

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาศิลปวัฒนธรรมอำเภออารยธรรม จังหวัดราชบุรี การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
2. แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
4. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ
5. แหล่งท่องเที่ยวในอำเภออารยธรรมจังหวัดราชบุรี
6. บริบทและข้อมูลทั่วไปของจังหวัดราชบุรี
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพื้นฐานอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นการนันทนาการรูปแบบหนึ่ง โดยทั่วไปใน ส่วนนี้ขอนำเสนอ ความหมายของการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว บทบาทและความสำคัญของการท่องเที่ยว ประเภทของการท่องเที่ยว และองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ในหลายลักษณะ ดังต่อไปนี้

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) แห่งองค์การสหประชาชาติ (n.p.,n.d.)(http://www.tourismroi.com/Content_Attachments/27670/File_633513750035785076.pdf : online) ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยว ว่าหมายถึง การเดินทางใดๆก็ตามที่เป็นการเดินทางโดยเป็นไปตามเงื่อนไขสากล 3 ประการ ดังต่อไปนี้ 1) การเดินทางจากสถานที่อยู่อาศัยเป็นประจำไปยังสถานที่อื่นๆ เป็นการชั่วคราว 2) การเดินทางนั้นผู้เดินทางเดินทางด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ และ 3) การเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ใดๆก็ตาม ที่ไม่ใช่เดินทางเพื่อไปประกอบอาชีพหรือหารายได้ ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2541 : 1) มีรายงานว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่กระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจกรรมงานประจำ รวมถึงการเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกล และการเดินทางนั้นจะมีการค้างแรมหรือไม่ และได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวตามเงื่อนไขเป็นสากล 3 ประการ เช่นกัน

ได้แก่ 1) การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติ ไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว 2) การเดินทางด้วยความสมัครใจ และ 3) การเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆก็ตาม ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ ขณะที่ กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา (2547:1) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า “การท่องเที่ยว” ในหลักการแล้วอาจกำหนดได้ โดยเงื่อนไข 3 ประการ ดังต่อไปนี้ 1) เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary) 2) เดินทางด้วยความสมัครใจ (Voluntary) และ 3) เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือรายได้ ส่วนสุจารี จันทรสข (2541: 10) กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีมานานหลายศตวรรษ เป็นกิจกรรมทางสังคมเชิงมนุษยสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจ การพักผ่อนหย่อนใจ และการเรียนรู้ แต่เดิมนั้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปถึงถิ่นใดก็จะปรับตัวเองให้เข้ากับวัตถุประสงค์และสิ่งแวดล้อมของถิ่นนั้น ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งจะเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ให้เข้ากับนักท่องเที่ยว หรืออำนวยความสะดวกอย่างเต็มที่เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามามากๆ ความหมายของการท่องเที่ยวโดยหลักการนั้นอาจกำหนดได้โดยเงื่อนไข คือ เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจจากที่อยู่อาศัยปกติที่อื่นเป็นชั่วคราว ด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือรายได้ ส่วนหม่อมหลวงดุ้ย ชุมสาย (2527: 4) ได้กล่าวถึง ความหมายของการท่องเที่ยวตั้งแต่ 30 ปีที่ผ่านมาว่า การท่องเที่ยวเป็นเรื่องของการเดินทาง ถ้าไม่มีการเดินทางก็ไม่มีการท่องเที่ยว และในเรื่องของการท่องเที่ยว ผู้ดำเนินการท่องเที่ยวมักใช้คำว่า การท่องเที่ยวและการเดินทางปนกัน บางทีใช้คำว่า การท่องเที่ยว ให้มีความหมายถึงทั้งการท่องเที่ยวและการเดินทาง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า Tourism Authority of Thailand นอกจากนี้ภราเดช พัทม์วิเชียร (ในจุลสารการท่องเที่ยว, 2534 - 2535 : 11) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเคลื่อนไหว (Movement) ของผู้คน จากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งรวมทั้งการเดินทางภายในประเทศ (Domestic) และข้ามประเทศ (International) การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กันก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ หลายประการ กล่าวคือ ความรู้สึก (Feeling) ความเข้าใจมนุษยชาติ (Human Understanding) ความบันดาลใจ (Motivation) ความพอใจ (Satisfaction) ความกดดัน (Pressure) ความรู้สึกในความเพลิดเพลิน (The Notion of Pleasure) และความรู้เห็น (Perception) พฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้จะเป็นสะพานแห่งการสื่อสารสัมพันธ์ระหว่างประชาชาติในโลก ทำให้โลกแคบลงและเป็นสากลมากยิ่งขึ้น จึงเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ คน (Man) สถานที่ (Place) และหมายรวมถึง สภาพทางกายภาพต่างๆ ที่ครอบคลุมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และเวลา (Time) โดยมีเงื่อนไขอยู่ว่า การเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว นั้น ต้องเป็นการชั่วคราวเป็นไปตามความสมัครใจของผู้เดินทางและต้องไม่ใช่เพื่อรับสินจ้างในการเดินทางนั้นๆ

จากความหมายของ “การท่องเที่ยว” ที่กล่าวมานั้น สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการันทนาการ จากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว และเป็นการเดินทางไปด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือรายได้

2. ความหมายของ “นักท่องเที่ยว”

มีผู้ให้ความหมายของ นักท่องเที่ยว หรือ ผู้เดินทางไปท่องเที่ยวว่า มีความหมายรวมถึง ผู้เดินทาง 2 ประเภท คือ (นิคม จารุมณี, 2544 : 2)

1. นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน (Tourist) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราว ซึ่งพักอยู่ในประเทศที่มาเยือน ตั้งแต่ 24 ชั่วโมงขึ้นไป และเดินทางมาเยือนเพื่อพักผ่อน พักผ่อน ทักษศึกษา ประกอบศาสนกิจ ร่วมการแข่งขันกีฬา ติดต่อธุรกิจร่วมการประชุมสัมมนา เป็นต้น

2. นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (Excursionists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราวและอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (2551 : 2) ได้ให้ความหมาย ตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ว่า นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้เดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเพื่อประโยชน์ในการพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษาหาความรู้ การบันเทิงหรือการอื่นใด

ดังนั้น นักท่องเที่ยวที่เดินทางจากต่างประเทศจึงหมายถึง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางไปพำนักอยู่ในประเทศหนึ่ง เดินทางไปยังสถานที่อื่นภายในประเทศนั้น นอกเหนือจากการเป็นอยู่ตามปกติของเขา ในช่วงเวลาไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมงหรือหนึ่งคืน โดยมีวัตถุประสงค์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่กิจกรรมเพื่อหารายได้จากสถานที่นั้น โดยมีแรงจูงใจในการเดินทางเพื่อเหตุผลต่างๆ ได้แก่ การเดินทางเพื่อธุระและเพื่อวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน การเดินทางเพื่อใช้เวลาพักผ่อนวันหยุด สุขภาพ การศึกษา ศาสนา และการกีฬา เป็นต้น ส่วนนักทัศนจรภายในประเทศ (Excursionists) เป็นบุคคลที่เดินทางตามลักษณะดังกล่าวแล้ว แต่พำนักในสถานที่นั้นๆ น้อยกว่าหนึ่งคืน (อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ, 2548 : 223-224)

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยว หมายถึง บุคคลหรือคณะบุคคลที่เดินทางจากที่หนึ่งมายังอีกที่หนึ่ง เพื่อวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ การนันทนาการ และการศึกษาหาความรู้ การบันเทิง และทัศนศึกษา

3. บทบาทและความสำคัญของการท่องเที่ยว

ปัจจุบันการท่องเที่ยวจัดเป็นอุตสาหกรรมบริการที่เกี่ยวข้องกับการนันทนาการ ซึ่งมีความสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก รัฐบาลจึงมีนโยบายที่สำคัญ คือ การส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ การที่คนไทยเดินทางท่องเที่ยวในประเทศ ทำให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง นอกจากนั้นการเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ทำให้เกิดมิตรไมตรี ความเข้าใจ และการยอมรับในความแตกต่างทางเชื้อชาติ และวัฒนธรรมระหว่างชาติได้เป็นอย่างดี

การท่องเที่ยวจึงมีบทบาทที่สำคัญในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้ (อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ, 2548 : 67-72)

1. บทบาทของการท่องเที่ยวต่อสังคม ได้แก่

- 1) การท่องเที่ยวมีส่วนเสริมสร้างความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ ก่อให้เกิดสันติภาพ ความเป็นมิตรไมตรี ความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน
- 2) การท่องเที่ยวช่วยให้ประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นมาผลิต และประดิษฐ์สิ่งของในรูปของสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกไว้จำหน่ายแก่ผู้มาเยือน
- 3) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เกิดความภาคภูมิใจ สำนึกและตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ หวงแหนรักผืนแผ่นดินที่อยู่
- 4) การท่องเที่ยวมีบทบาทในการพัฒนา สร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมให้เกิดแก่ท้องถิ่น ทำให้มีการก่อสร้างสิ่งใหม่ และลงทุนด้านการผลิต ทำให้ประชาชนมีงานทำ
- 5) การท่องเที่ยวช่วยขจัดปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ทำให้ประชาชนในชนบทมีงานทำ

2. บทบาทของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจของประเทศ ได้แก่

- 1) การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่สิ้นเปลืองวัตถุดิบ ผลผลิตขายได้ตลอดเวลา ตามความเหมาะสม
- 2) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศเป็นจำนวนมหาศาล นับเป็นรายได้อันดับหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากสินค้าออกอื่นๆ
- 3) การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิตหมุนเวียนเป็นวงจรภายในประเทศ ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพแก่ประชาชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการลดการว่างงาน
- 4) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการผลิตหมุนเวียน และการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค การพัฒนาความเจริญก็จะไปถึงภูมิภาคนั้นๆ ที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางไปถึง เกิดการสร้างสรรคสิ่งใหม่ๆ ในท้องถิ่น เช่น โรงแรม ร้านค้า สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ
- 5) รายได้จากการท่องเที่ยว มีผลกระทบทวีคูณในการสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้ผลผลิตส่วนรวมของประเทศมีค่าทวีกว่า 2 เท่าตัว
- 6) การท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิต และการนำเอาทรัพยากรของประเทศไทย โดยเฉพาะของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในรูปแบบของการผลิตสินค้าและบริการ

3. บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

3.1 บทบาทของนักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวจะต้องปฏิบัติตัวให้เหมาะสมในระหว่างการเดินทางตามเงื่อนไข และกติกาของท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

3.2 บทบาทของภาคเอกชน ได้แก่ บทบาทสำคัญในการที่จะช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยว จึงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยวมากที่สุด

3.3 บทบาทของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ได้แก่ การให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวก่อนที่จะมีการเดินทางไปท่องเที่ยว เพื่อลดการสูญเสียทรัพยากรทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ วิธีการเช่น การจัดทำแผนการเดินทาง และส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อหลีกเลี่ยงการขายสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมมากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานที่ที่มีการจัดการที่ไม่เหมาะสม การจัดปฐมนิเทศให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ควรสนใจเป็นพิเศษ รวมทั้งการมีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการท่องเที่ยว การให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้คน และระบบนิเวศของพื้นที่ที่จะไปเยือน ให้ความรู้เกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติขณะเดินทาง เป็นต้น

3.4 บทบาทของประชาชนในพื้นที่ หมายถึง กลุ่ม 2 กลุ่ม ได้แก่ คนในท้องถิ่น และรัฐบาล ซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งด้านบวกและด้านลบ ได้แก่

3.4.1 คนในท้องถิ่น ต้องช่วยกันดูแลหากเห็นสิ่งใดผิดปกติ ต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเข้าไปจัดการแก้ไข นอกจากนี้ยังต้องช่วยกันส่งเสริม อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวธรรมชาติและช่วยกันดูแลความสะอาดของสถานที่ด้วย

3.4.2 รัฐบาล มีหน้าที่โดยตรงในการจัดการระบบการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เป็นระเบียบ ไม่ปล่อยให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งใช้ประโยชน์จนสูญเสียความสมดุล รัฐบาลต้องกำหนดรูปแบบ กติกา เข้มงวด กวดขัน ให้มีการปฏิบัติตาม ลงโทษผู้ที่กระทำผิดหรือฝ่าฝืน ให้การสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรในการอนุรักษ์ ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดวิธีการสงวนรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ การกำหนดพื้นที่เขตการอนุรักษ์สัตว์ป่า การกำหนดพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ และการกำหนดพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

4. ประเภทของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบด้วยกันโดยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ระยะเวลาในการท่องเที่ยว แรงจูงใจในการเดินทาง ประเภทของการคมนาคม จำนวนสมาชิกนักท่องเที่ยว และลักษณะของค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เป็นต้น จึงมีวิธีการแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวหลายประเภทด้วยกัน คือ การแบ่งตามลักษณะพื้นฐาน ตามมาตรฐานสากล ตามลักษณะการจัดการ และตามลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยว แบ่งได้ 4 ลักษณะ คือ (ศรีัญญา วรากุลวิทย์, 2546 : 15-20 ; วรรณ วลัยวานิช, 2539: 17-18 ; บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 : 10-13)

1. การท่องเที่ยวตามลักษณะพื้นฐานของการท่องเที่ยว โดยพิจารณาตามวัตถุประสงค์ในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ดังนี้

1.1 การท่องเที่ยวเมื่อมีเวลาว่าง (Leisure) การใช้เวลาว่างของมนุษย์มีความแตกต่างกันตามเจตคติและสิ่งแวดล้อม การใช้เวลาว่างของบุคคลเป็นไปตามแรงจูงใจส่วนบุคคลในยุคของข้อมูลข่าวสาร ทำให้มีการเดินทางท่องเที่ยวไปในแหล่งต่างๆ ตามอัธยาศัยของตนเพิ่มขึ้นและจะวางแผนในการเดินทางล่วงหน้าในแหล่งท่องเที่ยวที่แต่ละบุคคลสนใจ

1.2 การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน (Recreation) เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องการพักผ่อนอย่างแท้จริง การใช้เวลาหยุดงานไปท่องเที่ยวในลักษณะสบายๆ เช่น บ้านพักตากอากาศ ริมหาดชายหาด เป็นต้น

1.3 การท่องเที่ยวในวันหยุด (Holiday) ในวันหยุดนักท่องเที่ยวจำนวนมาก นิยมเดินทางไปต่างท้องถิ่นหรือนอกเมือง นอกถิ่นที่อยู่อาศัยของตน เพื่อผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน

1.4 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Sport) มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ การไปชม การแข่งขันกีฬาที่ตนสนใจ และการไปแข่งขันกีฬา เล่นกีฬา หรือออกกำลังกาย

1.5 การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health) ปัจจุบันการท่องเที่ยวแบบนี้กำลังเป็นที่นิยม มีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพอย่างมีระบบ เช่น การเดินทางไปเพื่อไปรับการรักษาทางการแพทย์ การเดินทางไปอาบน้ำแร่ในแหล่งน้ำต่างๆ และการจัดการท่องเที่ยวเหมาะจ่ายเพื่อรักษาสุขภาพ และฟื้นฟูสุขภาพของชมรมหรือยี่วิวิสุข เป็นต้น

1.6 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Study) องค์การท่องเที่ยวโลกได้มีมติให้นักศึกษา และผู้เดินทางไปฝึกอบรม ศึกษาดูงานเป็นนักท่องเที่ยวด้วย เช่น การเดินทางไปเพื่อไปศึกษาในต่างถิ่น ต่างประเทศ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ วุฒิ และประสบการณ์ การเดินทางไปเพื่อฝึกอบรมระยะสั้น การเดินทางไปเพื่อดูงาน การเรียนภาษาอังกฤษภาคฤดูร้อน เป็นต้น

1.7 การท่องเที่ยวทางศาสนา (Religion) นับเป็นการท่องเที่ยวที่เก่าแก่ชนิดหนึ่ง ศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว เช่น การเดินทางไปทอดกฐิน ทอดผ้าป่า นมัสการสถานที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นต้น

1.8 การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business) ในปัจจุบันการเดินทางชนิดนี้จำแนกได้หลายประเภท ได้แก่ การเดินทางเพื่อให้บริการปรึกษา (Consulting) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการขายสินค้า เพื่อการดำเนินการเพื่อจัดการ และเพื่อการบำรุงรักษากิจการ อย่างไรก็ตามถ้าจำแนกเป็นลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้ การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม (Meeting) การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Incentive) การประชุมประจำเวลา (Convention) และการแสดงนิทรรศการ (Exhibition) ซึ่งรวมเรียกว่า การท่องเที่ยวแบบไมเคซ์ (Meeting Incentive Convention Exhibition : MICE) นักท่องเที่ยวประเภทนี้มีคุณภาพสูง เนื่องจากมีอำนาจในการซื้อสูง และยังมีผู้ติดตามอีกไม่น้อยกว่าหนึ่งคน

1.9 การท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมมิตรและญาติ (Visiting Friends and Relative : VER) เป็นการเดินทางไปเยี่ยมบิดา มารดา ญาติในถิ่นเกิด หรือที่อยู่อาศัยของครอบครัว เช่น ชาวตะวันตกเดินทางไปเยี่ยมญาติในเทศกาลคริสต์มาส ชาวไทยเดินทางกลับถิ่นเกิดเพื่อเยี่ยมบิดา มารดา และญาติในเทศกาลสงกรานต์ ชาวจีนนิยมเดินทางไปเยี่ยมครอบครัวในเทศกาลตรุษจีน เป็นต้น

1.10 การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ขององค์กร (Mission) การท่องเที่ยวชนิดนี้เป็นการเดินทางของบุคคลหรือคณะบุคคล เพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ขององค์กรตน เช่น การเดินทางของคณะ

รัฐบาลเพื่อไปเยือน ไปประชุมเจรจาในต่างประเทศ การเดินทางของคณะทูต การเดินทางของผู้สอนศาสนา เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวตามมาตรฐานสากล การท่องเที่ยวชนิดนี้มีลักษณะ ดังต่อไปนี้

2.1 การท่องเที่ยวในประเทศ เป็นการท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่างๆภายในประเทศ การท่องเที่ยวลักษณะนี้จะต้องมีสิ่งดึงดูดใจหลายอย่าง เช่น ความสวยงามของภูมิประเทศ ความสะดวกสบายในการเดินทาง ความปลอดภัย ตลอดจนการโฆษณา หรือมีสิ่งดึงดูดใจโดยเฉพาะของสถานที่นั้นๆ เช่น หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เป็นต้น

2.2 การท่องเที่ยวต่างประเทศ เป็นการท่องเที่ยวไปตามสถานที่ที่แตกต่างจากประเทศของตน ต้องผ่านขั้นตอนการเดินทางระหว่างประเทศหลายประการ เช่น กระทรวงต่างประเทศ กงสุลของประเทศสถานทูต สุลกากร ด่านตรวจคนเข้าเมือง เป็นต้น ใช้ภาษาต่างประเทศและอาจจะต้องมีมัคคุเทศก์ที่เป็นผู้นำการท่องเที่ยวต่างประเทศนี้ ขนาดของประเทศเป็นสิ่งสำคัญ เช่นประเทศที่มีขนาดใหญ่มักมีสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวมาก เพราะมีโอกาสที่จะมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งอื่นๆ หลายอย่างมากกว่าประเทศขนาดเล็ก แต่บางครั้งการที่จะต้องเดินทางไกลๆ ก็จะเป็นอุปสรรคหรืออาจทำให้นักท่องเที่ยวหมดความสนใจหรือมีความสนใจน้อยลง

2.3 การท่องเที่ยวลักษณะส่วนตัว เป็นการท่องเที่ยวเฉพาะบุคคลหรือเป็นครอบครัวที่เดินทางโดยอิสระ การท่องเที่ยวชนิดนี้อาจเป็นการเดินทางคนเดียวคู่สามีภรรยา หรือครอบครัว นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาแหล่งท่องเที่ยวได้จากคู่มือแนะนำเที่ยวของสถานที่นั้นๆ ในเรื่องที่พัก ร้านอาหาร แหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางในการเดินทาง

2.4 การท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ การท่องเที่ยวชนิดนี้ส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยว มอบให้บริษัทนำเที่ยวดำเนินการ เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ บริษัทจัดดำเนินการนำเที่ยวในสถานที่ต่างๆ ตามรายการที่ตกลงไว้ การท่องเที่ยวชนิดนี้จ่ายค่าบริการต่ำกว่าการเดินทางในลักษณะส่วนตัวมาก การเดินทางชนิดนี้เป็นที่นิยมกันทั่วโลก เรียกว่า “การท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ (Group Inclusive Tour : GIT)” นักท่องเที่ยวรู้จักจ่ายล่วงหน้าเพื่อการตัดสินใจ การท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะชนิดทัวร์เหมาจ่าย (Package Tour) มีลักษณะใกล้เคียงกับการท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ (Group Inclusive Tour : GIT) ต่างกันตรงที่ เส้นทางกำหนดโดยบริษัทนำเที่ยว นักท่องเที่ยวที่ร่วมเดินทางมีหลากหลาย และไม่เคยรู้จักกันมาก่อน

3. การท่องเที่ยวตามการจัดการ แบ่งเป็นรูปแบบย่อยได้ 2 รูปแบบ คือ

3.1 การท่องเที่ยวแบบเพณีนิยม (Conventional Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจและปริมาณของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงการจัดผลกระทบด้านลบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

3.1.1 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ในขณะเดียวกันให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม

ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเชื่อมสัมมาเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้อีก 2 รูปแบบ คือ

3.1.2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน และมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดี และมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ เป็นต้น

3.1.2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม หรือชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นจัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมทั้งศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวงานประเพณีและศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวคู่วิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม เป็นต้น

4. การท่องเที่ยวตามลักษณะเฉพาะ การท่องเที่ยวชนิดนี้มีรูปแบบ ดังนี้

4.1 การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน (Leisure Tourism) เป็นการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงจากสภาพชีวิตประจำวันที่น่าเบื่อ อันเป็นการเดินทางเพื่อการพักผ่อนและหาประสบการณ์แปลกใหม่

4.2 การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อไปติดต่อธุรกิจหรือไปประชุม โดยมีระยะเวลา 2-3 วันแทรกให้ไปท่องเที่ยว

4.3 การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากความสนใจกิจกรรมพิเศษ สามารถแบ่งเป็นรูปแบบย่อยได้ 3 แบบ คือ

4.3.1 การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (Natural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน ความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติและการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ

4.3.2 การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง (Sport and Entertainment Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการและความพึงพอใจในการพักผ่อน สนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจ การออกกำลังกาย โดยมุ่งเน้นการได้รับบริการที่เหมาะสม

4.3.3 การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจและประชุมสัมมนา (Business and Convention Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากผลพลอยได้ในการเดินทางไปติดต่อธุรกิจ หรือประชุมสัมมนา ซึ่งอาจมีหรือไม่มี การศึกษาดูงานและการทัศนศึกษารวมอยู่ด้วยก็ได้ หรือมีเวลาว่างจากการติดต่อธุรกิจ หรือประชุมสัมมนา ก็อาจเดินทางไปดูงานหรือทัศนศึกษาเองก็ได้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งไม่ว่าการท่องเที่ยวจะถูกแบ่งตามลักษณะใดก็ตาม ประเภทของการท่องเที่ยวจะหมายถึง ประสบการณ์ในการท่องเที่ยวโดยมีจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้ตั้งใจไว้ตามความต้องการของตนเอง และพยายามทำให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ในการเดินทางนั้น สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต่างๆที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว และหากพิจารณาตามการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะอยู่ในรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่เน้นการคำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

1.6 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2541: 2-5) ได้กำหนดองค์ประกอบของการท่องเที่ยวประกอบด้วย 5 องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กันเป็นวงจร ได้แก่

1. **นักท่องเที่ยว** เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว ถ้าไม่มีนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวก็เกิดขึ้นไม่ได้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 6 ประเภท คือ

1.1 นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Visitor) หมายถึง บุคคลที่มีได้พำนักถาวรในราชอาณาจักรไทย

1.2 นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคืน (International Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เข้ามาในราชอาณาจักรไทยแต่ละครั้งอย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่เกิน 60 วัน

1.3 นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ไม่ค้างคืน (International Excursionist) หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยแต่ละครั้งโดยมิได้ค้างคืน

1.4 นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Visitor) หมายถึง บุคคลทุกสัญชาติที่พำนักอาศัยถาวรอยู่ในราชอาณาจักรไทย และเดินทางไปยังสถานที่หนึ่งในอีกจังหวัดหนึ่งซึ่งมิใช่เป็นถิ่นที่อยู่ประจำของเขา

1.5 นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ค้างคืน (Domestic Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ไปค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบันแต่ละครั้งอย่างน้อย 1 คืน

1.6 นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ไม่ค้างคืน (Domestic Excursionist) หมายถึง นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่มีได้พักค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบัน

2. **ตลาดท่องเที่ยว** การที่จะมีนักท่องเที่ยว นั้น จะต้องมีการตลาดท่องเที่ยวในการชักนำให้เข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งการตลาดท่องเที่ยว หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตน แล้วใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว นั้น โดยการตลาดท่องเที่ยวอาจทำได้ 2 วิธี คือ

2.1 การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว หมายถึง การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ทางการท่องเที่ยว

2.2 การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว หมายถึง การสื่อสารข้อมูลข่าวสาร การท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านสื่อต่างๆ

3. การขนส่ง เมื่อนักท่องเที่ยวตัดสินใจจะไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวใดแล้วก็ต้องมีบริการ การขนส่งนำนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยว นั้น ซึ่งการขนส่งหมายถึง การจัดให้มีการเคลื่อนย้าย นักท่องเที่ยวด้วยยานพาหนะประเภทต่างๆ จากภูมิลำเนาไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการและกลับสู่ภูมิลำเนา การขนส่งแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

3.1 การขนส่งทางรถยนต์

3.2 การขนส่งทางรถไฟ

3.3 การขนส่งทางเรือ

3.4 การขนส่งทางเครื่องบิน

4. ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวและเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทาง ไปเยือนหรือไปท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้แบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 4 ประเภท คือ

4.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องมีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งดึงดูดใจอย่างใดอย่างหนึ่งในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไป เยี่ยมเยือนสถานที่นั้นๆ ซึ่งสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยวย่อมแตกต่างกันไป ตามประเภทของทรัพยากร การท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวกลุ่มหนึ่งสนใจด้านความสวยงามของธรรมชาติ ก็ชอบไปที่ภูเขาหรือหาดทราย หรือนักท่องเที่ยวอีกกลุ่มหนึ่งสนใจด้านศิลปวัฒนธรรมก็ชอบไปที่ชมวิถีชีวิตของชาวเขา หรือนักท่องเที่ยวอีกกลุ่มสนใจ ด้านโบราณสถานก็ชอบไปที่ชมอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้ ภาพลักษณ์และราคาค่าเข้าชมของทรัพยากรท่องเที่ยวก็มีส่วนในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม ด้วย

4.2 ทรัพยากรท่องเที่ยวต้องมีเส้นทางคมนาคมขนส่งเข้าถึง (Accessibility) เป็นปัจจัยที่สำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นั้นตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง แต่ถ้าขาดเส้นทางคมนาคมขนส่งเข้าถึงแหล่ง การท่องเที่ยวแล้ว แม้ว่าแหล่งท่องเที่ยวจะมีความประทับใจหรือมีคุณค่าสูงเพียงใดก็ตามย่อมจะไร้ความหมาย อย่างสิ้นเชิง

4.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกไว้บริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังแหล่ง การท่องเที่ยวให้ได้รับความสุข ความสบายใจและความประทับใจ โดยปกติสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้

รัฐบาลจะเป็นผู้จัดหาและพัฒนาเพื่อบริการแก่ประชาชนของตนเองอยู่แล้ว สำหรับนักท่องเที่ยวถือเป็นผลพลอยได้จากการให้บริการเหล่านี้ เราอาจแยกประเภทของสิ่งอำนวยความสะดวกออกเป็น 3 ประเภท คือ

4.3.1 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวประเภทการเข้าออก-เมือง เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญ เพราะเป็นประตูแรกที่นักท่องเที่ยวจะผ่านเข้าประเทศ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกในการขนถ่ายกระเป๋าเดินทาง การตรวจตราหนังสือเดินทาง เป็นต้น

4.3.2 สิ่งอำนวยความสะดวกประเภทโครงสร้างพื้นฐาน หรือที่เรียกกันว่าสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ได้แก่ การสื่อสาร การไฟฟ้า การประปา การคมนาคม การสุขาภิบาล การสาธารณสุข สวนสาธารณะ การศึกษา และการฝึกอบรม เป็นต้น

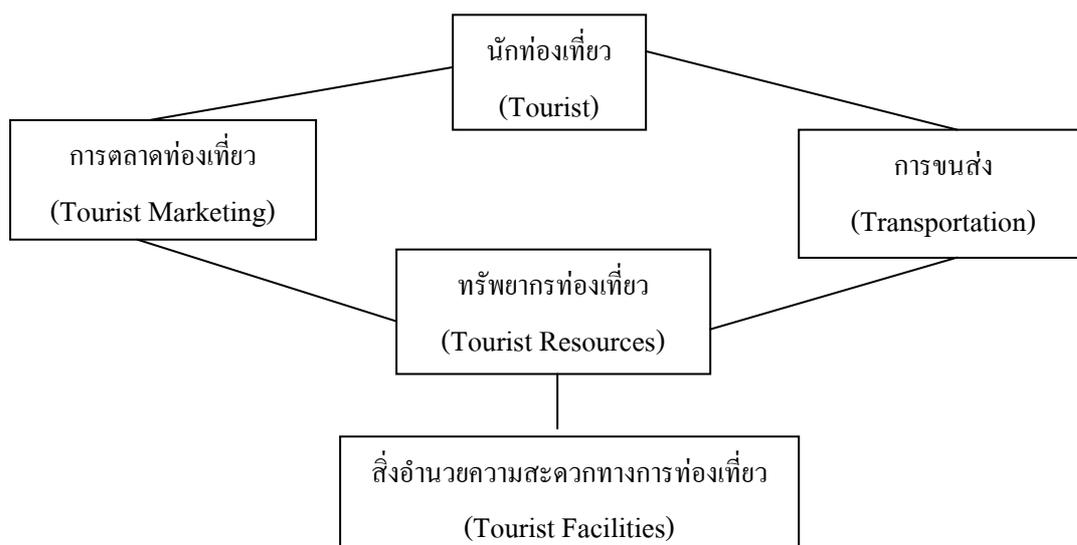
4.3.3 สิ่งอำนวยความสะดวกประเภทความปลอดภัย เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มุ่งให้ความปลอดภัยทางร่างกายชีวิตและทรัพย์สินแก่ประชาชนและเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจที่จะไปท่องเที่ยวยังสถานที่ใดก็ตาม นักท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยทางร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สินเป็นสำคัญ ได้แก่ การป้องกันการโจรกรรม ชิงทรัพย์ และรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านความปลอดภัยอื่นๆ เช่น การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว ด้านแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ การให้ข่าวสารข้อมูลด้านความปลอดภัย เป็นต้น

4.4 ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องมีการต้อนรับอย่างเป็นมิตรจากเจ้าของท้องถิ่น (Amity) เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมแล้วเกิดความสุขความประทับใจจนเป็นที่กล่าวขานถึงความเป็นมิตรไมตรีอันดีงามของคนไทยไปทั่วโลก ซึ่งความมีมิตรไมตรีนั้น สามารถแสดงออกได้ 2 ลักษณะ คือ

4.4.1 การให้การต้อนรับอย่างอบอุ่นแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ การส่งยิ้มให้นักท่องเที่ยว การทักทายพูดคุยกับนักท่องเที่ยว การแสดงความโอบอ้อมอารีด้วยการบริการเล็กๆ น้อยๆ แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

4.4.2 การให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ การให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยว การให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน หรือประสบอุบัติเหตุ การให้คำแนะนำ หรือคำคัดเตือนแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว สามารถสรุป ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541: 5.

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบของการท่องเที่ยวนั้นประกอบด้วยสิ่งสำคัญหลักๆ 5 องค์ประกอบ คือ นักท่องเที่ยว การตลาดท่องเที่ยว การขนส่ง และทรัพยากรท่องเที่ยว รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะต้องมีการได้รับความร่วมมือและสนับสนุนทางการเงิน ภูมิหายและสถาบันต่างๆ ด้วย และสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญในเรื่องของทรัพยากรท่องเที่ยว คือ องค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่งนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ของทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญอีกด้วย ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น เพราะองค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยวนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละแห่ง

1.7 องค์ประกอบของทรัพยากรการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2541) ; มหาวิทยาลัยนานาชาติแอสตมฟอร์ด, (2553 : 3-1); ธานี อธิชัยกุล, 2554 : 1-6-1-7) ได้กล่าวถึง หลักการ 5As ของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ควรมีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ความดึงดูดใจ (Attraction) คือ สิ่งที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังสถานที่นั้นๆ โดยส่วนใหญ่จะเป็นสถานที่ที่แสดงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความสวยงามทางธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น หรือสถานที่ก่อให้เกิดความบันเทิงได้ หรือลักษณะชวนตา ชวนใจ มีเสน่ห์เฉพาะตัว อันมีสาเหตุจากความงดงามตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ พันธุ์ไม้ ชายหาดทรายขาว ปะการังสวยงาม ปลาต่างๆ ทะเลสาบ และรีสอร์ท เป็นต้น และมีลักษณะของเหตุการณ์สำคัญเฉพาะกาล เช่น

งานประเพณีในเทศกาลสำคัญของท้องถิ่น การจัดขบวนบุปผชาติ การแสดงแสงสีเสียงในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

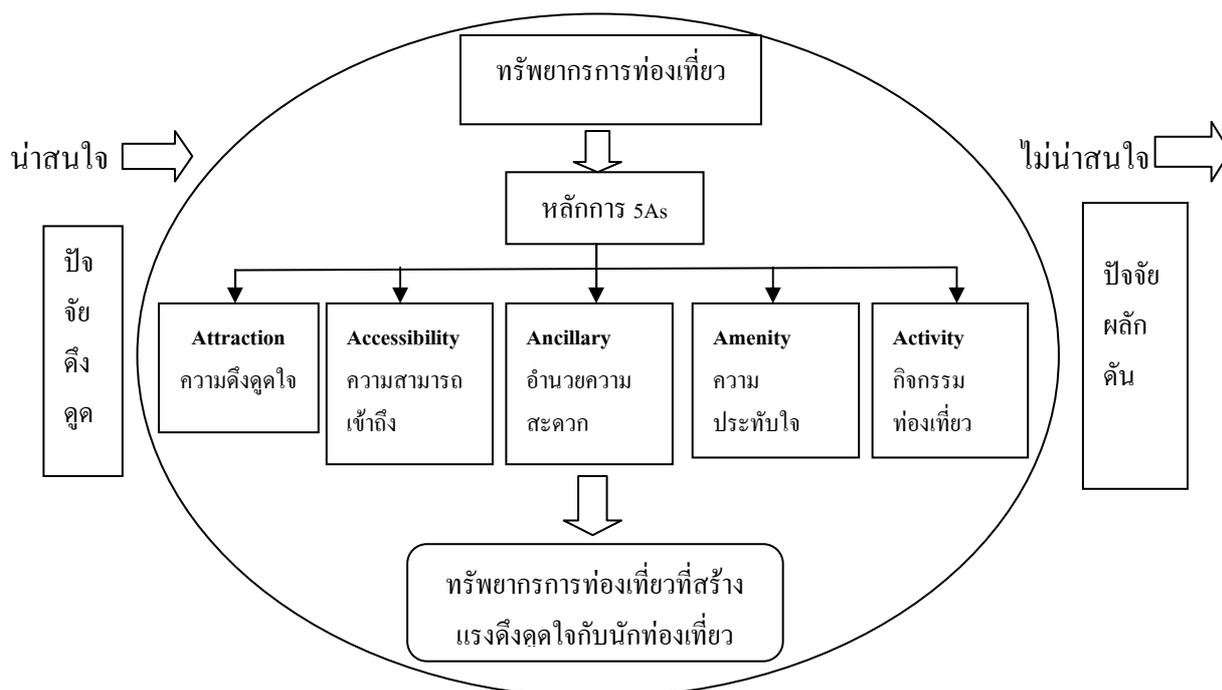
2. ความสามารถในการเข้าถึงได้ง่าย (Accessibility) คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้มาก หากมีความสะดวกในการเข้าชม หากนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและใกล้ชิด นักท่องเที่ยวจะเกิดอรรถรสได้มาก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องจัดแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถเข้าถึงได้ง่าย ต้องจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้เข้า-ออกแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก เช่น ถนน สะพาน ที่จอดรถ เพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแก่นักท่องเที่ยว

3. บริการอำนวยความสะดวก (Ancillary Service) คือ หน่วยงานและภาครัฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวควรจัดสรรบริการด้านต่างๆ ให้กับนักท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกและดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้ ได้แก่ การบริการด้านการตลาด เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น และการมีส่วนร่วมด้านการพัฒนา การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้นำและสมาชิกในชุมชนแหล่งท่องเที่ยวการวางแผนการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

4. ความประทับใจ (Amenity) คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวควรก่อให้เกิดความประทับใจ สุขใจ และซาบซึ้งในการเที่ยวชม เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ อาทิ ประสาท ราชวัง วัด โบราณสถานต่างๆ ที่แสดงถึงอารยธรรมในอดีต ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เหมาะสมแก่การพักผ่อน เช่น อุทยานแห่งชาติ และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น งานประเพณีสงกรานต์ในประเทศไทย เป็นต้น

5. กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity) คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้มาก หากนักท่องเที่ยวสามารถทำกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและบันเทิงใจแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ใช่การออกแรง เช่น การเที่ยวชมสถานที่แปลกใหม่ ภูมิทัศน์ของเมือง การสัมผัสหรือชื่นชมธรรมชาติ วัฒนธรรม การซื้อสินค้าที่ระลึก เป็นต้น หรือกิจกรรมที่ใช้การออกแรงหรือผจญภัย มีหลากหลายรูปแบบ เช่น การเดินป่า การปีนเขา การล่องแก่ง และการดำน้ำ เป็นต้น

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าทรัพยากรการท่องเที่ยว ที่ประกอบด้วยหลักการ 5As หากมีความน่าสนใจจะก่อให้เกิดปัจจัยดึงดูดดึงดูด แต่ถ้าหากทรัพยากรการท่องเที่ยวไม่น่าสนใจจะเป็นปัจจัยผลักดันให้กับนักท่องเที่ยวว่าสนใจหรือไม่สนใจมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ สามารถสรุปผังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 หลักการ 5As ของลักษณะทรัพยากรการท่องเที่ยว

ที่มา : นรินทร์ สังข์รักษา, 2555 : 16-17.

ดังนั้น เราอาจจะสรุปได้ว่าองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วสิ่งสำคัญหลักๆ อยู่ 5 องค์ประกอบ คือ นักท่องเที่ยว การตลาดท่องเที่ยว การขนส่ง ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างพื้นฐาน ความปลอดภัยในทีนั้นๆ สื่อประเภทต่างๆ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะต้องมีการได้รับความร่วมมือและสนับสนุนทางการเงิน กฎหมายและสถาบันต่างๆ ด้วย และสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญในเรื่องของทรัพยากรท่องเที่ยว ก็องค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่งนั้นจะต้องมีองค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญอีกด้วย เนื่องจากองค์ประกอบของทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง ดังนั้นจึงนำหลักการขององค์ประกอบของทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้

แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

มีผู้ให้ความหมายและให้คำจำกัดความรวมทั้งอธิบายถึงความหมายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและองค์ประกอบท่องเที่ยวได้จำนวนมาก

ความหมายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ในปี ค.ศ. 1963 องค์การสหประชาชาติได้ประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และได้ให้คำจำกัดความของคำว่าท่องเที่ยวไว้ว่า “การเดินทางเพื่อความบันเทิง

รื่นเรใจ เยี่ยมญาติหรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักฐานหรือไปพักการถาวร” พร้อมกับให้ใช้คำว่า “ผู้มาเยือน” (Visitors) แทนคำว่า นักท่องเที่ยวค้างคืน (Tourist) คำว่า ผู้มาเยือน มีความหมาย 2 ประการ คือ

1. นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน (Tourists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนโดยชั่วคราว ซึ่งพักอาศัยอยู่ในประเทศที่มาเยือนตั้งแต่ 24 ชั่วโมงขึ้นไปและเดินทางมาเพื่อพักผ่อน พักผ่อน ทักษะศึกษาประกอบศาสนกิจ ร่วมการแข่งขันกีฬา ติดต่อธุรกิจ หรือร่วมการประชุมสัมมนา ฯลฯ เป็นต้น

2. นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (นักทัศนจรหรือ Excursionists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราวและอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง

ในปี ค.ศ. 1991 องค์การท่องเที่ยวโลก หรือ WTO (World Tourism Organization) ได้มีการจัดประชุมกับรัฐบาลของแต่ละประเทศขึ้นที่เมืองออตตาวา (Ottawa) ประเทศแคนาดา ซึ่งผลจากการประชุมในครั้งนี้ได้รับลงนามจากหน่วยงานสถิติขององค์การสหประชาชาติซึ่งมีมติร่วมกันถึงคำจำกัดความของคำว่า การท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ของบุคคลที่ท่องเที่ยวไปและอยู่พักอาศัยในสถานที่ ที่ไม่ใช่ในสภาพแวดล้อมปกติในชีวิตประจำวัน ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ติดต่อกันเป็นระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี ซึ่งเป็นการเดินทางในช่วงที่เป็นเวลาว่าง หรือเพื่อทำธุรกิจ หรือเพื่อเพิ่มวัตถุประสงค์ต่าง ๆ (Helloway, 1998 อ้างใน วีริวิชญ์ เลิศไทยตระกูล, 2549 : 13)

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourism Industry) มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมบริการ (Service Industry) อย่างหนึ่ง อุตสาหกรรมประเภทนี้จะประกอบไปด้วย องค์กรหรือหน่วยธุรกิจต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวกับการพัฒนา การผลิต การผลิตของสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่รองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว ลักษณะหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยธุรกิจเหล่านี้มีหลายประเภทด้วยกัน กล่าวคือ มีทั้งการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง เช่น โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ โมเต็ล การคมนาคมขนส่ง ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว ร้านขายของที่ระลึก หรือบริการที่สนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น บริการนำเที่ยว จัดส่งพิมพ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยว บริการอาหาร หรือทำหน้าที่พัฒนาการท่องเที่ยว เช่น กลุ่มนักวางแผนพัฒนาที่ดินหรือแหล่งท่องเที่ยว สถาบันทางการเงิน สถาบันการศึกษาด้านการท่องเที่ยว (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2533)

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว หมายถึง การประกอบกิจกรรมด้วยการนำปัจจัยการผลิตต่าง ๆ มาผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวให้ก่อเกิดคุณค่าและประโยชน์แก่ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบริการมากกว่า จึงถือว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการประเภทหนึ่ง (นิคม จารุมณี, 2536)

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประกอบด้วยธุรกิจ 3 กลุ่ม คือ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

กลุ่มที่ 1 กลุ่มธุรกิจพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อันได้แก่ ธุรกิจพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทั้งประเภทที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและประเภทที่มนุษย์สร้างขึ้น

กลุ่มที่ 2 กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวโดยตรง อันได้แก่ธุรกิจ 5 ประเภท คือ ธุรกิจขนส่ง ธุรกิจที่พัก ธุรกิจอาหารและบันเทิง ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ธุรกิจจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

กลุ่มที่ 3 กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวโดยอ้อม อันได้แก่ ธุรกิจผลิตสินค้าหรือบริการอื่น ๆ ที่สนับสนุนการท่องเที่ยว

องค์ประกอบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นสาขาหนึ่งของอุตสาหกรรมบริการ ซึ่งต้องสัมพันธ์กับอุตสาหกรรมหรือธุรกิจสาขาอื่น ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม สิ่งดึงดูดในด้านการท่องเที่ยว (Tourist Attractions) นอกจากมีความหลากหลายแล้ว ยังต้องเกี่ยวข้องกับเครื่องมือพื้นฐานในการผลิต (Infrastructure) เช่น ถนน ท่าเรือ ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ และการบริการ ตลอดจนการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว (Tourist) หรือผู้เดินทาง (Travelers)

องค์ประกอบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ประกอบด้วยธุรกิจหรือการบริการหลัก ต่อไปนี้ (สุทธิธิ์ ชูชาติ, 2533)

1. การคมนาคมขนส่ง (Transportation) การคมนาคมเป็นตัวนำผู้มาเยือน (Visitors) หรือนักท่องเที่ยว ไปสู่จุดหมายปลายทางในการเดินทาง (Destination) การคมนาคม อาจแบ่งเป็น ดังนี้

1.1 ทางบก สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว นอกจากยานพาหนะได้แก่ รถไฟ รถยนต์ รถสามล้อ ฯลฯ แล้วยังหมายรวมถึง ถนน ท่าจอดรถ การบริการในรูปแบบต่าง ๆ ของยานพาหนะเหล่านี้ด้วยยานพาหนะในการเดินทางต้องมีความปลอดภัย สะอาด สะดวก สบาย และการประกันภัยการเดินทางแก่ผู้โดยสาร

1.2 ทางเรือ ในปัจจุบันเรือโดยสารสำหรับนักท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทมากในการเดินทางท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะมีแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่ประทับใจเกิดขึ้นมากมาย การท่องเที่ยวทางทะเลนอกจากได้รับความประทับใจในทัศนียภาพของสภาพธรรมชาติแล้ว ยังเกิดความบันเทิงในกิจกรรมอย่างอื่นอีกด้วย เช่น การตกปลา การดำน้ำดูปะการัง ในปัจจุบันมีเรือท่องเที่ยวสามารถบรรจุนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก เช่น เรือรอยัล ไวกิง

1.3 ทางอากาศการคมนาคมทางอากาศเป็นปัจจัยสำคัญในการนำนักท่องเที่ยวเข้ามาภายในประเทศ หรือการลำเลียงนักท่องเที่ยวภายในประเทศ การคมนาคมทางอากาศนอกจากจัดเครื่องบินให้เพียงพอแล้ว ยังต้องจัดบริการอื่น ๆ ให้ความสะดวกสบาย และปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย

2. ที่พักแรม (Accommodations) ที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว หรือผู้เดินทางอาจจัดแบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ

2.1 Commercial Hotel เป็นโรงแรมในย่านธุรกิจมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายอย่างครบครัน โรงแรมประเภทนี้เก็บค่าเช่าเป็นรายวัน ภายในโรงแรมนอกจากบริการที่พักแล้วยังต้องมีห้องอาหาร ซักรีด บริการนำเที่ยว ร้านอาหารของที่ระลึก สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และการอำนวยความสะดวกสบายในรูปแบบอื่น ๆ

2.2 Residential Hotel เป็นโรงแรมที่อาจอยู่ชานเมือง เก็บค่าเช่าเป็นเดือน เหมาะสำหรับการพักในระยะนาน

2.3 Resort โรงแรมประเภทนี้ จัดสร้างขึ้นในท่ามกลางธรรมชาติของป่า เขา หรือชายทะเล โดยมีความมุ่งหวังให้ผู้เดินทางได้พักผ่อนหย่อนใจ โดยเฉพาะสถานที่ตั้งบางครั้งก็อยู่ห่างไกลจากย่านธุรกิจ ดังนั้น การบริการในด้านอาหารและเครื่องดื่ม จึงมีความจำเป็นยิ่งสำหรับแขกผู้เข้าพัก

ที่พักแรมในลักษณะอื่น ๆ สำหรับผู้เดินทางและนักท่องเที่ยว ซึ่งเรียกชื่อแตกต่างกันออกไป เช่น ปองซิอง (Pension) เกสต์เฮ้าส์ (Guest House) เรือท่องเที่ยว (Floating Boat) แคมป์ (Camping) ฯลฯ

งานด้านที่พักแรม อาจจัดแบ่งงานเป็น 2 งานใหญ่ ๆ คือ

1)งานต้อนรับ หรือ งานส่วนหน้า (Front of the House) เช่น การจองห้องพัก การลงทะเบียน การประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ

2)งานส่วนหลัง (Back of the House) เป็นงานสนับสนุนให้การบริการแก่แขกดีขึ้น เช่น ด้านอาหารและเครื่องดื่ม ซักรีด ช่าง การตกแต่งสวน ฯลฯ

3. ร้านอาหารและภัตตาคาร (Bar & Restaurant) การจัดหาอาหารและเครื่องดื่ม (Food & Beverage) บริการแก่ผู้เดินทางเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง การจัดบริการดังกล่าวแล้วควรประกอบด้วย อาหารท้องถิ่น อาหารประจำชาติ และอาหารสากล

การจัดบริการร้านอาหารและภัตตาคาร ควรยึดหลักทางที่ดี 5 ประการ คือ

3.1 สภาพแวดล้อมดี (Good Environment) เช่น ท่าเลที่ตั้งอยู่ในย่านชุมชน หรือ สภาพแวดล้อมของธรรมชาติที่สวยงาม การตกแต่งสถานที่ (Decoration) ความสะอาด และการบริการจอดรถยนต์

3.2 การบริการเป็นกันเอง (Good Friendly Service) พนักงานนอกจากต้องให้เกียรติแก่ลูกค้าแล้ว ยังต้องบริการรวดเร็ว สุภาพ เรียบร้อย ยิ้มแย้มแจ่มใส แต่งกายสะอาด (Well groomed waiter)

3.3 อาหารและเครื่องดื่มอร่อย (Good Food and Beverage) อาหารและเครื่องดื่มที่อร่อยมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการประชาสัมพันธ์ร้านอาหาร เพราะลูกค้าประชาสัมพันธ์ให้แบบ “ปากต่อปาก”

3.4 ราคาที่เหมาะสม (Good Value) ราคาควรเหมาะสมกับการจัดหาอาหาร สถานที่ และบรรยากาศอื่น ๆ ประกอบด้วยการคิดต้นทุนอาหารและเครื่องดื่ม (Cost) ย่อมแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดบรรยากาศในร้าน และการบริการแก่ลูกค้า

3.5 การจัดสถานที่และการควบคุมที่ดี (Good Management and Control) การควบคุมที่ดีเป็นสิ่งสำคัญในการป้องกันการรั่วไหล เพราะร้านอาหารต้องใช้พนักงานมาก ดังนั้นการวางระบบงานที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

4. บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ การจัดทำเที่ยวอาจจัดในรูปแบบของ Out Bound Tour, In Bound Tour และ Domestic Tour ก็แล้วแต่การวางแผนเป้าหมายของระบบตลาดในการจัดการนำเที่ยว ถ้าจัดการนำเที่ยว

เป็นหมู่คณะตั้งแต่ 15 คนขึ้นไป เรียกว่า Group Tour แต่ถ้าต่ำกว่านั้นเรียกว่า F.I.T. (Free Individual Traveler)

การเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวอาจเดินทางมาเองโดยอิสระ หรือซื้อรายการนำเที่ยวโดยผ่านบริษัทท่องเที่ยวก็ได้ การซื้อรายการโดยผ่านบริษัทนำเที่ยว นักท่องเที่ยวก็จะได้รับบริการในด้านพาหนะในการเดินทาง ที่พัก อาหาร การเดินทางท่องเที่ยวแบบนี้ เป็นแบบรายการนำเที่ยวแบบจ่ายเหมา หรือ Package Tour อาจเดินทางเป็น Group Tour หรือ F.I.T. ก็ได้

ในด้านมัคคุเทศก์ ซึ่งเป็น “ทูตทางด้านวัฒนธรรม” นอกจากมีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศแล้ว ต้องมีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความรู้อื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการนำเที่ยวอย่างดียิ่ง และสิ่งสำคัญที่สุด คือ การให้บริการที่ดี ประทับใจ มีคุณธรรม และซื่อสัตย์ต่อนักท่องเที่ยว

5. สิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว (Tourist Attractions) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยว อาจแบ่งได้หลายลักษณะ แต่ก็แบ่งประเภทโดยยึดแนวทางของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งจัดแบ่งไว้เป็น 3 ประเภท คือ

5.1 ประเภทธรรมชาติ เช่น ภูเขา ทะเล บ่อน้ำแร่ (Spa) น้ำตก อุทยานแห่งชาติ ฯลฯ

5.2 ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร กำแพงเมือง อนุสาวรีย์ อุทยานประวัติศาสตร์ ฯลฯ

5.3 ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เช่น ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยภูเขา ชาวเล มาบรี ชมู งานประเพณี การละเล่นพื้นเมือง การกีฬา สินค้าและหัตถกรรมพื้นบ้าน

ประเทศไทยนอกจากมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติมากมายแล้ว การที่ชนชาติไทยเป็นชาติที่เก่าแก่ จึงทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ติดตามมาอีกด้วย

6. ร้านขายของที่ระลึก (Gift Shop) และร้านสินค้าพื้นเมือง เนื่องจากประเทศไทยมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าไม่มากนัก แต่ก็มีคนไทยหลายเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่ตามภาคต่าง ๆ และคนไทยเหล่านี้ก็มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการดำรงชีวิตและผลิตสินค้าพื้นเมืองซึ่งบางครั้งก็แตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ความแปลกใหม่ดังกล่าวทำให้เกิดความสนใจแก่นักเดินทางในการที่จะซื้อของที่ระลึก (Souvenir) นำไปฝากญาติมิตรที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดธุรกิจประเภทนี้ขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ผ้ามัดหมี่ ผ้าไหม ผ้าฝ้าย ชินตีนจก ชินไทยลื้อ เครื่องเงิน เครื่องสาน เครื่องถม ฯลฯ ประเภทอาหาร เช่น โมจิ ลูกหยี ขนหม้อแกง ข้าวหลาม อาหารทะเล หมูยอ ฯลฯ

การจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมืองในปัจจุบัน ได้มีการพัฒนารูปแบบและประโยชน์ใช้สอยให้สอดคล้องกับความต้องการตลาดสินค้าดังกล่าวแล้ว จึงเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากเดิมบ้าง ปัญหาที่สำคัญในเรื่องของที่ระลึก คือการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมการพกพา และการบรรจุหีบห่อที่ปลอดภัยในการขนส่ง

7. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว สภาพบ้านเมืองที่ไม่มั่นคงคงมีการปฏิบัติ รัฐประหาร โจรผู้ร้าย ชุกชุม ย่อมเป็นที่หวาดกลัวแก่นักท่องเที่ยว เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวแล้วในด้านโจรผู้ร้าย จึงได้จัดตั้งตำรวจท่องเที่ยวร่วมกับตำรวจและเจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่น ๆ สอดส่องดูแลในเรื่องโจรผู้ร้าย การให้ความเป็นมิตรแก่นักท่องเที่ยวก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้มาเยือนเกิดความอบอุ่นใจในการต้อนรับ

8. การอำนวยความสะดวกในการเข้า – ออกเมือง ในการเดินทางไปต่างประเทศ ผู้เดินทางมี Passport และ Visa เพื่อเป็นหลักฐานในการเข้าเมือง นอกจากนี้ ยังต้องปฏิบัติตามระเบียบพิธีการศุลกากรอื่น ๆ อีกด้วย การปฏิบัติงานในการตรวจตราเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ศุลกากร หรือด่านตรวจคนเข้าเมือง ต้องให้ความสะดวก รวดเร็ว ตามสมควร แต่ก็ต้องยึดหลักการของกฎหมาย

9. การจัดบริการอื่น ๆ เช่น จัดห้องประชุมนานาชาติ การจัดบริการข้อมูลข่าวสารจัดกิจกรรมเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ

10. การเผยแพร่โฆษณาด้านการท่องเที่ยว จัดให้มีการสำรวจ ศึกษา วิจัยด้านการตลาด จัดทำสื่อเผยแพร่หลาย ๆ รูปแบบ จัดการประชาสัมพันธ์

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourism Industry) เป็นอุตสาหกรรมบริการประเภทหนึ่ง ประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภท ได้แก่ (วินิจ วีรยางกูร, 2532)

1. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ ธุรกิจด้านการขนส่ง ธุรกิจด้านการโรงแรมและที่พัก ธุรกิจร้านอาหาร ภัตตาคาร และธุรกิจการจัดนำเที่ยว ซึ่งผลผลิตที่นักท่องเที่ยวซื้อได้โดยตรงได้แก่ บริการ (Service) ต่าง ๆ รวมทั้งความสะดวกสบายตลอดการเดินทางท่องเที่ยว

2. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อม ได้แก่ การผลิตสินค้าการเกษตรกรรมและสินค้าหัตถกรรมต่าง ๆ เป็นต้น วัตถุประสงค์ที่ใช้ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คือ ความสวยงามตามธรรมชาติศิลปกรรม โบราณสถาน ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนผลผลิตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คือ บริการที่นักท่องเที่ยวได้รับในรูปแบบต่าง ๆ และก่อให้เกิดความพึงพอใจและยังมุ่งเน้นในเรื่องการมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาพักมากขึ้นมีระยะเวลาการพักค้างคืนในประเทศยาวนานขึ้นและมีการใช้จ่ายในประเทศสูงขึ้น

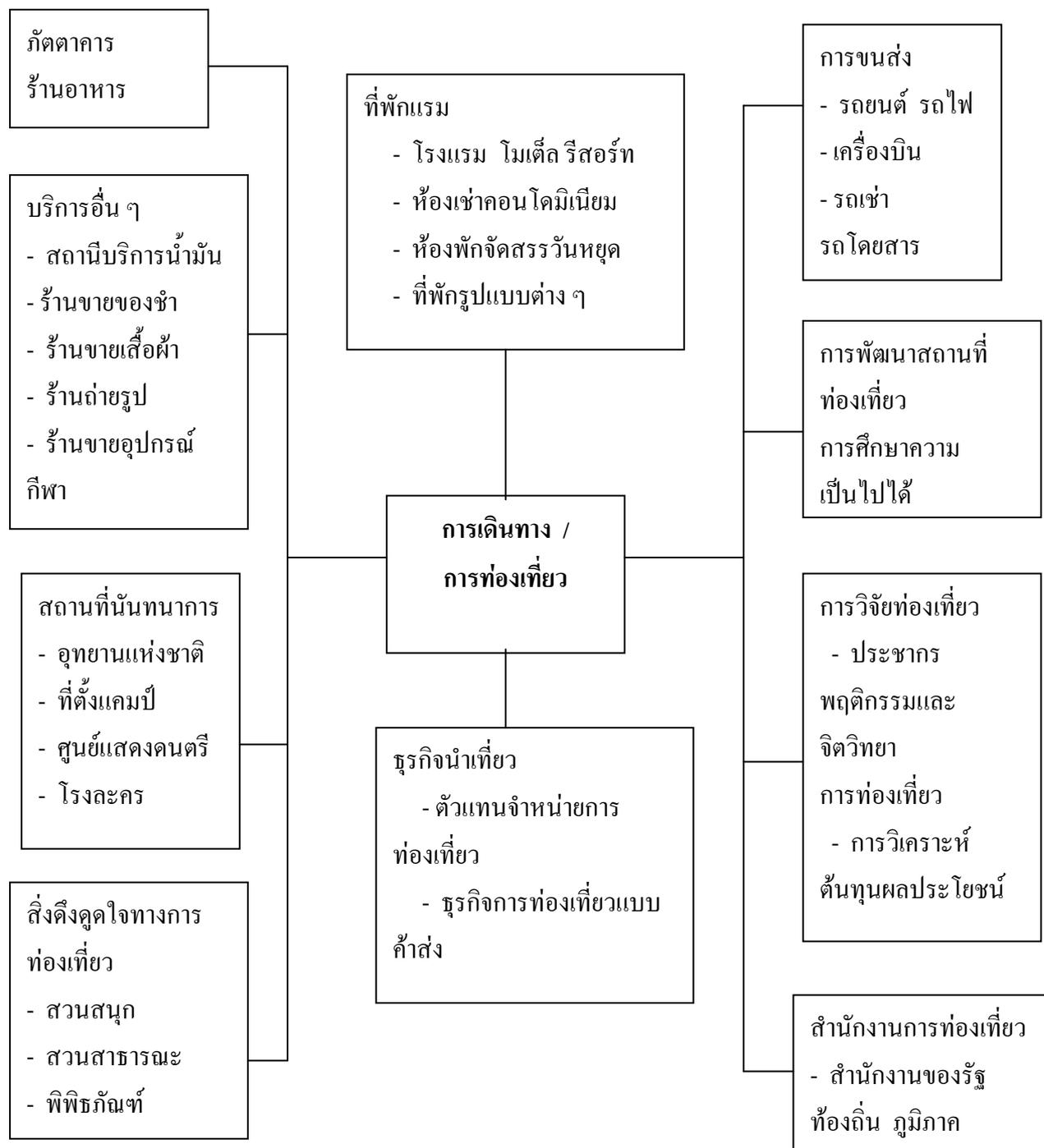
กี, ชู และมาเคินส์ (Gee, Choy and Makens, 1984) ได้อธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกับธุรกิจต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับนักท่องเที่ยว เช่น บริษัทการบิน โรงแรม และที่พัก ภาคขนส่ง ภาคที่ดิน บริษัทนำเที่ยว ภัตตาคารและร้านค้าปลีกต่าง ๆ

2. ธุรกิจสนับสนุนการท่องเที่ยว หรือมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาการต่าง ๆ เช่น บริษัทนำเที่ยววารสารหรือผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการนำเที่ยว บุคลากรฝ่ายบริหารในธุรกิจโรงแรม และบริษัทที่ทำการศึกษาวิจัยหรือวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยว

3. หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือเอกชน ซึ่งมีหน้าที่ในการวางแผนพัฒนา อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว สถาบันการเงิน บริษัทก่อสร้าง สถาบันการศึกษาที่ให้การศึกษ และ ฝึกอบรมที่เกี่ยวกับวิชาการท่องเที่ยวและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

องค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว สามารถพิจารณาได้จากแผนภูมิที่ 3 ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงองค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
ที่มา : ฉลองศรี พิมลสมพงษ์, 2542.

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จะเห็นว่าประกอบด้วยธุรกิจหลายอย่างที่ตอบสนองความต้องการและอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ (ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, 2542)

1. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวโดยตรง คือ ธุรกิจการขนส่ง (Transportation) ธุรกิจที่พักแรม (Accommodation) ธุรกิจภัตตาคาร (Restaurants) ธุรกิจนำเที่ยว (Travel Expeditors)
2. ธุรกิจที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความสะดวกสบาย และพอใจสูงสุด ได้แก่ ธุรกิจเพื่อการบันเทิง พักผ่อน และกิจกรรมการท่องเที่ยว (Recreational Facilities and Tourist Attractions) รวมทั้งธุรกิจสินค้าของที่ระลึก ธุรกิจเหล่านี้ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลายมากขึ้น นักท่องเที่ยวสามารถเลือกใช้บริการ ตามใจตามความพอใจของตน ทั้งที่มีรายการทัวร์ปกติ และรายการทัวร์เพื่อเลือกซื้อ (Optional Tour)
3. ธุรกิจการค้าและบริการอื่น ๆ (Miscellaneous) เช่น สถานีบริการน้ำมัน ร้านอาหารของชำ ร้านอาหารเสื้อผ้า ร้านขายอุปกรณ์กีฬา ธุรกิจการรักษาพยาบาลและเสริมสุขภาพ ธุรกิจเสริมความงาม ฯลฯ ซึ่งเป็นธุรกิจที่มุ่งตอบสนองลูกค้าทั่วไป รวมทั้งนักท่องเที่ยวด้วย เป็นธุรกิจที่ทำให้การบริการนักท่องเที่ยวสมบูรณ์แบบ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
4. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการวิจัยการท่องเที่ยว (Destination Development and Travel Research) ประกอบด้วย การส่งเสริมและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การวิจัยและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว การลงทุนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยว การวิจัยและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ให้บริการในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรผู้ให้บริการ ซึ่งร่วมดำเนินงานโดยองค์กรภาครัฐ (Government Offices) และองค์กรพัฒนาเอกชน (Non Government Organization : NGO)

ลักษณะเฉพาะของการบริการท่องเที่ยว

1. เป็นการให้บริการแบบใกล้ชิด หรือตัวต่อตัว เช่น พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ประชาสัมพันธ์ โรงแรม มัคคุเทศก์ การบริการแบบใกล้ชิดจะทำให้ลูกค้าพอใจหรือไม่พอใจทันทีในขณะที่รับบริการที่ดี และถูกใจสร้างได้ยาก เพราะขึ้นอยู่กับสภาพอารมณ์และทัศนคติของทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ ดังนั้นผู้ผลิตในตลาดการท่องเที่ยว จึงไม่สามารถควบคุมคุณภาพของการบริการให้คงที่ได้เสมอไป
2. การบริการการท่องเที่ยวจำเป็นต้องเตรียมไว้ล่วงหน้าเป็นเวลานาน ๆ และพร้อมเสมอที่จะให้บริการทันทีเมื่อนักท่องเที่ยวมาถึง เช่น ห้องพักรวมโรงแรม ถ้าไม่มีผู้มาใช้บริการ การบริการที่เตรียมไว้ก็สูญไปเลย และการเพิ่มการบริการเป็นไปไม่ได้มากนักในกรณีที่เกิดความต้องการอย่างเร่งด่วน
3. การพัฒนาการบริการจำเป็นต้องกระทำอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะรูปแบบ ความรวดเร็ว และประสิทธิภาพของการให้บริการ ตลอดจนบุคลากรผู้ให้บริการ เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะใช้เวลาในการรับบริการบริการสั้นมาก เช่น การพักผ่อน 1-2 คืน การรับประทานอาหาร 1-2 ชั่วโมง การโดยสารเครื่องบิน 1-12 ชั่วโมงทั้งนี้อาจใช้บริการพร้อมกัน หรือหมุนเวียนกัน ผู้ให้บริการจึงมีเวลาสั้นมากในการให้บริการอย่างเสมอภาค ถูกต้อง และน่าประทับใจ

4. ใช้แรงงานคนในการให้บริการ ไม่สามารถหรือไม่นิยมเอาเครื่องจักรใด ๆ มีให้บริการแทน จึงเกิดปัญหาเรื่องแรงงานอยู่เสมอ เช่น คุณวุฒิ คุณสมบัติ ความรู้ความสามารถ และค่าจ้าง เครื่องมือในสำนักงานเป็นเพียงเครื่องมือช่วยให้พนักงานบริการทำงานสะดวกและรวดเร็วขึ้นเท่านั้น (ฉลองศรี พิมลสมพงษ์, 2542)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นการจัดบริการที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงทั้งระบบกับธุรกิจที่หลากหลายได้แก่ ธุรกิจขนส่ง ธุรกิจที่พัก ธุรกิจอาหารและบันเทิง ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ธุรกิจจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ซึ่งเป็นผู้ประกอบการในภาคส่วนต่างๆ รวมถึงภาคขนส่ง การคมนาคมทั้งทางบก ทางเรือ และทางอากาศ โรงแรมที่พักประเภทต่างๆ ร้านอาหารและภัตตาคาร บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ด้วยการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ความปลอดภัย การเผยแพร่โฆษณาประชาสัมพันธ์ รวมถึงการสร้างผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวให้มีรูปแบบที่หลากหลาย และตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงนำแนวคิดนี้มาเป็นแนวทางในการวิจัย เพื่อเสริมกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นงานวิจัยหลัก

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เป็นมรดกที่สืบทอดกันมาอย่างช้านานในสังคมมนุษย์ สิ่งที่สังคมมนุษย์โดยส่วนรวมช่วยกันสร้างสรรค์ขึ้นมาี้ เรียกว่า “วัฒนธรรม ซึ่งหมายความรวมถึงวัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ” อนึ่งคำว่า “วัฒนธรรม” นี้แปลตามศัพท์ว่า “สภาพที่ทำให้เจริญงอกงาม” การที่เราจะทราบชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมประจำชาติใดชาติหนึ่งในอดีตที่มีความเจริญก้าวหน้าองงามทั้งทางวัตถุและจิตใจมากน้อยแค่ไหนเพียงใด ก็จะทราบหรือดูได้จากศิลปะ โบราณวัตถุสถานของคนในชาตินั้นๆ

วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้สร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ โดยวัฒนธรรมมีลักษณะที่สำคัญ คือ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม เป็นวิถีชีวิตหรือแบบของการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่มั่นคง เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ (สุพัตรา สุภาพ, 2534 : 107)

จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม วัฒนธรรมจึงมีความหมายครอบคลุมแบบแผนการดำเนินชีวิตทุกแง่มุม พิจารณาจากทัศนะการยังชีพแล้ว อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นคั้งอุปกรณ์ที่มนุษย์ใช้เพื่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด วัฒนธรรมจึงเป็นภูมิปัญญาที่คนรุ่นลูกหลานได้สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ ในปัจจุบันได้มีการนำสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์ในเชิง การท่องเที่ยวจึงกลายเป็น ทรัพยากร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545 : 253)

บทบาทวัฒนธรรมไทยกับการท่องเที่ยว จากการแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1) ประเภทธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ น้ำตก ภูเขา ฯลฯ 2) ประเภทสถานที่ทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ศาสนสถาน โบราณสถาน ซึ่งเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมที่มีตัวตนเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน และ 3) ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม ซึ่งเป็นต้นตอมาจากแนวความคิด ความเชื่อ วิถีประชา ซึ่งเป็นนามธรรมแต่ได้มีการพัฒนาจนมีองค์ประกอบมาเสริมขึ้นจนมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบประกอบขึ้นมา ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้โดยตรง สำหรับประเทศไทยวัฒนธรรมที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานวัตถุ แหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ วัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานหัตถกรรม และสินค้าในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อัจฉริยะไมตรีของคนไทย และทรัพยากรประเภทศิลปวัฒนธรรมมากมายหลายประเภท แต่เมื่อรวมกันแล้วกลับมีความสอดคล้อง ผสมผสาน และกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมไทยได้อย่างสมบูรณ์ (มหาวิทยาลัยเกริก, 2546 : 18) ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ มรดกทางศิลปวัฒนธรรมจึงแสดงออกถึงความเป็นชาติไทยให้ปรากฏทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีผู้ให้คำจำกัดความไว้ ดังนี้

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO 1985) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ความสนใจไปที่แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงหมายความรวมถึง การเดินทางเพื่อการเรียนรู้ ชมการแสดงศิลปะ การเดินทางเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมงานเทศกาล หรือเหตุการณ์สำคัญต่างๆ เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวและอนุสาวรีย์ การเดินทางเพื่อการเรียนรู้ ธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้าน การเดินทางแสวงบุญ ฯลฯ ส่วนสิงคาลา และเลสลี (Sigala and Leslie, 2005 : 5-6) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่เน้นความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับมรดกประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา และวัฒนธรรมที่ดึงดูดความสนใจ โดยสิ่งที่ดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยว ประกอบด้วย วิถีชีวิต พิพิธภัณฑ์ การแสดง แหล่งโบราณคดี การแสดงดนตรีสากล และการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา หัตถกรรมงานฝีมือต่างๆ และการกระทำที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เป็นต้น ส่วนริชาร์ด (Richards 1997) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางไปยังสถานที่ซึ่งแตกต่างไปจากถิ่นที่อยู่อาศัยตามปกติ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อหาความรู้ และประสบการณ์จากวัฒนธรรมอื่น ซึ่งหมายความรวมถึงการเดินทางของบุคคลเพื่อสิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรมที่ตนสนใจโดยเฉพาะ เช่น ประเพณี ศิลปะ การแสดงละคร เป็นต้น สอดคล้องกับซิลเบอร์เบิร์ก (Silberberg 1995) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางเพื่อไปพำนักอาศัยกับเจ้าของบ้านหรือในชุมชนสังคมที่นักท่องเที่ยวสนใจ โดยเกี่ยวข้องกับการเดินทางเพื่อเยี่ยมชมประวัติศาสตร์ ศิลปะ วิถีชีวิต ประเพณีต่างๆของคนท้องถิ่น ศาสนา

หน่วยงานหรือสถาบันต่างๆ เป็นต้น และสอดคล้องกับฟริดเจน (Fridgen 1991) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางไปยังสถานที่ซึ่งมีเสน่ห์ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ต้องการเยี่ยมชมวิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนท้องถิ่น ที่มีความแตกต่างกัน หรือการเยี่ยมชมร่องรอยกิจกรรมการดำเนินชีวิตของผู้คนในอดีต ส่วนไทจ์ (Tighe 1991) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประกอบด้วย 3 ส่วน คือ การเดินทาง นักท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะหมายถึง แหล่งประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถาน ศิลปะ การแสดงศิลปะ อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้างต่างๆ ศิลปะหัตถกรรม งานเฉลิมฉลอง และเทศกาลต่างๆ โดยนักท่องเที่ยวมีจุดมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อได้รับประสบการณ์ และความสนใจในวัฒนธรรม ขณะที่บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 : 282) ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มุ่งเดินทางไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและได้รับความรู้จากการศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว อันเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสมดุลแห่งกระแสนการพัฒนาการท่องเที่ยวและกระแสนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก่อประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างยั่งยืน เนื่องจากประเทศไทยเป็นชาติที่มีความเจริญด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาแต่บรรพกาล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติล้ำค่าแสดงให้เห็นถึงความเป็นไทยซึ่งแตกต่างจากชาติอื่น

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ งานประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตชาวบ้านในชนบท และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นๆ

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ อันประกอบด้วย การเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามของวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านของ ศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญ ช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ต้องรับผิดชอบต่อไปจวบพื้นฐานทางวัฒนธรรม อยู่ 4 ประการ คือ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 : 284)

1. เพื่อมุ่งเน้นคุณค่าของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น
2. เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องดูแลรักษาให้คงไว้ถึงคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณค่าของวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

3. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจสูงสุด แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

4. เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ตอบแทนอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น

แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เหมือนแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชนในการตระหนักถึงการพัฒนากการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก 3 ประการดังต่อไปนี้คือ(บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 : 284-286)

1. กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเป็นกระแสดังกล่าวของประชาชนทั่วโลกให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์ต่อสิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่นจนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพเอาไว้

2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นกระแสดังกล่าวที่มีความต้องการที่มีมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวรูปแบบใหม่

3. กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนากการท่องเที่ยว เป็นกระแสดังกล่าวของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนากการท่องเที่ยว เพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนากการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

จากกระแสหลักทั้ง 3 กระแสดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดความตื่นตัวในการพัฒนากการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ขึ้น เพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม จึงเป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้น ณ เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา เมื่อเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. 1990 จากผลของการประชุมครั้งนี้ได้ให้ความหมายของการพัฒนากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า “หมายถึงการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลัง ซึ่งความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ พร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศได้ด้วย”

จากความหมายดังกล่าวสามารถนำมาแปลเป็นหลักการเบื้องต้น และสร้างกรอบนโยบายและแนวทางการปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนขึ้น จึงทำให้ประเทศต่างๆ พยายามคิดหารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ เพื่อไปสู่การพัฒนากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นเหตุให้มีการประชุม Earth Summit ขึ้นที่

กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ.1992 ในที่ประชุมมุ่งเน้นความสนใจของทั่วโลกสู่ประเด็นเรื่องการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และสรุปทริเจนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จากการประชุมนี้เองทำให้มีการลงนามในเอกสารแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) อันเป็นที่เกิดแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นำไปสู่หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4 ประการคือ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 : 286-288)

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา และดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของตนเองด้วย

ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากหลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น นำไปสู่ลักษณะ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ 9 ประการ คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อสามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง

2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้กระทบน้อยที่สุด

3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

6. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

7. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

8. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ และความสะอาดของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุกๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวดเพื่อให้ นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยว เพื่อเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตัวเองอย่างเข้าใจในสรรพสิ่งของโลกที่ไม่สามารถแยกตัวออกจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้นองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญจึงควรมี 6 ด้านอิงตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนดังต่อไปนี้คือ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 : 288-290)

1. องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ 10 ประการคือ

- 1.1 ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น
- 1.2 โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ

1.3 งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง รวมทั้งซากปรักหักพัง

1.4 ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก

1.5 ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา

1.6 ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ

1.7 ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา

1.8 วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทาน

1.9 ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่างๆ

1.10 ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

2. องค์ประกอบด้านกระบวนการการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

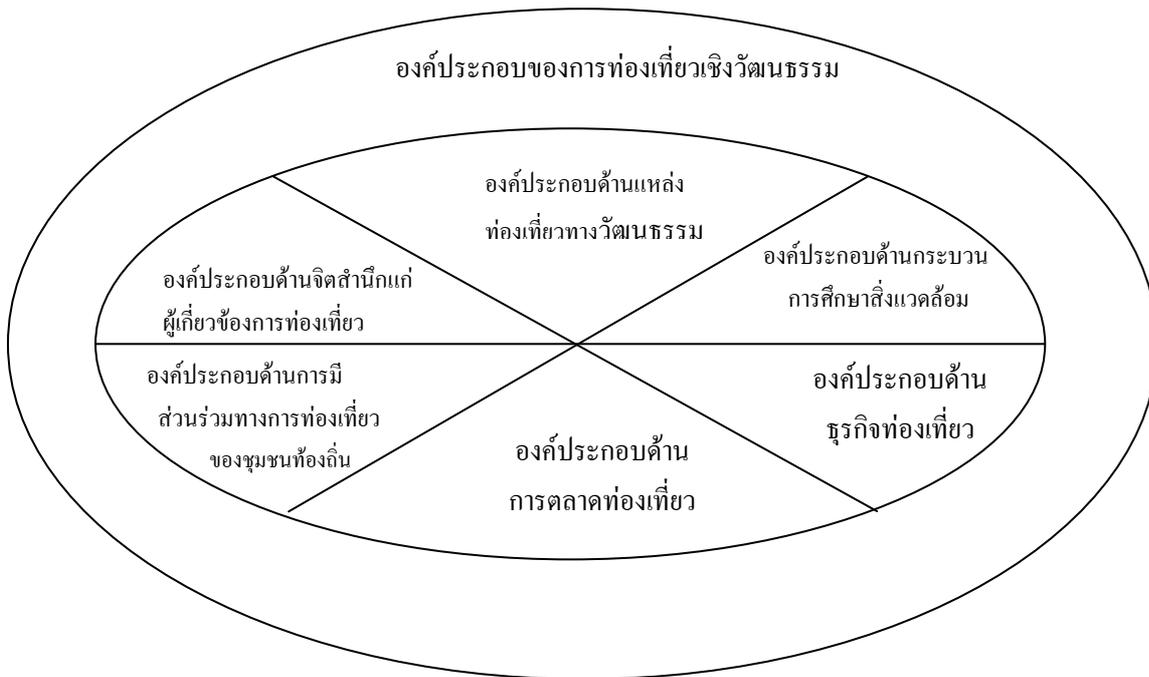
3. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และได้ผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

4. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

6. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

เราสามารถนำองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 6 องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นมาสร้างเป็นรูป เพื่อให้เข้าใจง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้นดังแผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 แสดงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ที่มา : บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 : 286-288.

ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางท่องเที่ยวชมโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ เพื่อได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ และมีความเข้าใจวัฒนธรรมใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวด้วย เราอาจแบ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็นประเภทย่อย ได้ 5 ประเภทคือ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 : 292-293)

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว โดยได้รับความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

2. การท่องเที่ยวงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์และศึกษาความเชื่อการยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ อีกทั้งได้รับความรู้ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชนบท (Rural Tourism/Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษโดดเด่น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีกทั้งมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันกีฬา โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกีฬาได้สนุกสนานเพลิดเพลินกับการออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันการกีฬา ในขณะที่เดียวกันก็ได้ท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางจัดการกีฬา ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

5. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Health Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม เช่น การนวดตัว การนวดฝ่าเท้า การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพร การฝึกกายบริหาร การฝึกสมาธิ เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างสุขภาพและคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน มีแนวทางการจัดการ 5 แนวทาง คือ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545 : 218-222)

1.การจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยทั่วไปแล้ว นักท่องเที่ยวที่สนใจแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน คาดหวังว่าจะได้รับความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวตามสมควร ก่อนที่จะนึกถึงองค์ประกอบด้านอื่นๆ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่อยู่ต่างภูมิภาคและต่างวัฒนธรรม เพื่อเปรียบเทียบระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจในวัฒนธรรมและความคิดของคนในสมัยเดียวกัน ในส่วนของนักท่องเที่ยวท้องถิ่น การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถานเป็นความภาคภูมิใจที่ได้เห็นความเจริญพัฒนาการของประเทศตนเอง การจัดการเรื่องของการให้ความรู้จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ แนวทางการจัดการได้แก่

1.1 ข้อมูลของโบราณสถาน เพื่อศึกษาความเป็นมาของโบราณสถานตามหลักฐานที่มีอยู่ ความสำคัญของตัวโบราณสถานในเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ลักษณะทางศิลปกรรม ภูมิปัญญา รวมทั้งความเชื่อของท้องถิ่นเกี่ยวกับโบราณสถาน เช่น ดำเนิน นิทานท้องถิ่น เป็นต้น โดยจัดออกมา

ในรูปของหนังสือ แผ่นพับ แผ่นป้าย โดยใช้ข้อความที่เข้าใจง่ายและควรแปลเป็นภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

1.2 การจัดให้มีศูนย์ข้อมูลที่แหล่งโบราณสถาน โบราณสถานบางแห่งมีลักษณะเป็นกลุ่มโบราณสถาน เช่น พระราชวัง วัด หรือแหล่งที่อยู่อาศัย ซึ่งมีพื้นที่กว้าง ประกอบไปด้วย โบราณสถานที่มีความหลากหลายทั้งทางประวัติศาสตร์ รูปแบบสถาปัตยกรรม และศิลปกรรม ดังนั้นควรจัดให้มีศูนย์ข้อมูลบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถาน เพื่อให้ความรู้ด้านภาพรวมของกลุ่มโบราณสถาน รวมทั้งแสดงความแตกต่างของแต่ละสมัย โดยจัดแสดงในลักษณะภาพถ่าย แผ่นผัง คำอธิบายที่นักท่องเที่ยวสามารถหาความรู้ได้ด้วยตนเอง หรืออาจมีวิทยากรอธิบาย ศูนย์ข้อมูลอาจมีหนังสือนำชมโบราณสถาน ภาพถ่าย ของที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ที่นั่งพักผ่อน ห้องสุขา บริการฝากสิ่งของ และติดตามของหาย เป็นต้น

1.3 จัดให้มีวิทยากรนำชม วิทยากรนำชมควรเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานแห่งนั้นอย่างดีเยี่ยม มีความรู้ในด้านการศึกษาเปรียบเทียบกับงานในภูมิภาคอื่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี อันเป็นพื้นฐานที่จำเป็นอย่างยิ่งในการให้ความเชื่อถือ

2. การจัดการด้านภูมิทัศน์ ภูมิทัศน์ของแหล่งโบราณสถานเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการทรัพยากรอย่างหนึ่ง มีความสะอาดของสถานที่หรือขอบเขตของพื้นที่เป็นพื้นฐาน โดยมีแนวทางการจัดการ ดังนี้

2.1 ปรับพื้นที่ให้เป็นไปตามลักษณะเดิม เพื่อไม่ให้เกิดพื้นที่ ต่างระดับในขอบเขตที่โบราณสถานตั้งอยู่ หรือหากเป็นโบราณสถานที่ยังคงเหลืออยู่แต่ต่างสมัยทำให้ระดับผิวพื้นดินต่างกัน ต้องหาทางจัดการให้เกิดความเชื่อมต่อ โดยปรับพื้นที่ให้ลาดเท แทนการลดระดับเพื่อสะดวกแก่การเดินทางระดับพื้นผิวควรปลูกหญ้าตัดเรียบ และดูแลสม่ำเสมอ

2.2 ปลูกพันธุ์ไม้ในพื้นที่โบราณสถาน พันธุ์ไม้ที่ปลูกควรเป็นพื้นถิ่นที่ไม่สูงเกินกว่าโบราณสถาน ปลูกในตำแหน่งที่สมควรวางไว้ในแบบแปลนสำหรับจัดภูมิทัศน์ ในกรณีที่มีต้นไม้ใหญ่มาแต่เดิม หากไม่เป็นอันตรายต่อตัวโบราณสถานควรรักษาไว้ การปลูกพันธุ์ไม้ในพื้นที่ต้องทับโดยรอบคอบรูปแบบของการจัดทำต้องให้ความสำคัญต่อโบราณสถาน

3. การจัดการด้านบริการพื้นที่ คือ การจัดการด้านความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว แนวทางการจัดการด้านบริการ ได้แก่

3.1 ด้านการคมนาคม จัดการให้มีเส้นทางคมนาคมมายังโบราณสถานได้สะดวก รวมทั้งจัดการให้มีเส้นทางติดต่อไปยังโบราณสถานแห่งอื่นได้ ทำป้ายบอกเส้นทางไปยังแหล่งโบราณสถานทำเครื่องหมายสัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว และป้ายจราจรที่ชัดเจนมีขนาดตามมาตรฐานสากล

3.2 ด้านการอำนวยความสะดวก จัดการให้มีที่จอดรถ ที่สามารถรองรับรถขนส่งนักท่องเที่ยวขนาดใหญ่ได้ ที่จอดรถควรอยู่นอกขอบเขตโบราณสถานเพื่อไม่ให้โบราณสถานได้รับผลกระทบจากความสั่นสะเทือน และมลภาวะทางฝุ่นควันได้ จัดทำทางเดินเท้าไปยังแหล่งโบราณสถาน รวมทั้งแสงสว่าง ห้องสุขา ร้านขายของที่ระลึก ทั้งหมดที่ได้กล่าวมาต้องทำจากวัสดุที่มีความกลมกลืนกับโบราณสถาน ต้องไม่ใช่สิ่งทำให้เกิดลักษณะเด่นชัดโบราณสถาน การออกแบบอาคารต้องให้มีความสูง

น้อยกว่าโบราณสถาน อยู่ในตำแหน่งที่ไม่บังภูมิทัศน์ของโบราณสถาน ทั้งควรปลูกพันธุ์ไม้ท้องถิ่นตามแบบที่ร่างขึ้นเพื่อช่วยพรางลักษณะแปลกปลอมของอาคารที่ก่อสร้างใหม่ จัดหาที่นั่งพักผ่อน จัดหาที่ทิ้งขยะมูลฝอยตั้งตามตำแหน่งที่สมควร จัดการเรื่องระบบน้ำในขอบเขตโบราณสถาน ทั้งนี้การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่ควรวางสายหรือท่อ ควรวางใต้พื้นดินและต้องตรวจสอบให้มีความปลอดภัย

3.3 ด้านการพักผ่อน จัดให้มีการพักผ่อนในพื้นที่ใกล้เคียงกับโบราณสถาน หากมีศักยภาพในการจัดการได้ และท้องถิ่นนั้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจควรแก่การพักผ่อน ซึ่งอาจจัดในรูปแบบของการพักรวมกับเจ้าของบ้าน (Home Stay) หรือในลักษณะของบ้านพัก (Guest House) ในรูปแบบที่ไม่ขัดต่อระเบียบ และวัฒนธรรมของชุมชน ต้องเน้นเรื่องความสะดวก ปลอดภัยเป็นสำคัญด้วย

4. การจัดการด้านความปลอดภัย เป็นการสร้างความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว และเป็นการสร้างความปลอดภัยให้กับโบราณสถาน ทั้ง 2 ประเด็นนี้ ควรทำควบคู่กันไป ควรคำนึงถึงตัวทรัพยากรด้านการจัดการความปลอดภัยเป็นสำคัญ ได้แก่

4.1 ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดความมั่นใจในการที่จะเข้าชมแหล่งโบราณสถาน การจัดการที่ควรทำ ได้แก่

การทำป้ายเตือนจุดอันตราย ได้แก่ ทางเดินต่างระดับ บันไดสูงชัน ถนนหรือทางลื่น ป้ายเตือนควรอยู่ในตำแหน่งที่สามารถมองเห็นได้ง่าย แต่ไม่ควรให้มีลักษณะเด่น

การจัดบุคลากรเดินตรวจ โดยบุคลากรควรอบรมให้มีความสามารถในการช่วยเหลือเบื้องต้นด้วย นอกเหนือไปจากการดูแลความปลอดภัยตามปกติ

การจัดการให้มีการจำหน่ายอย่างเป็นธรรม สินค้าภายในแหล่งท่องเที่ยวเดียวกันควรมีราคาเท่ากัน ปิตรราคาที่ตัวสินค้าอย่างเปิดเผย สินค้ามีคุณภาพ ไม่จำหน่ายสินค้าที่เอาเปรียบนักท่องเที่ยวทั้งราคาและคุณภาพ

การจัดบริการติดตามของหาย สิ่งของที่นักท่องเที่ยวลืมหรือทำหาย ควรมีบริการให้ผู้ที่เป็นเจ้าของสามารถติดตามได้ โดยจัดให้มีห้องเก็บของ เพื่อติดตามได้ง่าย

4.2 ความปลอดภัยของโบราณสถาน การนำโบราณสถานมาใช้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวย่อมขัดกับวัตถุประสงค์หลักในอดีต นอกจากนั้นโบราณสถานยังมีอายุยาวนาน วัสดุในการก่อสร้างย่อมเสื่อมสภาพไปตามธรรมชาติ เช่น ไม่สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนมาก เป็นต้น การรักษาความปลอดภัยของโบราณสถานจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก การจัดการที่ควรทำ ได้แก่

การควบคุมการใช้งาน หมายถึง การรับส่งนักท่องเที่ยวจำนวนมากในแต่ละครั้งที่อาจทำให้โบราณสถานไม่สามารถรับภาระได้ เสื่อมสภาพหรือหักพังเร็วเกินควร ถือว่าเป็นตัวเร่งในการทำลายโบราณสถานด้วย การควบคุมอาจจำกัดจำนวนผู้เข้าชมแต่ละครั้ง หรือไม่อนุญาตให้เข้าชมภายในอาคารให้ชมได้แต่ภายนอกเท่านั้น

การควบคุมนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่ขาดจิตสำนึกก็ควรจะยอมขาดความรับผิดชอบ ต่อทรัพย์สินส่วนรวม พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเสมอ ได้แก่ ปีนป่ายโบราณสถาน จี๊ดเขียนสลักเพิ่มเติม สกัด กะเทาะ ลบ ต่อเติม การถ่ายภาพในห้องจัดแสดงอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณวัตถุ เป็นต้น

การควบคุมสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมเป็นองค์ประกอบเสริมให้โบราณสถาน ทรงคุณค่า และยืดอายุเวลาของโบราณสถานออกไปให้คนในอนาคตได้รับประโยชน์ในด้านการศึกษาค้นคว้าความรู้ รวมทั้งประโยชน์อื่นที่เอื้ออำนวย โดยทำหน้าที่ดังนี้ การป้องกันการบุกรุกพื้นที่ การป้องกันการสัมผัสเรือน การป้องกันมลภาวะทางเสียง การป้องกันมลภาวะทางสิ่งปฏิกูลและน้ำเสีย

5. การจัดการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ชุมชนที่โบราณสถานตั้งอยู่ถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากแหล่งท่องเที่ยวทั้งด้านบวกและด้านลบ ชุมชนจึงควรมีส่วนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของตนด้วย เพื่อนำเอาข้อคิดเห็นและข้อจำกัดทางด้านต่างๆมาพิจารณาร่วมกันให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ทรัพยากรมีความยั่งยืน ปัญหาที่ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขที่เป็นพื้นฐานคือปัญหาด้านผลกระทบได้แก่

5.1 ผลกระทบทางบวก ที่ชุมชนได้รับอันเกิดจากผลการท่องเที่ยวเป็นการมองในภาพรวมและมักจะเกิดกับผู้ที่มิศักยภาพ มีความตื่นตัว มีสถานภาพสูงในชุมชนของตนมากกว่าที่จะได้รับทุกคนในทางพื้นฐานได้แก่

โอกาสในการค้า เป็นการค้าที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เช่น ลีนค้าพื้นเมือง อาหารพื้นเมือง ผลผลิตจากหัตถกรรม ของที่ระลึก เป็นต้น

โอกาสในการรองรับนักท่องเที่ยว เป็นการรองรับในรูปแบบของการพักกับครอบครัว หรือในรูปของที่พักร

โอกาสในการได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นโอกาสที่เกิดจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เช่น เส้นทางคมนาคม พาหนะรับจ้างที่มีจำนวนมากขึ้น และอื่นๆ ที่เหมาะสมกับการพัฒนาแหล่งนั้นๆ

5.2 ผลกระทบทางลบ มักเกิดขึ้นกับคนหมู่มากในชุมชน การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวที่ไม่ได้ให้ชุมชนมีส่วนร่วม จึงเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชน ผลกระทบทางลบที่เป็นพื้นฐานได้แก่

การขัดแย้งทางวัฒนธรรม การที่นักท่องเที่ยวนำเอาวัฒนธรรมของตนมาปฏิบัติในกลุ่มชนที่ต่างวัฒนธรรมกันย่อมเกิดความขัดแย้งได้

ความแออัดและมลภาวะ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดภาวะความแออัดในชุมชน และมลภาวะทางด้านเสียงรถยนต์ เครื่องยนต์ ควันและกลิ่นจากเครื่องยนต์ ทำให้เกิดความเครียดกับคนในชุมชน

การรुक้าความเป็นส่วนตัว เป็นสภาวะทางจิตใจเมื่อนักท่องเที่ยวต้องการเรื่องราวทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ทำให้มีผลต่อการรुक้าความเป็นส่วนตัว เช่น การเข้าชมบ้าน การถ่ายภาพกับสถานที่ส่วนบุคคล เป็นต้น

ความปลอดภัยในทรัพย์สิน ถ้าบุคคลที่เข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวมาหาประโยชน์โดยไม่สุจริต ก่อให้เกิดผลในเรื่องของความปลอดภัยในทรัพย์สินขึ้น

ผลกระทบทั้งสองด้านทั้งด้านบวก และด้านลบซึ่งเป็นพื้นฐานที่ได้กล่าวมาแล้ว ควรได้รับการดูแลโดยจัดการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในเรื่องของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา รวมทั้งความต้องการของชุมชนความสะอาด ความเป็นระเบียบของชุมชน โดยยึดถือวิถีชีวิตที่ปฏิบัติอยู่เป็นหลัก เพื่อให้เกิดความร่วมมือที่ดีต่อกัน และเป็นแนวทางจัดการที่ดีที่สุดกับแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวทุกแห่ง

คุณค่าศิลปวัฒนธรรมไทย

ศิลปวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมในรูปของศิลปะ หรือที่เรียกว่าศิลปกรรม หมายถึง ผลงานการสร้างสรรคทางสุนทรียะด้วยการแสดงออกทางสื่อ เพื่อส่งทอดความรู้สึกและอารมณ์อย่างมีจุดหมาย ด้วยทักษะ เทคนิค และวิธีการอันประณีต งานศิลปะจึงเกิดจากกระบวนการคิดสร้างสรรค์ของคนในสังคม ที่มีพื้นฐานมาจากอารมณ์ที่ลึกลับ ความรู้สึกที่ลึกซึ้ง ความคิดที่แปลกใหม่ ทักษะที่ชำนาญ และประณีตที่ทำให้คุณค่าต่อผู้ที่สัมผัสงาน โดยมีศิลปะที่โดดเด่น ดังนี้

1. **สถาปัตยกรรม** คือ ผลงานสร้างสรรค์อันเป็นศิลปะ เป็น 3 มิติ มีพื้นที่เพื่อประโยชน์ใช้สอย สถาปัตยกรรมไทยมีคุณค่าที่เป็นผลงานสร้างสรรค์อันเป็นการออกแบบ วางผัง การจัดตำแหน่ง รูปทรง ขนาดพื้นที่ใช้สอยและเทคนิควิธีที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ก่อให้เกิดคุณค่าหลายประการดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2554 : 6-9-6-10)

1.1 **คุณค่าด้านภูมิปัญญา** สถาปัตยกรรมเกิดจากภูมิปัญญาในการออกแบบ คือ การจัดองค์ประกอบหลายสิ่งมาสร้างสรรค์เป็นอาคาร สิ่งก่อสร้าง และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อประโยชน์ใช้สอย อาคารสิ่งก่อสร้างที่ปรากฏจะแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้ออกแบบ เนื่องจากต้องมีความรู้ ความเข้าใจในมโนคติของสิ่งที่จะสร้างสรรค์ เข้าใจสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางวัฒนธรรม นำมาผสมกับจุดมุ่งหมายและประโยชน์ใช้สอยได้อย่างลงตัว

1.2 **คุณค่าด้านสุนทรียะ** ในการสร้างงานทางสถาปัตยกรรม แม้บางส่วนจะเป็นเรื่องของเทคนิควิธี และวัสดุ แต่ผู้ออกแบบจำเป็นต้องมีมุมมองด้านสุนทรียะในการดูชิ้นงาน เพื่อให้รู้ถึงการวางผัง ขนาดสัดส่วน รูปทรง เทคนิควิธี ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ที่จะสร้างความรู้สึกรู้สึกและอารมณ์ให้ดื่มด่ำไปกับสิ่งที่ผู้สร้างต้องการ

1.3 **คุณค่าด้านวัตถุ** ในการสร้างงานสถาปัตยกรรม มนุษย์จะนำสิ่งวัสดุที่อยู่บริเวณรอบๆ หรือใกล้เคียงมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม ในงานสถาปัตยกรรมไทยโบราณมีทั้งเรือนไม้ เรือนแพ อาคารก่ออิฐ ก่อปูนภาคกลางของไทยใช้ดินเหนียวเป็นวัสดุมาทำอิฐเพื่อใช้ในการก่อสร้างอาคาร เช่น พระราชวัง โบสถ์ วิหาร ในภาคอีสานสมัยโบราณใช้หินในการก่อสร้าง เช่น ประสาทหินปราสาท เป็นต้น

1.4 คุณค่าด้านเทคนิควิธี การก่อสร้างอาคารหรือบ้านเรือนในแต่ละท้องถิ่น แต่ละวัฒนธรรมจะมีเทคนิควิธีการแตกต่างกันไป เช่น บริเวณใดมีน้ำหลากท่วม อาคารบ้านเรือนจะมีลักษณะได้สูงหรือฐานสูง เช่น เรือนในภาคกลาง เป็นต้น

1.5 คุณค่าด้านวัฒนธรรมโบราณคดีและประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความคิด ชีวิตความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถสร้างแรงบันดาลใจ ความคิด ความเชื่อ รูปแบบการวางผัง วัสดุในการก่อสร้าง ตลอดจนความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ปรากฏอยู่ในงานสถาปัตยกรรม รวมทั้งสะท้อนภาพความเป็นอยู่ในสังคม ทั้งกายภาพและสังคมได้เป็นอย่างดี

2. จิตรกรรม ศิลปะการใช้เส้น สี หรือรูปวัตถุที่ได้จากสิ่งมีชีวิตหรือจากการสังเคราะห์แล้ววาดเขียนลงบนพื้นผิววัตถุ เพื่อสร้างสรรค์ออกแบบ การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ในพระอุโบสถ พระวิหาร จะต้องใช้เทคนิคงานเขียนที่ต้องใช้ทั้งฝีมือและความอดทน เพราะการวาดบนผนังเป็นแนวตั้งทำให้ยากในการวาด ไม่ว่าจะเป็นการวาดภาพบนผนังปูนแห้งหรือเขียนบนปูนเปียก ผู้วาดต้องใช้ทั้งฝีมือ ความรวดเร็ว แม่นยำ ประกอบกับแรงศรัทธา จิตรกรรมหรือภาพเขียนไทยก่อให้เกิดคุณค่าหลายประการ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2554 : 6-10-6-11)

2.1 คุณค่าด้านภูมิปัญญา เนื่องจกงานจิตรกรรมเป็นการสร้างสรรค์ออกมาเป็นงานแทนความรู้สึกจินตนาการทำให้เกิดเป็นภาพลักษณ์ ทำให้การถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดของตนออกมาเป็นภาพเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง ผู้สร้างสรรค์งานจิตรกรรมจึงเป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาที่ประกอบด้วยภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิฐาน คือ ทั้งรู้ ถูกต้อง และตรงตามที่เป็นอยู่ เพื่อนำเสนอภาพที่ตรงกับความคิดของผู้สร้างสรรค์ และสร้างความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง

2.2 คุณค่าด้านสุนทรียะ คุณค่าของจิตรกรรมเกิดจากการถ่ายทอดความคิดออกมาอย่างเหมาะสม ด้วยการวางองค์ประกอบ ขนาดของภาพ จังหวะในการวางเส้น สี แสง เงา น้ำหนักอ่อนแก่ของเส้นสี การสร้างภาพลวงตาให้เกิดอารมณ์คล้อยตาม และมีความเป็นลักษณะเฉพาะตัว คือ ไม่ได้ลอกเลียนแบบจากผู้อื่น ให้ผู้ชมเกิดอารมณ์คล้อยตาม ตามวัตถุประสงค์ของผู้สร้างงาน

2.3 คุณค่าด้านวัสดุ งานจิตรกรรมมีการใช้วัสดุที่แตกต่างกัน เช่น วาดบนกระดาษข่อย กระดาษสา วาดบนผ้า เช่น ภาพพระบฏ วาดบนผนังปูน วางบนพื้นไม้ วาดบนผ้าใบ ทำให้เกิดคุณค่า ด้านวัสดุที่แตกต่างกัน

2.4 คุณค่าด้านเทคนิควิธี งานจิตรกรรมนอกจากจะให้ความงามด้านเส้น สี แสง เงาแล้ว ยังมีเทคนิคการสร้างงาน เช่น วาดด้วยสีฝุ่น สีน้ำมัน สีถ่าน สีเทียน สีชอล์ค สีน้ำ สีโปสเตอร์ สีอะคริลิก การวาดบนผิวของวัตถุ วาดให้สีซึมลงไปภายในเนื้อวัตถุ เช่นภาพปูนเปียก การวางตำแหน่งของภาพ เขียนที่บนผนังด้านข้าง ด้านหุ้มทรง เทคนิคการให้แสงตกลงกระทบภาพบางส่วน เทคนิคการแบ่งภาพด้วยเส้น ด้วยธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ภูเขา ลำน้ำ เป็นต้น เทคนิควิธีที่ทำให้ภาพเขียนมีคุณค่าทางศิลปะเด่นชัด คือ ภาพทุก

ภาพเขียนมีรายละเอียด ทั้งใบหน้า เครื่องประดับ ศิราภรณ์ ลายผ้าถุง ลายกนกบนพื้นหลังภาพ การออกแบบเขียนอย่างอิสระไม่ซ้ำแบบกัน

2.5คุณค่าด้านวัฒนธรรม โบราณคดีและประวัติศาสตร์ จิตรกรรมเป็นหลักฐานประจักษ์ที่แสดงถึงความคิด ชีวิตความเป็นอยู่ของคนรุ่นเก่าได้เป็นอย่างดี ทำให้คนรุ่นหลังสามารถศึกษาหาร่องรอยของบรรพบุรุษของตน ได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง เนื่องจากมนุษย์จะแสดงผลงานออกมาจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดความคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งสามารถศึกษาแปลความหมายได้ทั้งความคิด วัสดุในการวาดสิ่งที่ปรากฏในภาพ เช่น สภาพความเป็นอยู่ในสังคม ความเชื่อ สิ่งแวดล้อมทั้งกายภาพและสังคม เศรษฐกิจการเมือง การต่อสู้ นันทนาการ แม้กระทั่งเรื่องที่ไม่ควรแสดงในที่สาธารณะ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ อันประกอบด้วยการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามของวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่นๆ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคม ไม่ว่าจะในด้านของศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี โดยที่จังหวัดราชบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก จึงใช้แนวคิดนี้เป็นหลักในการวิจัยครั้งนี้

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ

มนุษย์เป็นสัตว์ที่เต็มไปด้วยความปรารถนาและความต้องการ ดังนั้นนักจิตวิทยามีความเชื่อว่าพฤติกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นของมนุษย์เกิดขึ้นเพราะแรงจูงใจ ซึ่งมีใช้สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรม แต่จะเข้าใจได้จากทฤษฎีที่สร้างขึ้นมาเพื่อใช้อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ให้ชัดเจนขึ้น การทำความเข้าใจในเรื่องแรงจูงใจจึงเป็นเรื่องสำคัญ และจำเป็นในการทำความเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของแรงจูงใจ

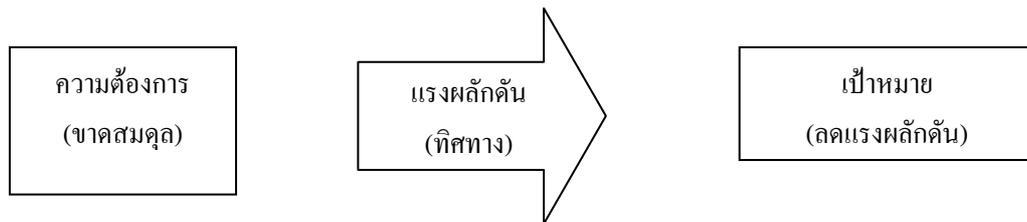
แรงจูงใจ (Motive) เป็นคำที่ได้ความหมายมาจากคำภาษาลาตินที่ว่า *Movere* ซึ่งหมายถึง "เคลื่อนไหว (Move)" ดังนั้น คำว่าแรงจูงใจจึงมีการให้ความหมายไว้ต่างๆ กันดังนี้

เคร็ชและคณะ (Krech, et al. 1961) ให้ความหมายว่า แรงจูงใจเป็นกระบวนการทางจิตที่ผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง จนเกิดผลสำเร็จถูกต้องตามทิศทางที่ต้องการ ส่วนโลเวลล์ (Lovell, 1980:109) ให้ความหมายของแรงจูงใจว่า "เป็นกระบวนการที่ชักนำโน้มน้าวให้บุคคลเกิดความมานะพยายามเพื่อที่จะสนองตอบความต้องการบางประการให้บรรลุผลสำเร็จ" ขณะที่ไมเคิล คอมแจน (Domjan 1996:199) อธิบายว่าการจูงใจเป็นภาวะในการเพิ่มพฤติกรรมการกระทำกิจกรรมของบุคคลโดยบุคคลจงใจกระทำพฤติกรรมนั้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ส่วนเอ็ดวิน บี ฟลิปโป (Flippo 1971 : 70) ให้ความหมาย การจูงใจ ว่าหมายถึง การกระตุ้นหรือเร่งเร้า เพื่อทำให้เกิดอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของคน

อันจะเป็นผลให้ คนเกิดความรู้สึกภายในที่เป็นพลัง ที่จะดำเนินการใดๆ หรือแสดงพฤติกรรมให้มุ่งไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ทั้งนี้ การกระตุ้นหรือการเร้าที่จะดำเนินการเพื่อสนองความต้องการ หรือความปรารถนาต่างๆ ให้เป็นที่พอใจนั้น จะมีทั้งที่ด้วยวิธีการเชิงบวก (ปฏิฐาน) และเชิงลบ (นิเสธ) สอดคล้องกับดาฟท์ (Daft 2000 : 534) กล่าวถึง แรงจูงใจว่า หมายถึง พลังหรือแรงผลักดันทั้ง ภายในและภายนอกในตัวบุคคล ซึ่งกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่กระตือรือร้น รวมทั้งเป็นบุคคลรักษาพฤติกรรมนั้นไว้ และสอดคล้องกับกริฟฟิน (Griffin 1999 : 484) กล่าวว่า แรงจูงใจ หมายถึง ชุคของพลังผลักดันที่เป็น สาเหตุให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมในแนวทางที่สนองต่อความต้องการของตน ส่วนวูม (Vroom 1995 : 7) ให้ความหมายของแรงจูงใจว่า หมายถึง กระบวนการในการ ควบคุมหรือรอบงำทางเลือกโดยบุคคลหรืออินทรีย์ต่ำสุด (Lower Organism) โดยไม่ เปิดโอกาสให้เลือกทางเลือกอื่น ๆ ด้วยความสมัครใจ เช่น เมื่อเราเกิดความรู้สึกหิว เราก็ต้องรับประทานอาหารเพื่อตอบสนองความต้องการของร่างกาย ซึ่งไม่มีโอกาสเลือกทางเลือกอื่นแต่อย่างใด ขณะที่ชิมน์ตัน (Chemngton 1994 : 132) มองแรงจูงใจว่า เป็นความเข้มข้น (Intensity) ความมุ่งมั่น (Direction) และความทนฝืนแน่น (Persistence) ของพฤติกรรม ทฤษฎี ด้านแรงจูงใจทั้งหมดมุ่งไปสู่วิถีทางในการอธิบายการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ อันสืบเนื่องมาจากแรงจูงใจเป็นสาเหตุหลัก ส่วนคูเบรนและเออร์แลนด์ (Dubrin and Ireland 1993 : 294) กล่าวว่า แรงจูงใจ คือ กระบวนการที่ถูกใช้เพื่อขับเคลื่อนและสนับสนุนพฤติกรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จของเป้าหมายในองค์กร ส่วนลูธานส์ (Luthans 1992 : 147) กล่าวว่า แรงจูงใจ คือ กระบวนการซึ่งเริ่มต้นจากความรู้สึกที่ไม่เพียงพอ หรือเติมไม่เต็มทางจิตใจที่เรียกกันว่าความต้องการ ซึ่งเป็น แรงขับที่ก่อให้เกิดการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ที่จะบรรลุตามเป้าหมายอันเป็นสิ่งที่ล่อใจ นั่นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการ (Needs) แรงขับ (Drive) และรางวัล อันเป็นสิ่งล่อใจ (Incentive) ส่วนโบลเลส (Bolles 1967 : 147) อธิบายว่าแรงจูงใจ คือ ตัวแทน (Agency) หรือปัจจัย (Factor) หรือพลังขับเคลื่อน (Force) ที่ช่วยในการอธิบายพฤติกรรม แรงจูงใจเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมในตัวมนุษย์หรืออินทรีย์ต่าง ๆ ขณะที่นักวิชาการไทย อารี พันธุ์มณี (2546 : 269) กล่าวว่า แรงจูงใจ หมายถึง การนำปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงจูงใจมาผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างมีทิศทางเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายหรือเงื่อนไขที่ต้องการ ปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาอาจจะเป็นเครื่องล่อรางวัล การลงโทษ การทำให้เกิดการตื่นตัว รวมทั้งทำให้เกิดความคาดหวัง เป็นต้น ส่วนเสนาะ ดิยาวี (2543 : 208) ให้ความหมายของแรงจูงใจไว้ว่า แรงจูงใจในความหมายหนึ่ง คือ การจูงใจเป็นพลังที่กระตุ้นพฤติกรรม กำหนดทิศทางของพฤติกรรม และมีลักษณะเป็นความมุ่งมั่นอย่างไม่ลดละไปยังเป้าหมายหรือสิ่งจูงใจนั้น ดังนั้นการจูงใจจึงประกอบด้วยความต้องการ (Needs) พลัง (Force) ความพยายาม (Effort) และเป้าหมาย (Goal)

จากคำอธิบายและความหมายดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า การจูงใจ เป็นกระบวนการที่บุคคลถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าโดยจงใจ ให้กระทำหรือคิดรนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง ซึ่งจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจ เป็นพฤติกรรม ที่มีใช่เป็นเพียงการตอบสนองสิ่งเร้าปกติธรรมดา แต่ต้องเป็นพฤติกรรมที่มีความเข้มข้น มีทิศทางจริงจัง มีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการไปสู่จุดใด และพฤติกรรมที่เกิดขึ้น เป็นผลสืบเนื่องมาจาก แรงผลักดัน หรือแรงกระตุ้นที่เรียกว่า แรงจูงใจ ด้วย

สำหรับแรงจูงใจ ในความหมายที่เน้นความสัมพันธ์ ระหว่างความต้องการและแรงผลักดัน อาจให้ความหมายว่า แรงจูงใจ คือ สภาวะในตัวอินทรีย์ที่จะกระตุ้นให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรมไปในทิศทางที่กำหนดไว้แล้ว เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่อินทรีย์ต้องการ จึงกล่าวได้ว่า สภาวะภายในอินทรีย์ซึ่งถือว่าเป็นแรงจูงใจนั้นเกิดจาก ความต้องการ (Need or Want) ที่ทำให้ร่างกายขาดดุล จึงทำให้เกิดแรงผลักดัน (Drives) กระตุ้นให้ร่างกาย หรืออินทรีย์แสดงพฤติกรรมเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมาย (Goals) ซึ่งทำให้เกิดสมดุล การลดแรงผลักดัน ได้แก่ ความต้องการได้รับการตอบสนอง ดังแผนภูมิที่ 5 (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, 2545 : 160)

แผนภูมิที่ 5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการและแรงผลักดัน

ที่มา : ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, 2545 :160.

ความสำคัญของการจูงใจ

การจูงใจมีอิทธิพลต่อผลผลิต ผลผลิตของงานจะมีคุณภาพดี มีปริมาณมากขึ้นขึ้นอยู่กับ การจูงใจในการทำงาน ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานจึงจำเป็นต้องเข้าใจว่าอะไร คือแรงจูงใจที่จะ ทำให้พนักงานทำงานอย่างเต็มที่ และไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายในการจูงใจพนักงาน เพราะพนักงานตอบสนองต่องาน และวิธีการทำงานขององค์กรแตกต่างกัน การจูงใจพนักงานจึงมีความสำคัญ สามารถสรุปความสำคัญของการจูงใจในการทำงานได้ดังนี้ (ธิดา บุญย่านยาว, ม.ป.ป. : 88-89)

1. พลัง (Energy) เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญต่อการกระทำ หรือ พฤติกรรมของมนุษย์ ในการทำงาน ใดๆ ถ้าบุคคลมี แรงจูงใจ ในการทำงานสูง ย่อมทำให้ขยันขันแข็ง กระตือรือร้น กระทำให้สำเร็จ ซึ่งตรงกันข้ามกับ บุคคลที่ทำงานประเภท “เช้าขาม เย็นขาม” ที่ทำงานเพียงเพื่อให้ผ่านไปวันๆ

2. ความพยายาม (Persistence) ทำให้บุคคลมีความมานะ อดทน บากบั่น คิดหาวิธีการนำความรู้ ความสามารถ และ ประสบการณ์ของตน มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่องานให้มากที่สุด ไม่ท้อถอยหรือละความพยายามง่ายๆ แม้งาน จะมีอุปสรรคขัดขวาง และเมื่องาน ได้รับผลสำเร็จ ด้วยดีก็มักคิดหา วิธีการปรับปรุง พัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ

3. การเปลี่ยนแปลง (Variability) รูปแบบการทำงานหรือวิธีการทำงานในบางครั้ง ก่อให้เกิดการค้นพบ ช่องทาง ดำเนินงานที่ดีกว่า หรือประสบ ผลสำเร็จมากกว่า นักจิตวิทยาบางคนเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลง เป็น เครื่องหมายของความเจริญก้าวหน้าของบุคคล แสดงให้เห็นว่า บุคคลกำลังแสวงหาการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ให้ชีวิต บุคคลที่มีแรงจูงใจในการทำงานสูง เมื่อคืนรน เพื่อจะบรรลุวัตถุประสงค์ใดๆ หากไม่สำเร็จบุคคล

ก็มักพยายามค้นหา สิ่งผิดพลาด และพยายามแก้ไข ให้ดีขึ้นในทุกวิถีทาง ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำงานจน ในที่สุดทำให้ค้นพบแนวทาง ที่เหมาะสมซึ่ง อาจจะต่างไป จากแนวเดิม

4. บุคคลที่มีแรงจูงใจในการทำงาน จะเป็นบุคคลที่มุ่งมั่นทำงานให้เกิดความเจริญก้าวหน้า และการมุ่งมั่นทำงานที่ตนรับผิดชอบ ให้เจริญก้าวหน้า จัดว่าบุคคลผู้นั้นมีจรรยาบรรณในการทำงาน (Work Ethics) ผู้มีจรรยาบรรณในการทำงาน จะเป็นบุคคล ที่มีความรับผิดชอบ มั่นคงในหน้าที่ มีวินัยในการทำงาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ ผู้มีลักษณะ ดังกล่าวนี้ มักไม่มีเวลาเหลือพอที่จะคิดและทำในสิ่งที่ไม่ดี

ลักษณะของแรงจูงใจ

ลักษณะของแรงจูงใจ มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ (มาโนชญ์ เขียวชาญ, ม.ป.ป.: 91)

1. มีการกระตุ้นหรือเร้า (Energizing) คือ แรงจูงใจจะเป็นสิ่งผลักดันหรือเร้าให้บุคคลพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมหรือตอบสนอง

2. มีการชี้ทิศทาง (Directing) คือแรงจูงใจจะช่วยชี้แนวทางหรือบอกแนวทางของพฤติกรรม

นอกจากนี้ แรงจูงใจยังเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้ เช่น เกี่ยวข้องกับภาวะทางร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไป เกี่ยวข้องกับภาวะทางอารมณ์ เกี่ยวข้องกับลักษณะนิสัยของคน เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเคยชิน เกี่ยวข้องกับเจตคติและค่านิยม เป็นต้น

คำว่า แรงจูงใจ จึงเป็นคำสำคัญที่มีความหมายในฐานะที่เป็นตัวต้นกำเนิดของพฤติกรรม โดยทั่วไป คำว่า แรงจูงใจ หมายถึง แรงกระตุ้นหรือแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรม เป็นแรงที่ทำให้พลังงานกระตุ้นร่างกายให้กระทำพฤติกรรม โดยเป็นแรงกระตุ้นที่มีการกำหนดทิศทางไว้ว่าจะกระทำพฤติกรรมออกไปอย่างไร แบบใด และเป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลรักษาพฤติกรรมนั้นเอาไว้ โดยทั่วไปแรงจูงใจได้แก่ ความต้องการ ความปรารถนา หรือความมุ่งหวัง ฉะนั้น ความหิว ความอยากอาหาร ความปรารถนาชื่อเสียง และการตั้งความหวังที่จะเป็น โน่นเป็นนี่ (Expectancy) ฯลฯ ก็คือ ตัวอย่างของแรงจูงใจ และมีข้อสังเกต 3 ประการ จากความหมายของแรงจูงใจ ซึ่งควรต้องพิจารณา คือ (สิทธิโชค วรรณสันติกุล, 2546 : 157-158)

1. แรงจูงใจทำให้เกิดพลังผลักดัน (Drive) ภายในบุคคลให้แสดงพฤติกรรม ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เช่น เมื่อเราหิว พลังผลักดันย่อมชี้นำทิศทางการแสดงพฤติกรรมให้ออกมาในลักษณะการแสวงหาอาหาร และความหมายของแรงจูงใจ ยังชี้ให้เห็นถึงการกระตุ้นที่มาจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระตุ้นให้บุคคลเกิดแรงผลักดันขึ้นมาในตัวเอง ตัวอย่างเช่น เมื่อเราได้กลิ่นอาหารในเวลาใกล้เที่ยงย่อมกระตุ้นให้เรารู้สึกหิวมากกว่าเราไม่ได้กลิ่น

2. แรงจูงใจเป็นเรื่องของการทำพฤติกรรมโดยมุ่งสู่เป้าหมาย (Goal) คือทำอย่างมีจุดหมาย เช่น เมื่อเรามีความหิว เป้าหมายของเราคือ การได้รับประทานอาหาร ฉะนั้นยามใดที่เราหิว เราจะเลือกแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่การหาอาหารมารับประทานมากกว่าพฤติกรรมที่จะนำไปสู่เป้าหมายอย่างอื่น

3. การจูงใจเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วยตั้งแต่ สิ่งที่ป้อนเข้า (Input) ได้แก่ พลังจากสิ่งแวดล้อมที่มากระตุ้นให้เกิดแรงผลักดัน (Drive) ภายในเกิดขึ้น ส่งผลให้ต้องแสดงพฤติกรรมออกมาเป็นผลผลิต (Output) ไปจนถึงข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำพฤติกรรมนั้นต่อไป หรือเปลี่ยนไปเป็นพฤติกรรมอื่นในเวลาต่อไป

องค์ประกอบของแรงจูงใจ

แรงจูงใจยังมีองค์ประกอบที่ส่งผลให้เกิดเป็นแรงจูงใจ (จันท์ ชุ่มเมืองปิก, 2546 : 35) แบ่งองค์ประกอบเป็น 2 ประการ คือ

1. ธรรมชาติของแต่ละบุคคล เพราะคนแต่ละคนไม่เหมือนกัน (Individual Differences) มีความแตกต่างกันในสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เช่น กรรมพันธุ์ นิสัย อารมณ์ ความต้องการ ผิวพรรณ สีขนของนัยน์ตา เป็นต้น แต่ธรรมชาติที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของแรงจูงใจคือ

1.1 แรงขับ (Drive) เป็นความตึงเครียดทางร่างกาย ที่ทำให้เกิดกิจกรรมที่จะบรรเทาหรือลดความตึงเครียดนั้น ๆ เช่น ความหิว ความกระหาย ความรู้สึกทางเพศ ความต้องการที่เป็นความประสงค์อย่างรุนแรงจนกลายเป็นราคะ (Desire) เป็นต้น แรงขับเหล่านี้จะต้องก่อพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้แรงขับหายไป ซึ่งแรงขับเหล่านี้ มี 2 ประเภทด้วยกัน

1.1.1 แรงขับภายในร่างกาย (Primary Drive) หรือว่าแรงขับปฐมภูมิ ได้แก่ แรงขับที่เกิดอยู่ในร่างกาย การเกิดแรงขับขึ้นในร่างกาย แปลว่าร่างกายขาดสภาวะสมดุลจนทำให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ เช่น หิว กระหาย ความรู้สึกทางเพศ หรืออ้วนหงา แรงจูงใจภายในร่างกายนี้แต่ละคนจะมีไม่เท่ากัน

1.1.2 แรงขับภายนอกในร่างกาย (Secondary Drive) หรือว่าแรงขับทุติยภูมิ คือแรงขับที่มาจากภายนอกในร่างกาย ได้แก่ พวกแรงขับที่เกิดจากความต้องการด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ และสังคม ตัวอย่างอยากเป็นสมาชิกวุฒิสภา อยากเป็นกรรมการตุลาการ อยากเป็นกรรมการเลือกตั้ง ความต้องการเหล่านี้ล้วนมาจากภายนอกในร่างกาย ทั้งสิ้น และแต่ละบุคคลจะมีความสนใจ ความต้องการ และแรงกระตุ้นที่มากน้อยต่างกัน และเช่นกันแรงขับประเภทนี้ก็ได้ทั้งทางบวก และทางลบ

1.2 ความวิตกกังวล (Anxiety) ความวิตกกังวลเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของ มนุษย์เป็นเจตคติด้านอารมณ์และเป็นความรู้สึกของบุคคลที่วาดภาพไปถึงอนาคตที่ยังมาไม่ถึงที่เรียกว่า Sentiment Concerning the Future พอเกิดความวิตกกังวลก็จะเกิดความกลัวต่างๆ

2. สถานการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละสิ่งแวดล้อม เป็นองค์ประกอบที่ 2 ของแรงจูงใจ เนื่องจากองค์ประกอบที่ 2 เป็นเรื่องของสถานการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละสิ่งแวดล้อม เช่น บ้านที่ตั้งอยู่ริมถนนใหญ่ มีคนขวักไขว่รถแล่นเสียงดัง นักศึกษาที่อยู่ในสภาพแวดล้อม นี้ก็คงจะไม่เกิดแรงจูงใจมากพอที่จะอ่านหรือท่องหนังสือได้นาน ๆ เป็นต้น

แนวความคิดของนักวิชาการอีกหนึ่งท่านในเรื่องขององค์ประกอบแรงจูงใจ (วรณี ลิมอักษร, 2541: 114-115) ให้แนวคิดว่า แรงจูงใจประกอบไปด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการด้วยกันคือ

1. ผู้รับการงูใจ เช่น ในชั้นเรียนผู้รับแรงงูใจคือ นักเรียนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย ที่ครูผู้สอนจะใช้กระบวนการงูใจเข้าไปดำเนินการให้เขาปฏิบัติในสิ่งที่ผู้สอนต้องการ
2. วิธีการงูใจ เป็นกระบวนการที่เป็นศาสตร์และศิลป์ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้ถูกงูใจ ให้เข้ามามีความคิดคล้อยตามและลงมือปฏิบัติจนบรรลุเป้าหมายของการงูใจ
3. เป้าหมายของการงูใจ คือ พฤติกรรมที่ผู้งูใจมุ่งหวังจะให้เกิดขึ้นในตัวผู้ที่ถูกงูใจในขั้นสุดท้าย ภายหลังที่ได้ใช้วิธีการงูใจไปแล้ว
4. องค์ประกอบภายนอกตัวบุคคล หรือองค์ประกอบจากสภาพการณ์ทางสังคม ประกอบด้วย
  - 4.1 ลักษณะของสิ่งแวดล้อมภายนอกทั้งที่เป็นบุคคล กลุ่มคน สิ่งแวดล้อมที่เป็นสภาพการณ์ต่างๆ
  - 4.2 ความคาดหวังของสังคมที่มีต่อบุคคล
  - 4.3 การเสริมแรงด้วยรางวัล คำชม หรือสิ่งล่อใจต่าง ๆ
5. องค์ประกอบภายในตัวบุคคล ประกอบไปด้วยลักษณะต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตัวบุคคล ได้แก่
  - 5.1 ความสนใจและความอยากรู้อยากเห็น
  - 5.2 เป้าหมายที่บุคคลเป็นผู้กำหนด
  - 5.3 ระดับความวิตกกังวล
  - 5.4 ความคาดหวังของบุคคลที่มีต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในงานที่ทำ
  - 5.5 ประสบการณ์ในอดีตของบุคคล

จากที่กล่าวมา สรุปว่า องค์ประกอบของแรงงูใจนั้นมาจากภายใน และภายนอกร่างกาย ที่จะส่งผลกระทบต่อบุคคลนั้นให้มีแรงกระตุ้นในการทำงานหรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

รูปแบบของแรงงูใจ

แรงงูใจของมนุษย์มีมากมายหลายอย่าง เราถูกงูใจให้มีการกระทำหรือพฤติกรรม หลายรูปแบบ เพื่อหาหน้าและ อาหารมาคิมกิน สนองความต้องการทางกาย แต่ยังมีความต้องการมากกว่านั้น เช่น ต้องการความสำเร็จ ต้องการเงิน คำชมเชย อำนาจ และในฐานะที่เป็นสัตว์สังคม คนยังต้องการมีอารมณ์ผูกพันและอยู่รวมกลุ่มกับผู้อื่น แรงงูใจ จึงเกิดขึ้นได้จากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก (สิทธิโชค วรรณสันติกุล, 2546)

1) แรงงูใจภายใน (Intrinsic Motives)

แรงงูใจภายในเป็นสิ่งผลักดันจากภายในตัวบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นเจตคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ความตั้งใจ การมองเห็นคุณค่า ความพอใจ ความต้องการ ฯลฯ สิ่งต่างๆ ดังกล่าวมาเหล่านี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมค่อนข้างถาวร เช่น คนงานที่เห็นคุณค่าของงาน มองว่าองค์การคือสถานที่ให้ชีวิตแก่เขาและครอบครัว เขาก็จะจงรักภักดีต่อองค์การ กระทำ การต่างๆ ให้องค์การเจริญก้าวหน้า หรือในกรณีที่บ้านเมืองประสบปัญหาเศรษฐกิจ ในช่วงเวลาของเศรษฐกิจขาลง องค์การจำนวนมากอยู่ในภาวะขาดทุน

ไม่มีเงินจ่ายค่าตอบแทน แต่ด้วยความผูกพัน เห็นใจกันและกัน ทั้งเจ้าของกิจการ และพนักงานต่างร่วมกัน ค้าขายอาหารเล็กๆ น้อยๆ ทั้งประเภทแซนวิช ก๋วยเตี๋ยว ฯลฯ เพียงเพื่อ ให้มีรายได้ ประทับกัน ไปทั้งผู้บริหาร และลูกน้อง และในภาวะดังกล่าวนี้จะเห็นว่า พนักงานหลายราย ที่ไม่ทิ้งเจ้านาย ทั้งเต็มใจไปทำงานวันหยุด โดยไม่มีค่าตอบแทน ถ้าการกระทำดังกล่าวเป็นไปโดย เนื่องจากความรู้สึก หรือเจตคติที่ดีต่อเจ้าของกิจการ หรือด้วยความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกคนหนึ่งขององค์กร มิใช่เพราะ เกรงจะถูกไล่ออกหรือไม่มีที่ไป กล่าวได้ว่า เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจภายใน

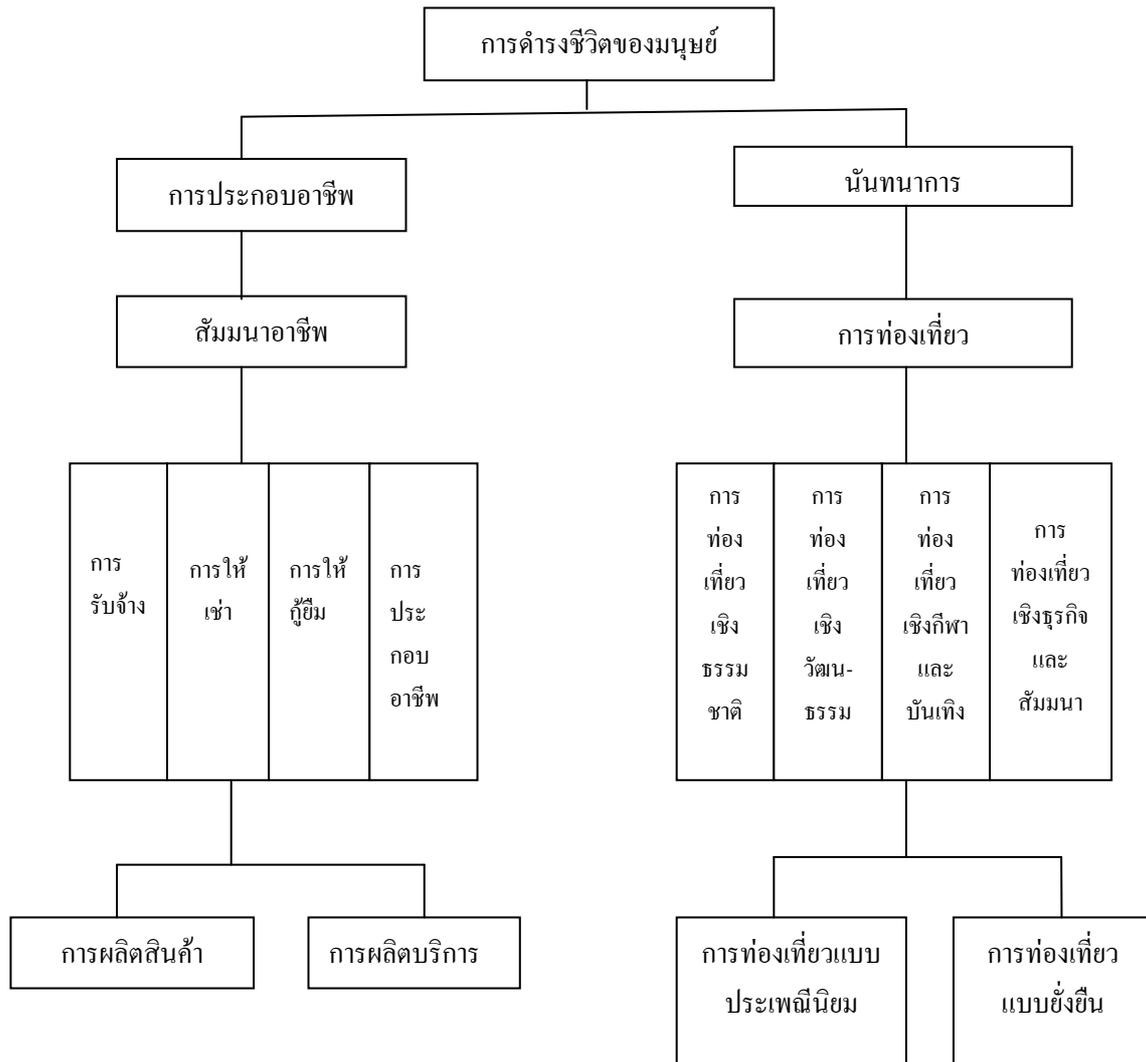
2) แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motives)

แรงจูงใจภายนอกเป็นสิ่งผลักดันภายนอกตัวบุคคลที่มากระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม อาจจะเป็นการ ได้รับรางวัล เกียรติยศ ชื่อเสียง คำชม การได้รับการยอมรับยกย่อง ฯลฯ แรงจูงใจนี้ไม่คงทนถาวรต่อ พฤติกรรม บุคคลจะแสดงพฤติกรรม เพื่อตอบสนองสิ่งจูงใจดังกล่าว เฉพาะในกรณีที่ต้องการรางวัล ต้องการเกียรติ ชื่อเสียง คำชม การยกย่อง การได้รับ การยอมรับ ฯลฯ ตัวอย่างแรงจูงใจภายนอกที่มีอิทธิพล ต่อพฤติกรรม เช่น การที่คนงาน ทำงานเพียง เพื่อแลกกับค่าตอบแทน หรือเงินเดือน การแสดงความขยัน ตั้งใจทำงานเพียง เพื่อให้หัวหน้างานมองเห็นแล้วได้ความดีความชอบ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า แรงจูงใจเป็นสิ่งสำคัญ เป็นความปรารถนาและความต้องการจากปัจจัย ภายในและปัจจัยภายนอก ที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม การแสดงการกระทำออกมาในสิ่งที่ต้องการ ตอบสนองสู่ความพึงพอใจ

แรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว

การดำรงชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องมีทั้งการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีพ ควบคู่ไปกับการนันทนาการ เนื่องจากการประกอบอาชีพของมนุษย์ก่อให้เกิดความตึงเครียด จึงต้องมีการนันทนาการเพื่อความผ่อนคลาย ความเครียดในยามว่าง ซึ่งนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่นิยมกันมาก คือ การท่องเที่ยว ดังแผนภาพ (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, 2548 : 2)

แผนภูมิที่ 6 แสดงการดำรงชีวิตของมนุษย์กับการท่องเที่ยว

ที่มา : บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 : 2.

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวมีรากฐานเกี่ยวข้องกับจิตวิทยาและสังคมวิทยา ความสำคัญของแรงจูงใจในการท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการเดินทาง หมายรวมถึงการเดินทางเพื่อธุรกิจ การศึกษา สุขภาพ ศาสนา การเมือง และปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยวโดยทั่วไปจะเป็นการเดินทางเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ เช่น ความต้องการพบเห็นวัฒนธรรมที่แตกต่าง การทำกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นการเดินทางเพื่อเติมเต็มความต้องการส่วนบุคคล การเดินทางเพื่อการติดต่อทางสังคม การเดินทางเพื่อค่านิยมทางสังคม เป็นต้น (Gee, Makens and Choy, 1989 : 50-55)

ดังนั้น แรงจูงใจทางการท่องเที่ยว (Tourism Motivation) หมายถึง สิ่งที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวออกเดินทางท่องเที่ยวไปในสถานที่ต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเอง ซึ่งโดยปกตินักท่องเที่ยวจะเดินทางหรือไม่นั้น จะมีแรงจูงใจ (Motivation) ที่สำคัญ 4 ด้าน คือ (McIntosh and Goeldner, 1986 : 124-125)

1. แรงจูงใจทางด้านกายภาพ (Physical Motivation) เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการพักผ่อน ทางร่างกายและจิตใจให้สดชื่น บำรุงรักษาสุขภาพร่างกาย การเล่นกีฬา การทำกิจกรรมตามชายหาด การพักผ่อนหย่อนใจด้วยการบันเทิง เช่น การอาบน้ำแร่ การร่วมกิจกรรมการกีฬา เป็นต้น

2. แรงจูงใจทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Motivation) เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการอยากรู้จักวัฒนธรรมของประเทศที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน ความปรารถนาที่อยากรู้จักกับผู้อื่น รวมทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต คนตรี ศิลปะ นาฏศิลป์ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เทศกาลต่างๆ และศาสนา เป็นต้น

3. แรงจูงใจด้านส่วนตัว (Interpersonal Motivation) เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการส่วนตัวของแต่ละบุคคล เช่น การเดินทางไปเยี่ยมญาติมิตร การต้องการรู้จักเพื่อนใหม่ๆ เป็นต้น

4. แรงจูงใจด้านสถานภาพและชื่อเสียง (Prestige and Status Motivation) เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความ ต้องการพัฒนาตนเอง เพื่อเป็นการยกระดับตัวเองให้สูงขึ้นและสร้างชื่อเสียง เพื่อให้ตนเองมีความสำคัญ เช่น การเดินทางไปเข้าร่วมประชุม การเดินทางเพื่อธุรกิจ การเข้าร่วมแข่งขันกีฬา การศึกษาต่อต่างประเทศ เป็นต้น

ดังนั้น แรงจูงใจที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมการตัดสินใจในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย องค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ คือ (สุรรัตน์ เตชะทวิวรรณ, 2544 : 67-68)

1. สิ่งกระตุ้นความต้องการในการท่องเที่ยว (Energizers of Demand) หมายถึง ความน่าสนใจของ สิ่งจูงใจต่างๆ ของสถานที่ท่องเที่ยว อันเป็นสิ่งที่ชักนำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจที่จะเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว ไปยังสถานที่ดังกล่าว หรือช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวสามารถที่จะเดินทางเพื่อการพักผ่อน หรือการทำกิจกรรม ต่างๆ เช่น วันหยุดประจำสัปดาห์ วันหยุดพักผ่อนประจำปี เป็นต้น

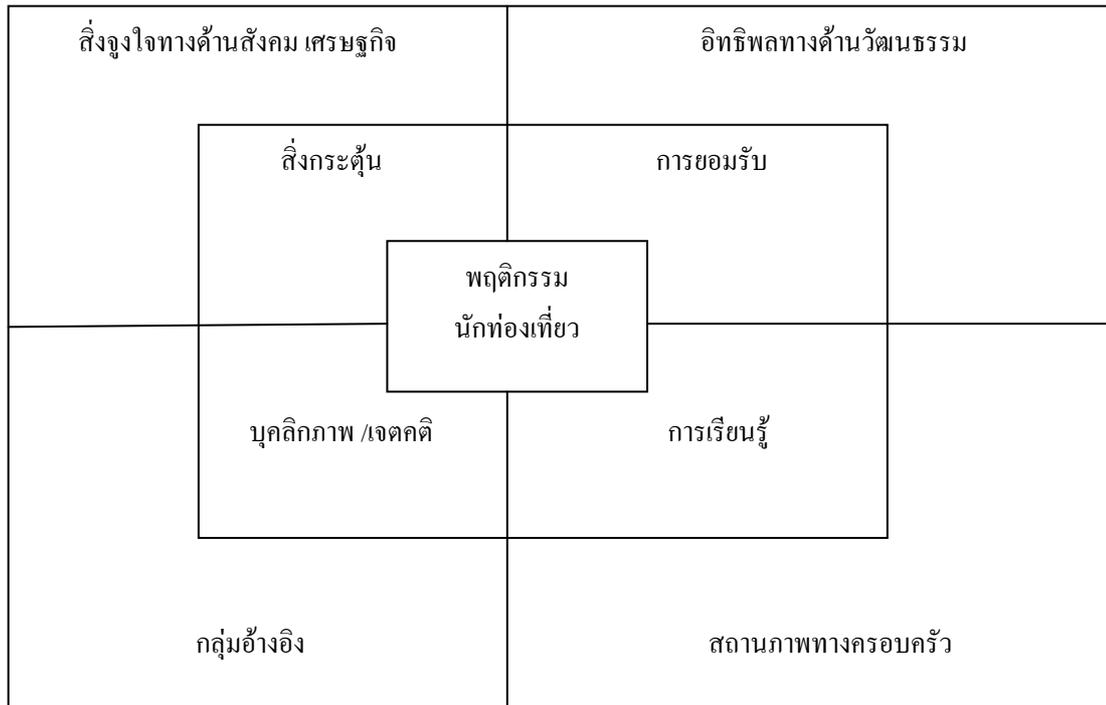
2. สิ่งกั้นกรองความต้องการ (Filterers of Demand) หมายถึง สิ่งต่างๆที่ทำให้ความต้องการ ทางการท่องเที่ยวถูกระงับ หรือทำให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกต้องการในการเดินทางน้อยลง อันได้แก่ ปัจจัย ทางเศรษฐกิจ เช่น ระดับรายได้ที่คงเดิม ความเปลี่ยนแปลงของค่าเงิน ปัจจัยทางสังคม เช่น กลุ่มอ้างอิง (Reference Group) เจคติทางด้านวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา เช่น ความเสี่ยงทางการท่องเที่ยว ความ คิดเห็น และการยอมรับความแปลกใหม่ของนักท่องเที่ยวแต่ละคน

3. สิ่งกระทบ (Affecters) หมายถึง ข้อมูลข่าวสารต่างๆที่นักท่องเที่ยวได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อม จากแหล่งข้อมูลหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการขาย ซึ่งส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดพฤติกรรมการ เรียนรู้ เจตคติ และมองภาพของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ แตกต่างกันไป

4. บทบาทของนักท่องเที่ยว (Roles) หมายถึง สภาพของนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปใน สถานการณ์ หรือในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการตัดสินใจ หรือรูปแบบ การท่องเที่ยวนั้นแตกต่างกันออกไป เช่น นักท่องเที่ยวที่เป็นนักศึกษา นักท่องเที่ยวที่เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นต้น

ความต้องการในการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวแต่ละคน มีความแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ เช่น มีความต้องการ และความปรารถนาที่จะหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่เป็นอยู่ มีความ

ต้องการที่จะแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ หรืออาจเกิดจากข้อจำกัดทางด้านเวลา สถานภาพทางเศรษฐกิจ การยอมรับและเจตคติที่มีต่อการท่องเที่ยว เป็นต้น แต่สิ่งที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้ ไม่ใช่ตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมนักท่องเที่ยวให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกันทุกคน เพราะนักท่องเที่ยวแต่ละคนจะมีเจตคติ การยอมรับที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามเจตคติและการยอมรับของนักท่องเที่ยวแต่ละคน ไม่ใช่สิ่งที่จะบอกได้ว่า อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้ให้นักท่องเที่ยวเกิดแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว (Travel Motivation) ที่แตกต่างกันออกไป ดังแผนภูมิที่ 7

แผนภูมิที่ 7 แสดงองค์ประกอบพื้นฐานของแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว
ที่มา : สุรรัตน์ เตชาทวีวรรณ, 2544 : 68.

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่สำคัญ และกระตุ้นให้คนอยากเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ มากขึ้น ได้แก่ (สุรรัตน์ เตชาทวีวรรณ, 2544 : 92-93)

1. แรงจูงใจทางด้านกายภาพและจิตวิทยา (Physical and Psychological Motives) ได้แก่ ความต้องการการพักผ่อนทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อต้องการหลีกเลี่ยงจากความเครียดจากการทำงาน หรือ ปัญหาความยุ่งยากต่างๆ เพื่อต้องการหาความสงบ เพื่อรักษาสุขภาพ เช่น อาบน้ำแร่ รักษาโรค เป็นต้น เพื่อเล่นกีฬา ว่ายน้ำ เล่นสกี เล่นเรือใบ ตกปลา การท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อการซื้อของ เพื่อแสวงหาความเพลิดเพลิน และเพื่อการพักผ่อนจิตใจตนเองด้วย จากตัวอย่างสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พบว่า ในปี 1996 นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เดินทางเข้ามาเที่ยวเมืองไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนใน

วันหยุดมีจำนวนถึงร้อยละ 87.49 ดังนั้นแรงจูงใจด้านกายภาพจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการเดินทางท่องเที่ยว

2. แรงจูงใจทางด้านวัฒนธรรมและการศึกษา (Cultural /Personal Education Motives) ได้แก่ แรงจูงใจในด้านความอยากรู้อยากเห็น ต้องการศึกษาค้นคว้าความรู้ อยากรู้จักผู้คนสถานที่ และประเทศที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน มีความสนใจอยากรู้อะไรเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม คนตรี สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ศิลปะพื้นบ้าน เทศกาล สถานที่ต่างๆที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี สนใจเรื่องธรรมชาติ สนใจว่าชาติอื่น ๆ มีความเป็นอยู่อย่างไร เช่น การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Eco-Tourism) เป็นต้น

3. แรงจูงใจทางด้านสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Social/Interpersonal/Ethnic Motives) ได้แก่ การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อไปพบปะเยี่ยมญาติหรือเพื่อน เยี่ยมสถานที่เกิด เดินทางไปเป็นเพื่อนผู้อื่น การได้พบปะหรือรู้จักกับมิตรใหม่ อาจแตกต่างเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมกับตน เป็นการแสวงหามิตรภาพ ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ เป็นการชั่วคราว เช่น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประทับใจลักษณะอุปนิสัยของคนไทยในเรื่องความเป็นมิตรไมตรี น่ารัก มีมารยาท การยิ้ม และการมีความเอื้ออาทรต่อกัน สิ่งเหล่านี้ก็นับว่าเป็นแรงจูงใจที่ทำให้เกิดความต้องการเดินทางเพื่อไปทำความรู้จักกันได้ เป็นต้น

4. แรงจูงใจทางการงานและธุรกิจ (Business/Work Related Motives) ได้แก่ การไปเจรจาติดต่อธุรกิจทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนมีการติดตามผล การเข้าร่วมประชุม สัมมนาเป็นการเดินทางไปเที่ยวโดยมีภาระงานเกี่ยวข้องเป็นบางส่วนด้วย หรือถึงทำงานเกี่ยวข้อง เช่น เป็นผู้สื่อข่าวกีฬาฟุตบอล หรือกีฬานานาชาติ การติดต่อธุรกิจจะมีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาเกี่ยวข้องด้วย การได้พบปะพูดคุยด้วยตนเองในสถานที่ต่างๆ ก็ย่อมขยายผลความสำเร็จของธุรกิจออกไป และกิจกรรมการท่องเที่ยวก่อน และหลังการประชุม (Pre and Post Tour) เป็นกิจกรรมที่ขาดไม่ได้ในการประชุมนานาชาติโลก เป็นต้น

5. แรงจูงใจในการบันเทิง และสิ่งเพลินเพลิน (Entertainment/Amusement/Pleasure /Pastime Movies) ได้แก่ การไปเที่ยวชมสวนสนุก สถานที่บันเทิงต่างๆ การได้ดูกีฬา และกิจกรรมบันเทิงซึ่งให้ความเพลิดเพลินของแต่ละบุคคลมีความหลากหลาย นอกจากนั้นการได้ดูชมธรรมชาติ ชีวิตสัตว์ ยังเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ในปัจจุบันชื่นชอบ การพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวไว้ให้ยั่งยืนจะเป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ในปัจจุบันชื่นชอบ การพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวไว้ให้ยั่งยืน จะเป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวต่อไปและยังเป็นปัจจัยส่งผลให้การท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

6. แรงจูงใจทางด้านศาสนา (Religious Motives) ได้แก่ การได้ไปสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญทางศาสนาต่างๆ การได้มีโอกาสไปร่วมแสวงบุญ ศึกษาธรรมะ ฟังสมาธิ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ การทำบุญทำทาน การบริจาค ช่วยให้เกิดความสุขทางใจแก่นักท่องเที่ยว และถือว่าเป็นการพักผ่อนทางจิตใจด้วย

7. แรงจูงใจทางด้านสถานภาพและเกียรติภูมิ (Prestige and Status Motives) ได้แก่ เป็นการเดินทางซึ่งในบางครั้งเป็นการสร้างชื่อเสียง และเกียรติภูมิของตนเองให้สูงขึ้น เช่น การเดินทางไปประชุมสัมมนา

การติดต่อธุรกิจ การศึกษาต่อในต่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ จะทำให้เป็นคนมีเกียรติ และมีสังคมที่ดีขึ้น

นอกจากนี้ การเดินทางท่องเที่ยวในบางครั้งอาจไม่ได้เกิดขึ้นจากแรงจูงใจเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง แต่อาจเกิดจากแรงจูงใจหลายๆอย่างผสมกัน เช่น การเดินทางไปศึกษาหาความรู้และมีโอกาสได้ไปรักษาสุขภาพในเวลาเดียวกัน การเดินทางไปประชุมสัมมนาและมีโอกาสได้ไปศึกษาธรรมชาติในเวลาเดียวกัน เป็นต้น ดังนั้นการเดินทางท่องเที่ยวในครั้งหนึ่งๆจึงไม่มีแรงจูงใจใดเป็นแรงกระตุ้นที่เด่นชัดที่สุดในการเดินทางครั้งนั้น ในการวิจัยครั้งนี้จึงนำแนวคิดนี้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้

แหล่งท่องเที่ยวในอุอัยธรรมจังหวัดราชบุรี

จังหวัดราชบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางด้านตะวันตกที่มีภูมิประเทศหลากหลาย เป็นดินแดนแห่งวัฒนธรรมลุ่มน้ำแม่กลองและสายหมอกแห่งขุนเขาตะนาวศรี มีความเป็นมาอันยาวนานและประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ราชบุรีในปัจจุบันจึงเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีที่หลากหลาย ที่ผสมผสานและอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนและลงตัว

ราชบุรีมีสถานที่และกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ ที่น่าสนใจมากมาย ทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ งานหัตถกรรมต่างๆ เช่น เครื่องปั้น เครื่องหล่อ เครื่องทอถัก เครื่องจักสาน และยังคงมรดกสมบูรณณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่งดงาม รวมทั้งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร จึงเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญเมืองหนึ่งของภูมิภาค

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบทำให้สันนิษฐานได้ว่า บริเวณจังหวัดราชบุรีในปัจจุบันเคยมีผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่มาตั้งแต่สมัยยุคหินกลาง คือเมื่อประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว นอกจากนี้ยังมีร่องรอยของเมืองโบราณสมัยทวารวดี ที่ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเมืองในพุทธศตวรรษที่ 12-13 และบริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลองปรากฏหลักฐานการตั้งเมืองขึ้นจากชุมชนท่าเรือสินค้าจากต่างประเทศอีกแห่งหนึ่ง ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 15-17 โดยมีพระปรางค์วัดมหาธาตุวรวิหารเป็นประธานอยู่กลางเมือง

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงยกกองทัพมารับศึกพม่าในเขตจังหวัดราชบุรีหลายครั้ง ครั้งสำคัญที่สุดคือสงครามเก้าทัพ ต่อมาปี พ.ศ. 2360 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้โปรดให้สร้างกำแพงเมืองใหม่และย้ายศูนย์บัญชาการเมืองไปที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำแม่กลองเพื่อรับศึกพม่า (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกรมการทหารช่าง) ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2437 ได้ทรงเปลี่ยนการปกครองส่วนภูมิภาค และรวมเมืองราชบุรีเข้ากับหัวเมืองต่างๆ ใกล้เคียง คือ กาญจนบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี ปรานบุรี และประจวบคีรีขันธ์ รวม 6 เมือง ตั้งขึ้นเป็น “มณฑลราชบุรี” ตั้งศาลาว่าการมณฑลขึ้น ณ เมืองราชบุรี ทางฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง (ปัจจุบันคืออาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี) ต่อมาใน พ.ศ. 2440 ได้ย้ายที่บัญชาการเมืองราชบุรีจากฝั่งซ้ายกลับมาตั้งรวมอยู่แห่งเดียวกับศาลาว่าการมณฑลราชบุรี กระทั่งถึง พ.ศ.

2476 มีการยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลทั้งหมด มณฑลราชบุรีจึงถูกยกเลิก และคงฐานะเป็นจังหวัดราชบุรีมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 1 แสดงประวัติศาสตร์จังหวัดราชบุรีในสมัยโบราณ

1. เมืองโบราณและจิตสาธารณะสถานบ้านคูบัว (วัดโขลงสุวรรณคีรี)

1.1 เมืองโบราณคูบัว

1) ที่ตั้ง ตั้งอยู่ภายในวัดโขลงสุวรรณคีรี ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ภาพที่ 2 แสดงเมืองโบราณบ้านคูบัว

ภาพที่ 3 แสดงโบราณสถานหมายเลข 8 (วัดคูบัว)

2) ประวัติความเป็นมา

บริเวณที่ตั้งเมืองโบราณคูบัวนี้ในอดีตเมื่อประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว เคยตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลเดิม เนื่องจากเมื่อประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว เส้นทางเดินทางของลำน้ำแม่กลองนั้นไม่ไหลผ่านตัวอำเภอท่ามะกาจะไปทางอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม แล้วไหลไปออกอ่าวไทยที่สมุทรสงครามอย่างเช่นปัจจุบัน แต่ไหลไปออกอ่าวไทยที่นครปฐมแทน สิ่งที่สืบเนื่องมาจากเมื่อสมัยไพลสโตซีน สิ้นสุดลง (ประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว) น้ำทะเลเริ่มมีระดับสูงขึ้นและท่วมเข้ามายังหลายท้องที่

เมืองโบราณคูบัว เป็นอาคารพุทธศาสนาในลัทธิมหายานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง จากร่องรอยหลักฐานที่ปรากฏให้เห็น สันนิษฐานได้ว่า น่าจะเป็นฐานของวิหาร เนื่องจากมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันได

ขึ้นไปสู่ลานประทักษิณชั้นบนทางด้านทิศตะวันออก ฐานประดับด้วยซุ้ม และเสาอิงที่แต่เดิมเคยมีรูปพระโพธิสัตว์ทำด้วยปูนปั้นประดับตกแต่ง เพราะว่าปัจจุบันยังมีรูปพระโพธิสัตว์ทำด้วยปูนปั้นประดับตกแต่งที่มีลักษณะ และสัดส่วนที่เข้ากันได้กับซุ้ม และเสาอิงที่เก็บรักษาไว้ที่วัดโขลงสุวรรณคีรีบางส่วน

ลักษณะฐานคล้ายคลึงกับฐานของโบราณสถานคลังใน กลางเมืองโบราณศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่สร้างขึ้นเนื่องในวัฒนธรรมทวารวดีเช่นเดียวกัน และนอกจากนี้ยังได้พบพระโพธิสัตว์สำริดขนาดเล็กที่มีลักษณะ และรูปแบบคล้ายคลึงกันกับประติมากรรมที่พบที่บริเวณคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลปะที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนาลัทธิมหายานิกายวัชรที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในอินเดีย และชวาภาคกลางในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 – 15

เมืองโบราณคูบัว ปัจจุบันตั้งอยู่ในท้องที่ ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี โดยอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดราชบุรีไปทางด้านทิศใต้ ประมาณ 8 กิโลเมตร มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน ขนาดกว้างประมาณ 800 เมตร ยาวประมาณ 2,000 เมตร

วัสดุที่มีการนำมาใช้ในการก่อสร้างอาคารศาสนสถานของเมืองโบราณคูบัวนั้น ส่วนใหญ่นิยมก่อด้วยแผ่นอิฐขนาดใหญ่ซึ่งทั่วไปมีขนาดโดยประมาณ กว้าง 17 ซม. ยาว 35 ซม. และหนา 10 ซม. เนื้ออิฐผสมด้วยเกลบข้าวเหนียวเมล็ดใหญ่ ใช้ดินเหนียวเนื้อละเอียดผสมยางไม้หรือน้ำอ้อยเป็นดินสอ หรือตัวประสานการเรียงอิฐใช้วิธีการเรียงตามแนวยาววางสลับกับแนวกว้างในชั้นเดียวกัน สำหรับส่วนฐานล่างสุดของอาคารศาสนสถานเท่าที่มีการพบ ส่วนใหญ่มักใช้อิฐก่อเช่นเดียวกันกับส่วนที่อยู่เหนือขึ้นไป

3) สภาพโดยทั่วไปของเมืองโบราณคูบัว

ภายในตำบลคูบัวมีเส้นทางคมนาคม 3 สาย เป็นถนนลาดยาง และเส้นทางรถไฟสายใต้ 1 สาย แบ่งเขตการปกครองและพัฒนาหมู่บ้านในรูปขององค์การบริหารส่วนตำบล แบ่งเขตรับผิดชอบเป็นเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลคูบัว มีพื้นที่เขตการปกครองจำนวน 15 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 2,732 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 10,085 คน แยกเป็นชาย 4,815 คน หญิง 5,270 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 404 คน : ตารางกิโลเมตร (ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลคูบัว, 2555)

เมืองโบราณคูบัวเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชุมชนสมัยโบราณ มีการก่อสร้างคูน้ำคันดินขึ้นล้อมรอบตัวเมือง ลักษณะแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ โดยคูน้ำคันดินทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ยาวประมาณ 800 เมตร ส่วนทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกยาวด้านละ 2,000 เมตร ในอดีตลักษณะของคูน้ำคันดินจะประกอบไปด้วยคูน้ำอยู่ตรงกลางระหว่างคันดินสองชั้นตัว คูน้ำมีขนาดกว้างประมาณ 50 เมตร และคันดิน จะมีขนาดความกว้าง 53 เมตร และความสูงประมาณ 3 เมตร แต่ปัจจุบันแนวของคูน้ำคันดินถูกรบกวน โดยแนวของคูน้ำเกือบทุกด้านอยู่ในสภาพดินเงินเป็นที่ราบ ชาวบ้านใช้เป็นพื้นที่สำหรับทำนา หรือถมดินปลูกผลไม้ ขุดบ่อนำน้ำกุง และบางส่วนมีการปลูกสร้างบ้านเรือนทับ ยกเว้นทางด้านทิศเหนือและบางส่วนของด้านตะวันออก ยังคงมีสภาพเป็นคูน้ำ เนื่องจากเป็นลำห้วยธรรมชาติ คือ

ลำห้วยคูบัวซึ่งไหลมาจากเทือกเขาทางด้านทิศตะวันตก สำหรับทางด้านตะวันออกออกไปทางเหนือซึ่งเป็นแนวของลำห้วยชินสีห์ปัจจุบัน กรมชลประทานได้ดำเนินการขุดลอกใหม่

ส่วนแนวของคันดินทั้งด้านนอกและด้านใน ปัจจุบันได้ถูกรบกวนจากการสร้างบ้านเรือนขึ้นทับไม่สามารถมองเห็นลักษณะได้ชัดเจน โดยแนวคันดินด้านนอกของตัวเมืองทางด้านทิศตะวันออกจะมีคลองชลประทานขุดทับขนานไปตลอด ส่วนทางด้านทิศตะวันตกของตัวเมือง แนวคันดินด้านในถูกขุดทำลายโดยมีถนน รพช. สายบ้านตะโก-บ้านคอนคูม ทับไปเกือบตลอดแนวคันดินที่ยังคงปรากฏร่องรอยให้เห็นคือ แนวคันดินทางด้านทิศตะวันตกด้านนอกบริเวณบ้านโพธิ์งาม โดยมีลักษณะเป็นคันดินขนาดกว้าง 53 เมตร ความสูง 3 เมตร และความยาวประมาณ 200 เมตร

ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ของเมืองโบราณคูบัวจะเป็นที่ราบ พื้นที่บริเวณภายในตัวเมืองจะมีบ้านเรือนที่พักอาศัย ตลอดจนโรงเรียนต่างๆ ของชาวบ้าน ซึ่งจะหนาแน่นมากในทางด้านตอนเหนือ พื้นที่ภายในตัวเมืองจะเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านคูบัวเหนือ คูบัวใต้ บ้านระนอง บ้านตะโก บ้านสระโบสถ์ และบ้านโพธิ์งาม พื้นที่โดยรอบของหมู่บ้านเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาสลับกับเนินดินและป่าละเมาะ บางส่วนเป็นพื้นที่ปลูกสวนผลไม้ เช่น กลิ้ว มะพร้าว มะม่วง เป็นต้น แต่ปัจจุบันมักเป็นที่อยู่อาศัยเกิดขึ้นจำนวนมากสองข้างทางที่ถนนตัดผ่าน โดยเฉพาะบริเวณที่อยู่ใกล้ลำห้วยคูบัวและลำห้วยชินสีห์ มีวัดตั้งอยู่จำนวน 2 แห่ง คือ วัดคูบัว ตั้งอยู่ในบริเวณตอนเหนือของเมือง และวัดโฆลงสุวรรณคีรีที่ตั้งอยู่เกือบใจกลางของเมือง

4) การเข้าถึง

ภายในตัวเมืองปัจจุบันมีถนนตัดผ่านหลายสาย โดยตัดมาเชื่อมต่อกันที่บริเวณหน้าวัดโฆลงสุวรรณคีรี ได้แก่

1. ทางหลวงหมายเลข 3339 สายราชบุรี-คูบัว ซึ่งตัดผ่านเข้ามาภายในตัวเมืองจากทางด้านทิศเหนือ
2. ถนน รพช. สายคูบัว-ท่าสนุ่นตัดจากบริเวณตอนกลางเมืองไปทางด้านทิศตะวันออก
3. ถนน รพช. สายวัดโฆลงสุวรรณคีรี-หนองเกสร ตัดผ่านกลางเมืองไปทางด้านทิศใต้

5) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

บริเวณภายในเมืองนี้พบโบราณสถานที่ยังปรากฏหลักฐานอยู่จำนวน 8 แห่งและบริเวณที่สันนิษฐานว่าเคยเป็นเนินโบราณสถานอีกจำนวน 4 แห่ง เนื่องจากปัจจุบันเนินโบราณสถานเหล่านี้ถูกทำลายจนไม่เหลือสภาพ (ฉัฐพล บุญอุทิศ, 2546 : 14-15)

ส่วนพื้นที่นอกแนวคูน้ำคันดิน ทางด้านตะวันออกส่วนใหญ่เป็นทุ่งนา มีคลองชลประทานขนานไปกับคูเมือง พื้นที่ทางด้านตะวันออกนี้อยู่ในเขตพื้นที่บ้านคอน ตำบลเกาะศาลพระ อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี เดิมมีร่องรอยของทางน้ำเก่า ซึ่งไหลผ่านแม่น้ำอ้อมที่อยู่ห่างออกไปประมาณ 2.7 กิโลเมตร แต่ปัจจุบันทางน้ำมีสภาพตื้นเขิน ทางด้านตะวันออกของเมืองนี้ พบซากโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีจำนวน 9 แห่ง

พื้นที่แนวคูเมืองด้านทิศใต้ บริเวณนี้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนชาวบ้าน เนื่องจากอยู่ในเส้นทางเดินโบราณที่มีความสำคัญตั้งแต่อดีตที่เรียกกันว่า “ถนนท้าวอุทอง” บริเวณที่ติดกับคูน้ำคันดินมีฟาร์มหมูขนาดใหญ่ ส่วนพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านเป็นทุ่งนา ทางด้านทิศใต้มีซากโบราณสถานจำนวน 11 แห่ง

พื้นที่นอกคูเมืองทางด้านเหนือ เป็นบริเวณที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในเขตบ้านห้วยบน บ้านห้วยล่าง และบ้านกลาง ถัดขึ้นไปทางเหนือของหมู่บ้านเหล่านี้จะเป็นพื้นที่นา มีลำห้วยคูบัวไหลเข้าคูเมืองทางด้านตะวันตก จึงมีการตัดแปลงทางน้ำธรรมชาติ ให้เป็นปราการป้องกันเมืองทางด้านทิศเหนือก่อนที่จะไหลออกนอกตัวเมืองบริเวณมุมทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ทางตะวันออกเฉียงเหนือใกล้กับลำห้วยคูบัวมีโบราณสถานตั้งอยู่ จำนวน 2 แห่ง ถัดลงมาในเขตบ้านระหนอง เป็นชุมชนที่อยู่อาศัยและโรงเรียนต่างๆ โดยจะมีทางรถไฟสายใต้ขนานไปกับแนวคันดินโดยตลอด บริเวณนี้พบซากโบราณสถานจำนวน 5 แห่ง ตั้งอยู่ในแนวเกือบขนานกับทางรถไฟสายใต้ บริเวณโดยรอบหมู่บ้านเป็นพื้นที่ทำนา

ส่วนพื้นที่ทางด้านตะวันตกของเมืองคูบัว ในเขตบ้านใหม่ บ้านห้วยนา บ้านหนองผ้าขาว ตำบลคูบัว มีถนนแยกห้วยชินสีห์-คูบัวตัดผ่านกลางหมู่บ้านก่อนที่จะเข้าสู่ตัวเมืองโบราณคูบัว บริเวณนี้เป็นที่พักอาศัยของชาวบ้าน และโรงงานทอผ้าขนาดเล็ก โดยรอบหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นทุ่งนา บางแห่งมีการปลูกผักทำสวนผสมและขุดท้องร่องเพื่อเลี้ยงปลา ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ในเขตหมู่บ้านห้วยนา มีทางน้ำธรรมชาติได้แก่ ลำห้วยชินสีห์ซึ่งไหลผ่านมาจากบ้านห้วยชินสีห์ บ้านโรงหีบ บ้านคอนตูม ผ่านบ้านห้วยนาและบ้านร่อง ก่อนไหลเข้าสู่ตัวเมืองโบราณคูบัว พื้นที่ทางด้านตะวันตกนี้พบซากโบราณสถานจำนวน 21 แห่ง

1.2 จิปาถะกัณฑ์สถานบ้านคูบัว

1) ที่ตั้ง ตั้งอยู่ภายในวัดโขลงสุวรรณคีรี ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

2) ความเป็นมาของจิปาถะกัณฑ์สถานบ้านคูบัว

ด้วยความสำนึกที่ต้องตอบแทนแผ่นดินเกิด รำลึกถึงโคตรเหง้าเหล่าตระกูลไท-ยวน ที่ได้สืบทอดภูมิปัญญาไว้ให้ลูกหลานใช้ดำรงชีวิตอย่างพอเพียงตามอัตภาพสืบมาจนถึงปัจจุบัน และเชิดชูโคตรเหง้าแห่งตนให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนและลูกหลานไท-ยวน ที่เป็นแรงบันดาลใจ (เอกสารแนะนำ จิปาถะกัณฑ์สถานบ้านคูบัว ราชบุรี, ม.ป.ป. : 1-16)

ฉะนั้นผู้บริหารจิปาถะกัณฑ์และคณะลูกหลานไท-ยวนคูบัว อีกหลายท่านจึงได้ร่วมคิดร่วมอ่านก่อนการดำเนินงานโครงการจัดสร้างจิปาถะกัณฑ์สถานบ้านคูบัว

วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2542เจ้าอาวาสวัดโขลงสุวรรณคีรี พร้อมด้วยกรรมการวัด อุบาสก อุบาสิกาชาวบ้าน ประชุมพิจารณาขอใช้พื้นที่วัด ที่ประชุมมีมติเอกฉันท์ อนุญาตให้ใช้พื้นที่วัดดำเนินการปลูกสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถาน วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2542 จึงมีการลงนามในหนังสืออนุญาต เจ้าอาวาสวัดโขลงสุวรรณคีรี เป็นผู้ลงนามในฐานะผู้อนุญาต ผู้นำคณะดำเนินการลงนามในฐานะผู้รับอนุญาต

ต่อมาวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2543 คณะดำเนินการได้ทำพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณบรรพชนสมัย ทวารวดีและไท-ยวน ที่เคยอยู่ ณ บริเวณวัดโขลงสุวรรณคีรีนี้มาก่อน พร้อมตอกเสาเข็มเอกและดำเนินการ ก่อสร้างต่อไป เมื่อได้รับอนุญาตจากวัดโขลงสุวรรณคีรี คณะดำเนินการจัดตั้งจึงได้ประสานงานกับองค์การ บริหารส่วนจังหวัดราชบุรี

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2543 ผู้บริหารจิตอาสาได้เสนอโครงการของงบประมาณสนับสนุนการ ก่อสร้างต่อองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี นายองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้สนับสนุนดำเนินการขอ อนุมัติโครงการ จนได้รับอนุมัติ พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อจากโครงการพิพิธภัณฑสถานเมืองคูบัว เป็นโครงการก่อสร้าง อาคาร ส่งเสริมอาชีพและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่อมาปี พ.ศ. 2545 องค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี ได้ก่อสร้างตัวอาคารอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอาคารประกอบ งบประมาณ 15,524,000 บาท กำหนดรูปแบบตัว อาคารและพื้นที่ใช้งาน สถาปนิกเป็นผู้เขียนแบบสำหรับก่อสร้าง ออกแบบตกแต่งภายในเพื่อประกอบการ ประมูลรับเหมาก่อสร้าง เริ่มก่อสร้าง 19 มีนาคม 2545 ตัวอาคารแล้วเสร็จวันที่ 13 มีนาคม 2546 องค์การ บริหารส่วนจังหวัดจัดพิธีมอบตัวอาคารให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลคูบัว และคณะกรรมการจัดสร้าง พิพิธภัณฑสถานรับผิดชอบอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2546

คณะกรรมการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานได้ประชุมพิจารณาขอบหมายให้ ผู้บริหารจิตอาสาเป็น ประธานคณะทำงานตกแต่งจัดแสดงคณะทำงานได้ประยุกต์เปลี่ยนแปลง ออกแบบการตกแต่งภายในใหม่ ตามหลักคิดแบบพอเพียง ให้เหมาะสมกับเงินที่มีอยู่ ไม่เน้นความสวยงาม สื่อความหมายได้ชัดเจนเป็น กันเองกับผู้เข้าชม ไม่มุ่งเน้นสะสมวัตถุโบราณ จัดแสดงไว้เพื่อเล่าเรื่องราวความเป็นมาของวิถีชีวิต ไท-ยวน คูบัวตั้งแต่ พ.ศ.2347 –ปัจจุบัน ให้แก่ลูกหลานที่จะเกิดตั้งแต่ พ.ศ. 2548 เป็นต้นไปได้รู้เรื่องราว โคตรเหง้าไท-ยวนของตนเอง การตกแต่งแล้วเสร็จในเดือนกุมภาพันธ์ 2549

ต่อมาปี พ.ศ. 2550 คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวคูบัว และคณะกรรมการตกแต่งจิตอาสา ภัณฑสถานบ้านคูบัว ร่วมกับศิษย์ยานุศิษย์ของหลวงปู่สอ พันธ โลและผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนา จัดสร้างพระพุทธสิริสัตตราช (หลวงพ่อเจ็ดกษัตริย์) องค์จำลองโดยอนุญาตของพระครูภาวนากิจโกศล (หลวงปู่สอ พันธ โล) นำมาประดิษฐานไว้บนหินจารึกเพื่อให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมจิตอาสาภัณฑสถานบ้านคูบัวได้ กราบไหว้โดยทั่วกัน

ภาพที่ 4 แสดงคณะกรรมการจิตอาสาภัณฑสถานบ้านคูบัว ภาพที่ 5 แสดงลวดลายผ้าจากไท-ยวน

ภาพที่ 6-7 แสดงการทอผ้าจากอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชาวไทย-ยวน

3) ลักษณะเด่น

1. ภายในวัดโขลงสุวรรณคีรีที่เป็นที่ตั้งของกำแพงเมืองโบราณ จิปาถะภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ซึ่งกำแพงโบราณที่ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร มีรากฐานการสร้างในสมัยทวารวดีมีเพียงแห่งเดียวที่ยังหลงเหลืออยู่และมีความสมบูรณ์ที่สุด อันบ่งบอกถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

2. ภายในวัดโขลงสุวรรณคีรียังมีพระประธานองค์ใหญ่เรียกว่า “พระพุทธสิริสัตตราช” หรือ หลวงพ่อเจ็ดกษัตริย์เป็นพระประธานที่สวยงาม ซึ่งมีผู้มีจิตศรัทธาและโรงไฟฟ้าราชบุรีจัดสร้างไว้ที่วัด

3. จิปาถะภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ภายในวัดโขลงสุวรรณคีรี ยังเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอ ที่เปิดให้บริการทุกวัน ตั้งแต่เวลา 9.00-17.00 น. ฟรีโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

4. เมืองโบราณคูบัว นอกจากเป็นกำแพงโบราณแล้ว ยังมีชาติพันธุ์ไทย-ยวน ที่ยังคงอนุรักษ์รักษาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ที่มีศูนย์สืบทอดผ้าจกราชบุรี และศูนย์จำหน่ายผ้าทอ ซึ่งผ้าทอเป็นจุดกำเนิดแห่งแรกของราชบุรี มีลวดลายผ้าที่สวยงาม มีลายแคทรายที่จดลิขสิทธิ์ทางปัญญา ผ้าทอสมัยก่อนได้มีการทอถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ถึงสองผืน นับเป็นความภาคภูมิใจของชาวไทย-ยวนที่ยังคงเอกลักษณ์ผ้าทอมาทุกวันนี้

5. ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ชุมชนคูบัว มีการจัดเทศกาลสงกรานต์ “The Old Ratchaburi Fair 2012” จัดแสดงสี่เสียง มา 3 ปี ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดราชบุรี กิจกรรมบันเทิงการแสดงของชาติพันธุ์ไทย-ยวน การประกวดสาวงาม (การประกวดผู้สูงอายุไทย-ยวน) การรณรงค์ผู้สูงอายุ ซึ่งคงไว้ซึ่งประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาของชาวไทย-ยวน

2. หน้าที่ใหญ่วัดขนอน

- 1) ที่ตั้ง ตั้งอยู่ภายในวัดขนอนหน้าใหญ่ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- 2) ประวัติ

วัดখনอนหรือวัดখনอนหนังใหญ่ (เรียกตามหนังใหญ่) เดิมเป็นที่ตั้งของด่านเก็บภาษีอากร ต่อมาเมื่อสภาพทรุดโทรมมากท่านศรีทราสุนทรหรือหลวงปู่กล่อม ได้บูรณะวัดขึ้นใหม่ และเปลี่ยนชื่อจากเดิมมาเป็น วัดখনอน ตามชื่อด่านเก็บภาษีทางน้ำที่เรียกว่า “ด่านখনอน” ซึ่งตั้งอยู่บริเวณหน้าวัด วัดখনอนมีโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่น่าสนใจและน่าศึกษามากมาย แต่ที่สำคัญคือ ตัวหนังใหญ่ 313 ตัว ซึ่งจัดเก็บและบำรุงรักษาไว้ในอาคารพิพิธภัณฑสถานของวัดখনอน

วัดখনอนหนังใหญ่ได้มีการสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ผู้ที่ริเริ่มในการแกะสลักตัวหนัง คือ พระครูศรีทราสุนทร (หลวงปู่กล่อม) ท่านเกิดปีวอก พ.ศ. 2391 ปรมาภพ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2485 รวมอายุได้ 95 ปี ท่านมีความคิดที่จะสร้างหนังใหญ่ให้มีขนาดใหญ่กว่าเดิม จึงได้ชักชวนครูอึ้ง (เคยเป็นโขนของคณะเจ้าเมืองราชบุรี) ช่างจาด ช่างจ๊ะชาวเมืองราชบุรี และช่างฟ่งชาวบ้านโป่ง มาร่วมกันสร้าง ชุดแรกที่สร้างคือ ชุดหนุมานถวายแหวน ต่อมาได้สร้างเพิ่มอีกรวม 9 ชุด ปัจจุบันมีตัวหนัง 313 ตัวนับเป็นสมบัติของวัดที่ได้รับความเสียหายสืบทอดกันมา เป็นเพียงวัดเดียวที่มีมหรสพเป็นของวัด มีตัวหนังและคณะหนังใหญ่ที่สมบูรณ์ อยู่ในความอุปถัมภ์ของวัดสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้

ในปี พ.ศ. 2532 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์อุปถัมภ์กรมรดกไทยทรงเห็นคุณค่าในการแสดงและศิลปะในตัวหนังใหญ่ ทรงมีพระราชดำริให้ทางวัดช่วยอนุรักษ์หนังใหญ่ทั้ง 313 ตัว และจัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่ขึ้นแสดงแทน โดยมีมหาวิทยาลัยศิลปากรรับผิดชอบงานช่างจัดทำหนังใหญ่ทั้งหมดได้นำหนังใหญ่ชุดใหม่ที่สร้างนี้ทูลถวายเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2538 ณ โรงละครแห่งชาติ และพระราชทานให้ทางวัดখনอนนำมาใช้ในการแสดงต่อไป

วัดখনอนหนังใหญ่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศและในระดับโลก เพราะมี "หนังใหญ่" (Grand Shadow Play) เป็นจุดเด่น จุดขายที่สำคัญ จึงมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมนิทรรศการถาวรในพิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่ ชมการแสดงการเชิดหนังใหญ่ของน้อง ๆ เยาวชน และมาให้อาหารเจ้าลิงวานรที่อยู่อาศัยในเขตวัดทุกวัน

การเชิดหนังใหญ่ถือกันว่าเป็นศิลปะการแสดงระดับสูงของ “เจ้านาย” ที่มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา นิยมแสดงเฉพาะเรื่องราวในมหากาพย์รามายณะหรือรามเกียรติ์ ลักษณะเป็นการแสดงหุ่นหนังโดยใช้แสงสว่างทำให้เกิดเงาเป็นรูปตามหนังที่เชิดบนจอผ้า มีวงมโหรีปี่พาทย์เป็นเครื่องดนตรีประกอบ พร้อมกับลีลาของคนเชิดประกอบบทพาทย์และบทร้อง เสียงดนตรีและการเดินท่วงท่าสลับกับการเชิดหนังคล้ายกับการแสดงโขน

พิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่ เดิมคือห่มุเรือนไทยที่เป็นกุฏิสงฆ์และศาลาการเปรียญ ได้รับการบูรณะดัดแปลงให้เป็นพิพิธภัณฑสถานเพื่อใช้เป็นสถานที่เก็บรักษาและจัดแสดงตัวหนังใหญ่โบราณ จนถึงปี 2542 จึงได้มีการปรับปรุงเรือนไทยพิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่และภูมิทัศน์โดยรอบอีกครั้ง เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542

นอกจากหนังใหญ่ เจ้าอาวาสคนเดิมของวัดখনอน ยังได้สะสมวัตถุโบราณ ศิลปวัตถุและเครื่องมือเครื่องใช้ของผู้คนในสมัยก่อนไว้เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันบางส่วนจัดแสดงอยู่ที่อาคารพิพิธภัณฑสถาน และ

บางส่วนก็เก็บรักษาไว้ภายในวัดแต่ไม่ได้จัดแสดง ถ้าสนใจจะชมเพิ่มเติมก็ต้องขอให้เจ้าอาวาสเป็นคนนำพาไปชม เพราะเก็บรักษาอยู่ในกุฏิพระ

เมื่อมีพิพิธภัณฑสถานเกิดขึ้นก็เป็นจังหวัดอันดี ทางวัดখনอนแห่งนี้ใหญ่โดยพระอธิการนุชิตวชิรวิฑู โฉมเจ้าอาวาส จึงได้ให้การสนับสนุนการเรียนรู้ อนุรักษ์และสืบสานมรดกอันมีคุณค่าของท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงในระดับโลกนี้ไว้

คณะหนังใหญ่แห่งวัดখনอน ได้พยายามสืบทอดศิลปะการเชิดหนังนี้ให้กับเยาวชนในท้องถิ่น จากรุ่นสู่รุ่น จากเด็กเล็กไปจนโต เด็กโตก็จะกลับมาช่วยฝึกเด็กเล็ก ฝึกฝนเยาวชนในชุมชนท้องถิ่นที่สนใจ เพื่อเรียนรู้การแสดงเชิดหนังใหญ่ และฝึกฝนการเล่นดนตรีไทยเพื่อใช้ประกอบการแสดง

ภาพที่ 8-9 พระครูพิทักษ์ศิลป์ปาคม เจ้าอาวาสวัดখনอน กำลังบรรยายความเป็นมาของหนังใหญ่และการแสดง

3) ตัวหนังใหญ่

ตัวหนังใหญ่ ส่วนมากทำจากหนังวัว นำมาฉลุหรือสลักเป็นภาพตามตัวละครในเรื่อง บางชุดสูง 2 เมตร กว้างเมตรกว่า แบ่งไปตามเนื้อหาของเรื่อง เช่น หนังเจ้าหรือหนังครุ เป็นตัวหนังที่ใช้ในการไหว้ครุ มี 3 ตัว คือ พระฤๅษี พระอิศวร หรือพระนารายณ์ เรียกว่าพระแผง เพราะเป็นภาพในท่าแผงศร มีหนังประเภทต่างๆ ดังนี้

หนังเฝ้าหรือหนังไหว้ เป็นภาพหนังเดี่ยว หน้าเสี้ยว พนมมือใช้แสดงตอนเข้าเฝ้า

หนังคนเฆจรหรือหนังเดิน เป็นภาพหนังเดี่ยว หน้าเสี้ยว อยู่ในท่าเดิน

หนังง่า เป็นภาพหนังเดี่ยว หน้าเสี้ยว อยู่ในท่าต่อสู้หะแผงศร

หนังเมือง เป็นหนังภาพเดี่ยวหรือหลายภาพอยู่ในหนังผืนเดียวกัน โดยมีปราสาท ราชวัง วิมาน พลับพลา ศาลา ตามเนื้อเรื่อง อยู่ในหนังผืนนั้นเรียกหนังพลับพลา

หนังปราสาทพุด **หนังปราสาทโลม** **หนังจับ** หรือ **หนังรบ** เป็นหนังที่มีภาพตัวละคร ตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไป ในหนังผืนเดียวกัน ส่วนใหญ่เป็นภาพตัวละครในการต่อสู้

หนังเบ็ดเตล็ด คือ **หนังเดี่ยว** เป็นภาพหนัง 2 ตัว ตัวหนึ่งพ่ายแพ้การต่อสู้และถูกจับมัด

หนังเขน เป็นหนังที่เป็นไพร่พลของกองทัพ

หนังสือเบ็ดเตล็ดอื่นๆ ที่มีรูปร่างแปลกออกไป

การสร้างตัวหนังสือจะต้องใช้หนังสือหรือหนังสือพิมพ์ของวัดখনอน

หนังสือรูปพระแมลงจะต้องใช้หนังสือที่ตายทั้งตั้งท้องหรือถูกเสือกัดตาย หรือถูกฟ้าผ่าตาย โดยผู้สร้างจะต้องนั่งขาว ห่มขาว ถือศีลแปด เขียนและลงสีให้เสร็จในวันเดียว มีการถวายเครื่องสังเวทบูชาครู

การสร้างตัวหนังสืออื่นๆ นั้นจะใช้หนังสือ เมื่อฟอกแล้วจะอ่อน ม้วนไปมาได้สะดวก ง่ายต่อการฉลุ ลวดลายต่างๆ และเมื่อแห้งแล้วจะไม่ย่น มีวิธีการฟอกแตกต่างกันไปบ้าง ขึ้นตอนต่อไปคือการเขียนลาย ซึ่งในปัจจุบันก็มีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ แล้วนำไปแกะสลักลาย ลงสี แล้วนำไปเคลือบเพื่อให้หนังสือคงทน แล้วจึงนำไปผูกกับไม้ค้ำหนังสือหรือไม้ค้ำหนังสือ

หนังสือใหญ่ที่ใช้ในการแสดงในปัจจุบัน เป็นหนังสือที่สร้างขึ้นใหม่ ตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยมีมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้รับผิดชอบงานช่าง จัดทำหนังสือใหญ่ขึ้นใหม่ทดแทนหนังสือโบราณทั้งหมด และได้นำหนังสือใหญ่ชุดใหม่ ขึ้นทูลเกล้าถวาย เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2538 ณ โรงละครแห่งชาติและได้ทรงพระราชทานหนังสือใหม่ทั้งหมดให้กับทางวัดখনอนนำมาใช้ในการแสดงต่อไป

4) พิพิธภัณฑสถาน เปิดให้เข้าชมทุกวัน ตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. ทางวัดได้จัดแสดงชุด หนังสือใหญ่ ทุกวันเสาร์ ตั้งแต่เวลา 10.00-11.00 น. เพียงรอบเดียว โดยนักเรียนจากโรงเรียนวัดখনอน (สำหรับวันธรรมดาโปรดติดต่อล่วงหน้า โดยจะมีค่าใช้จ่ายรอบละ 2,000 บาท) สอบถามเพิ่มเติมได้ที่ เจ้าอาวาสวัดখনอน โทร. 0 3223 3386, 0 1753 1230 โทรสาร 0 3235 4979

5) การเดินทาง

รถยนต์ ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 4 ถนนเพชรเกษมผ่านนครปฐม คู่อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จากนั้นเลี้ยวขวาที่สี่แยกอำเภอบางแพ ไปตามทางหลวงหมายเลข 3090 เข้าสู่อำเภอโพธารามข้ามสะพานแม่น้ำแม่กลอง แล้วเลี้ยวขวาไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 3089 ประมาณ 3 กิโลเมตร วัดখনอนอยู่ทางขวามือ

รถโดยสารประจำทาง รถโดยสารออกจากสถานีขนส่งสายใต้ สายกรุงเทพฯ-โพธาราม มาลงที่ท่ารถโพธาราม แล้วจากท่ารถ นั่งรถสองแถวสายบ้านโป่ง-โพธารามมาลงที่หน้าวัดখনอน หรือใช้รถจักรยานยนต์รับจ้าง ใช้เวลาประมาณ 5 นาทีอยู่ห่างจากตัวอำเภอโพธารามประมาณ 10 กิโลเมตร

6) ลักษณะเด่น

1. วัดখনอน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศและในระดับโลก เพราะมี “หนังสือใหญ่” เป็นจุดเด่นที่สำคัญ จึงมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศบางส่วนเดินทางมา เที่ยวชมนิทรรศการถาวรในพิพิธภัณฑสถานหนังสือใหญ่วัดখনอน และชมการแสดงการเชิดหนังสือใหญ่ของเยาวชนหากมีการจัดให้แสดงในรอบพิเศษทุกวัน ส่วนทุกวันเสาร์รอบ 10.00-11.00 น.จะมีการแสดงเป็นประจำตามปกติ

2. หนังสือวัดฆอนอน ได้รับรางวัลจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมของ UNESCO ประกาศให้ “การสืบทอดและฟื้นฟูหนังสือวัดฆอนอน” ได้รับรางวัลจาก UNESCO และได้รับการยกย่องให้เป็น 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรม ประจำปี 2550 (The Safeguarding of Intangible Cultural Heritage : ICH) โดยเมื่อวันที่ 8-11 มิถุนายน 2550 องค์การ ACCU (Asia –Pacific Cultural Center for UNESCO) ได้จัดพิธีมอบเหรียญรางวัล เกียรติบัตร และการสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ณ โรงแรมโตเกียวไดอิชิ เมืองซึริโอกะ จังหวัดมาคาตะ ประเทศญี่ปุ่น ระหว่างผู้แทนชุมชนต่างๆ ที่ได้รับรางวัล และบรรดาผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมและคณะกรรมการของ UNESCO ซึ่งพระครูพิทักษ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดฆอนอนและคณะ เข้าร่วมงานและรับรางวัลดังกล่าว

3. พิพิธภัณฑสถานหนังสือวัดฆอนอน เปิดให้ประชาชนและผู้สนใจเข้าชมและศึกษาทุกวัน ตั้งแต่เวลา 8.00-17.00 น. ฟรีโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และทุกวันเสาร์จะมีการแสดงเชิดหนังใหญ่ ณ โรงแสดงละครหนังสือวัดฆอนอนที่สร้างใหม่สวยงาม ดิดแอร์คอนดิชั่น ซึ่งเกิดจากการฝึกเยาวชนให้เรียนรู้และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่านี้ให้ครบทุกกระบวนการ

4. หนังสือเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นการแสดงชั้นสูง เป็นการแสดงที่รวมศิลปะที่ทรงคุณค่าหลายแขนง ได้แก่ ด้านศิลปะการออกแบบ ลวดลายไทยเชิงจิตรกรรมที่มีความวิจิตรบรรจง ผสมกับฝีมือช่างแกะสลักที่ประณีต เมื่อแสดงก็จะมีภรรยานาคีศิลปะทางนาฏศิลป์การละครที่เคลื่อนไหวอย่างได้อารมณ์ตามเนื้อเรื่อง ประกอบกับบทพากย์ บทเจรจา บทขับร้อง ดนตรี ปี่พาทย์ ทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องราว และให้อรรถรสทางศิลปะแก่ผู้ชม ได้อย่างสมบูรณ์ การแสดงหนังใหญ่จึงมีคุณค่าทางศิลปะชั้นสูง และแสดงถึงอัจฉริยภาพของบรรพบุรุษไทยได้เป็นอย่างดี

5. งานเทศกาลหนังสือวัดฆอนอน วัดจะจัดงานเทศกาลการแสดงหนังใหญ่เต็มรูปแบบในช่วงสงกรานต์ของทุกปี ระหว่างวันที่ 13-14 เมษายน โดยจะจัดที่บริเวณด้านหน้าพิพิธภัณฑสถานหนังสือ ซึ่งเป็นลานสนามหญ้ากว้างขวางและมีเนินดินที่ใช้เป็นสถานที่สำหรับจัดงาน นอกจากนี้ส่วนราชการต่างๆ ยังให้ความสำคัญในสร้างคำขวัญ และการใช้สัญลักษณ์หนังสือใหญ่ในการขึ้นป้ายบอกจังหวัด อันเป็นการบ่งบอกอัตลักษณ์ของจังหวัดราชบุรี และการขยายถนน ป้ายบอกทาง และโคมไฟระหว่างทางที่สวยงาม ซึ่งได้พัฒนามาเป็นลำดับ

6. จัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับศิลปะการแสดงหนังใหญ่ การเรียนดนตรีไทย ประกอบการแสดงหนังใหญ่ และการแกะสลักหนังใหญ่ ทางวัดฆอนอน ได้ให้ความร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ส่วนราชการในจังหวัด สถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ ตามที่ได้ขอความร่วมมือเข้ามาโดยตลอด รวมถึงการออกไปแสดงนอกสถานที่อยู่บ่อยครั้ง ตามงานเทศกาลต่างๆ

3. จิตรกรรมฝาผนังและพิพิธภัณฑวัตถุวัดคงคาราม

1) ที่ตั้ง ตั้งอยู่ในเขตตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

2) ประวัติ

วัดคงคาราม เป็นวัดเก่าแก่สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เหตุของการสร้างวัดสืบเนื่องมาจากการอพยพของชาวมอญ ซึ่งหนีการปกครองที่ถูกกดขี่จากพม่า เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย ชาวมอญเหล่านี้ทางการของไทยได้จัดตั้งบ้านเรือนให้อยู่เป็นหมู่เหล่า มีหัวหน้าชาวมอญปกครอง 7 หัวเมือง ได้แก่ เมืองสิงห์ (สมิงชะบุรี) เมืองลุ่มลุ่ม เมืองไทรโยค เมืองทองผาภูมิ เมืองท่าตะกั่ว เมืองท่าขนุน และเมืองท่ากระดาน โดยให้ขึ้นอยู่กับเมืองกาญจนบุรี คนมอญในหัวเมืองทั้ง 7 มีฐานะเป็นไพร่หลวง มีหน้าที่ส่งส่วยทองคำ และลาดตะเวนรักษาด่าน โดยเฉพาะในรัชกาลที่ 2-3 ทั้งนี้เพื่อไม่ให้พม่าเสียดลอดเข้ามาสืบความเคลื่อนไหวของฝ่ายไทย แต่พื้นที่ที่ตั้งอยู่ของหัวเมืองทั้ง 7 หัวเมืองนั้นไม่มีผู้อยู่อาศัยมากนัก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าทึบ และเป็นที่สูงไม่สามารถทำเกษตรกรรมได้เพียงพอกับจำนวนของผู้คน ชาวมอญเหล่านี้จึงได้พากันอพยพเคลื่อนย้ายถิ่น โดยล่องตามแม่น้ำมาตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภอบ้านโป่ง และอำเภอโพธาราม ซึ่งต่อมาได้ขยายขนาดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ และได้มีการสร้างวัดขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของสงฆ์แบบรามัญนิกาย และเป็นศูนย์รวมของชาวมอญในจังหวัดราชบุรี และจังหวัดใกล้เคียง โดยเจ้าอาวาสของวัดคงคารามมีตำแหน่งเป็นพระครูรามัญญาธิบดี

ที่มาของชื่อวัดคงคาราม เดิมชื่อว่า วัดกลาง ภาษามอญจะเรียกว่า “เกียโต” ในสมัยรัชกาลที่ 4 วัดคงคารามเจริญขึ้นถึงขั้นสูงสุด กล่าวกันว่า พระครูรามัญญาธิบดีองค์หนึ่ง เป็นที่เคารพนับถือของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก แต่หลักฐานเอกสารที่เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2394 ยังคงเรียกวัดนี้ว่า วัดกลาง เจ้าจอมมารดาคุณในรัชกาลที่ 4 ได้รับเป็นผู้อุปถัมภ์ให้ความช่วยเหลือในกิจการต่างๆ ของวัด ได้ทูลเกล้าถวายวัดกลางให้เป็นพระอารามหลวงในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดคงคาราม”

โบราณสถานที่สำคัญของวัด คือ พระอุโบสถ อาคารก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง 7 เมตร ยาว 17.5 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องลดชั้น 2 ชั้น ช้อนกันชั้นละ 3 ตับมีชายคาปีกนกโดยรอบทั้ง 4 ด้าน รองรับด้วยเสาปูนทรงกลม ซ่อฟ้าใบระกาปูนปั้นประดับกระจก หน้าบันปูนปั้นลวดลายพุกชา ผนังก่ออิฐถือปูน ด้านหน้ามีประตูทางเข้า 2 ประตู บานประตูเป็นไม้แกะสลัก ส่วนบนเป็นรูปดอกไม้ ส่วนล่างเป็นภาพเล่าเรื่องทั้งสองบาน เหนือกรอบประตูเขียนทรงมณฑป ส่วนบนของซุ้มด้านหนึ่งเป็นภาพเมฆลาอ่แก้ว อีกด้านหนึ่งเป็นภาพรามสูรขว้างขวาน ตรงกลางระหว่างซุ้มประตูทั้ง 2 ด้านเป็นภาพพุทธประวัติปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ผนังสกัดด้านหลังทึบ ผนังด้านข้างมีช่องหน้าต่างด้านละ 4 บาน กรอบหน้าต่างเขียนลวดลายเป็นรูปซุ้มยอดปราสาท มีภาพเทพนมถือดอกไม้อยู่ข้างซุ้ม ผนังด้านซ้ายของพระอุโบสถมีประตูด้านข้าง 1 ประตู ฐานพระอุโบสถเป็นฐานเขียนสูงมีระเบียบโดยรอบ มีบันไดก่ออิฐถือปูนเป็นทางขึ้น ที่เชิงบันไดมีรูปสิงห์ปูนปั้นประดับ

ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายพอกทับด้วยปูนปั้นประทับนั่งแสดงปางมารวิชัย ด้านข้างซ้าย-ขวา มีพระอัครสาวกยืนพนมมือ และพระพุทธรูปประทับนั่งแสดงปางต่างๆ อีกองค์หนึ่ง ที่ฝาผนังด้านในมีภาพจิตรกรรมฝีมือช่างสกุลกรุงเทพฯ สมัยต้นรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 3) จิตรกรรมฝาผนังมีอายุไม่ต่ำกว่า 250 ปี ภายในพระอุโบสถมีพระประธานแกนในทำด้วยศิลาแดงและที่น่าสนใจคือจิตรกรรมฝาผนังฝีมือละเอียดอ่อน เหมือนถ่ายทอดจากต้นแบบที่มีชีวิตจริง ผนังสกัดด้านหน้าตอนบนเป็นภาพพุทธประวัติตอนผจญมาร ผนังด้านหลังพระประธานเป็นภาพไตรภูมิแสดงสวรรค์ชั้นต่างๆ ส่วนฝาผนังด้านข้างจะวางรูปแบบในแนวยาวเป็น 3 แถว แถวบนสุดเป็นภาพอดีตพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่บนบัลลังก์แสดงปางมารวิชัย มีพระรัศมีรอบพระวรกาย ด้านข้างทั้งสองข้างมีอัครสาวกนั่งพนมมือ ด้านหลังมีฉัตรรูปดอกไม้ปักอยู่ และมีดอกไม้ร่วงลงมาจากด้านบนภาพ และวางเรียงติดต่อกันเป็นแนวยาวในลักษณะที่คล้ายกัน การเขียนรูปพระอดีตพุทธเข้านี้เป็นคติความเชื่อที่ชาวมอญ-พม่าได้สืบทอดต่อๆ กันมา ตั้งแต่สมัยเมืองพุกาม แถวที่สองอยู่เหนือกรอบหน้าต่างเป็นภาพพุทธประวัติ และทศชาติชาดก และแถวที่สามอยู่ระหว่างช่องหน้าต่างเป็นภาพทศชาติชาดก

บนไม้เพดานและซุ้มมีการตกแต่งลวดลายเป็นลายดอกไม้ และดาวเพดานทั้งหมดบนพื้นสีแดง ส่วนที่อยู่เหนือพระพุทธรูปประธานมีฉัตรทรงสี่เหลี่ยม โครงเป็นไม้ตกแต่งขอบด้วยไม้แกะสลักและฝ้าพื้นเป็นสังกะสี เขียนลวดลายเป็นรูปท้องฟ้า มีภาพพระอาทิตย์และพระจันทร์กำลังทรงกลม และดาวดวงต่างๆ

ภายในวัดคงคารามยังมี**กุฏิทรงไทย 7 ห้อง** สร้างในสมัยธนบุรีอายุราว 230 ปี เป็นอาคารไม้สักทรงไทยยกพื้นสูง ขนาดด้านยาว 7 ห้อง ด้านกว้าง 1 ห้อง หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง ชายคามีสานางเรียงไม้กลมรองรับ ฝาไม้ประกน หน้าต่างด้านผนังสกัด 3 ช่อง ด้านข้าง 7 ช่อง บานหน้าต่างไม้แกะสลักลวดลายประจายามเรียงต่อกันเป็นตาข่าย ด้านล่างเป็นภาพเล่าเรื่อง ที่กรอบมีลวดลายเป็นแท่น และมี **กุฏิทรงไทย 9 ห้อง** เป็นอาคารไม้สักทรงสูงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 7x26 เมตร วางด้านยาวขนานกับทิศตะวันออก หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง ชายคาโดยรอบมีสานางเรียงไม้กลมรองรับ ซ่อฟ้าใบระกาไม้แกะสลักประดับกระฉาก หน้าบันแกะสลักเป็นลายก้านแย่งปิดทองประดับกระฉาก ฝาไม้ประกบบานหน้าต่างไม้แกะสลักปิดทองล่องชาด ซึ่งกุฏิทรงไทยทั้งสอง ได้บูรณะซ่อมแซมเมื่อ 2540 ภายในมีของเก่าที่มีคุณค่ามาก ซึ่งชาวบ้านได้บริจาครวบรวมไว้ที่วัด ให้แก่พระภิกษุสงฆ์ดูแล และมีมากขนาดได้ตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ไว้เพื่อการศึกษาแก่คนรุ่นหลังได้เพิ่มความรู้เกี่ยวกับ แหล่งวัฒนธรรมพื้นบ้าน และทางกรมศิลปากรได้มาขึ้นทะเบียนไว้เมื่อปี 2542

1. ศูนย์กลางของชุมชนและเกียไต้เป็นชื่อวัดในสมัยที่มอญยังเป็นประเทศ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดพระราชทานผ้ากฐินหลวงที่วัดนี้หลายปี และได้พระราชทานนามใหม่เป็น “วัดคงคาราม”

2. ในสมัยหลังได้มีพระรามัญจากนครหลวงที่มีความรู้ความสามารถและมีคุณวุฒิมารเป็นสมภารฝ่ายคณะสงฆ์จึงแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะใหญ่ได้ปกครองวัดตามฝั่งแม่น้ำแม่กลองทั้งสองฝั่ง วัดนี้จึงได้เป็นวัด

เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายรามัญนิกาย แขวงเมืองราชบุรี และเจ้าคณะได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์เป็นพระครุรามัญธิบติถึง 6 รูปด้วยกัน

นอกจากนี้วัดคงคาราม ยังมีซุ้มประตูหมู่กุฏิสงฆ์ หอสวดมนต์ และพิพิธภัณฑ์เรือนไม้สัก ซึ่งซุ้มประตูหมู่กุฏิสงฆ์ หอสวดมนต์เป็นศิลปกรรมที่มีความสวยงาม ขณะที่พิพิธภัณฑ์เรือนไม้สักมีการแสดงของต่างๆที่เป็นของเก่า เช่น ข้าวของเครื่องใช้ในอดีต ถ้วย ชาม ผ้าจก ไบลาน และสิ่งต่างๆที่สำคัญในอดีต มีการจัดระเบียบที่สวยงาม

ภาพที่ 10-11 ป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดคงคาราม

ภาพที่ 12 แสดงไบลานในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ภาพที่ 13 แสดงอาคารไม้สัก กุฏิทรงไทย 9 ห้อง

3) ลักษณะเด่น

1.เจดีย์ทรงรามัญ 7 องค์ รอบๆ พระอุโบสถ เป็นตัวแทนของพระยามอญ ทั้ง 7 องค์ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวไทยรามัญราชบุรี

2. พระอุโบสถวัดคงคาราม โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนัง มีคุณค่าทางศิลปะเป็นอย่างยิ่ง เป็นศูนย์กลางของพระภิกษุสงฆ์เชื้อสายรามัญ และยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ล้ำค่าอยู่ภายในพระอุโบสถที่ควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์ไว้

3. ศาลาการเปรียญ เป็นศาลาทรงเครื่องไม้ทุกชิ้นเต็มไปด้วยศิลปะที่ช่างได้บรรจงตกแต่งไว้ในศาลาการเปรียญ ซึ่งมีทั้งเทพชุมนุม ปางมรผจญ และทศชาติ ลายเพดานบนศาลาการเปรียญเป็น

ลวดลายเดียวกับวัดชมพูเวก ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ที่มีแต่พระชนมชีพมวยผมที่สวยงามที่สุดในประเทศไทย และเป็นวัดรามัญเก่าแก่เช่นเดียวกับวัดคงคาราม

4. เรือนไทยที่มีค่ามหาศาล 2 หลังคือกุฏิทรงไทย 7 ห้อง และกุฏิทรงไทย 9 ห้อง สร้างในสมัยกรุงธนบุรีอายุมากกว่า 200 ปี เป็นเรือนไทยที่ใหญ่ และสวยงามที่สุด ในประเทศไทยขณะนี้ ปัจจุบันกุฏิทรงไทย 9 ห้อง ได้ถูกจัดให้เป็นพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดคงคาราม พ.ศ. 2542

5. นอกจากนี้ ลักษณะเด่นที่สำคัญคือ พิพิธภัณฑสถานชุมชน ของวัดคงคาราม เป็นพิพิธภัณฑสถานที่โดดเด่น ที่มีความหลากหลาย โดยเก็บค่าเข้าชมพิพิธภัณฑสถานเพียง 10 บาท/คน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าจังหวัดราชบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดราชบุรี อันเป็นอู่อารยธรรมที่บ่งบอกรากเหง้าและภูมิปัญญา วัฒนธรรมของจังหวัดที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาเรียนรู้/ศึกษาตลอดเวลา

บริบทและข้อมูลทั่วไปของจังหวัดราชบุรี

จังหวัดราชบุรี เป็นจังหวัดใหญ่จังหวัดหนึ่งในภาคกลางด้านตะวันตก มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีสภาพภูมิประเทศที่หลากหลายมากจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย มีประชากรที่มีคุณภาพ มีผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (GPP) สูงเป็นอันดับที่ 14 ของประเทศ และมีสถานที่ท่องเที่ยวมากมายทั้งด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และธรรมชาติอันสวยงาม ราชบุรีจึงเป็นจังหวัดที่น่าสนใจจังหวัดหนึ่ง

1. ประวัติศาสตร์

จังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้ค้นพบทำให้เชื่อได้ว่ามีผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่มาตั้งแต่ยุคหินกลาง อายุประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว จนถึงยุคหินใหม่ แต่หลักฐานเกี่ยวกับการสร้างบ้านแปงเมืองนั้น ได้ปรากฏหลักฐานแน่ชัดในสมัยทวารวดี หลังจากที่ค้นพบเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี ซึ่งสันนิษฐานว่าตั้งเป็นเมืองขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 12 – 13 และสันนิษฐานว่าในพุทธศตวรรษที่ 15 – 17 นี้ เมืองราชบุรี บริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง ณ ที่ตั้งเมืองปัจจุบันได้ปรากฏหลักฐานการตั้งเมืองขึ้นอีกแห่งหนึ่ง จากชุมชนท่าเรือสินค้าสำเภาจากต่างประเทศ ถึงปัจจุบันโดยมีพระปรางค์วัดมหาธาตุวรวิหาร เป็นประธานอยู่กลางเมือง และคงความเป็นเมืองราชบุรีตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ยกกองทัพมารับศึกพม่า ในเขตจังหวัดราชบุรีหลายครั้ง ต่อมา พ.ศ. 2360 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างกำแพงเมืองใหม่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำแม่กลองอันเป็นที่ตั้งกรมการทหารช่างในปัจจุบันด้วยเหตุผลในการรับศึกพม่า โดยเป็นการย้ายเฉพาะที่ทำการของทางราชการเท่านั้น แต่ประชาชนยังตั้งอาคารบ้านเรือนอยู่ที่เดิมทางฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลองตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2437 ได้ทรงเปลี่ยนการปกครอง-

ส่วนภูมิภาคโดยรวมหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ชิด ตั้งขึ้นเป็นมณฑล และได้รวมเมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองเพชรบุรี เมืองปราณบุรี เมืองประจวบคีรีขันธ์ รวม 6 เมือง ตั้งขึ้นเป็นมณฑลราชบุรี ตั้งศาลาว่าการมณฑล ณ เมืองราชบุรี ทางฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง (ปัจจุบันคืออาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี) ต่อมาใน พ.ศ. 2440 ได้ย้ายที่บัญชาการเมืองราชบุรีจากฝั่งซ้ายกลับมาตั้งรวมอยู่แห่งเดียวกับศาลาว่าการมณฑลราชบุรี กระทั่งถึง พ.ศ. 2476 ได้มีการยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลทั้งหมด มณฑลราชบุรีจึงถูกยกเลิกและคงฐานะเป็นจังหวัดราชบุรีถึงปัจจุบัน

2. ที่ตั้งและขนาด

จังหวัดราชบุรี ตั้งอยู่ในภาคกลาง ทางทิศตะวันตกของประเทศไทย ประมาณ เส้นรุ้งที่ 13 องศา 10 ลิปดาเหนือ กับเส้นแวงที่ 99 องศา 10 ลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลขที่ 4 ประมาณ 100 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 5,196,462 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,247,789 ไร่

3. อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดกาญจนบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดนครปฐม ,จังหวัดสมุทรสาคร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับประเทศเมียนมาร์ มีแนวชายแดนยาวประมาณ 73 กม.

4. สภาพภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่แบ่งได้ 3 ลักษณะคือ

4.1 พื้นที่ราบสูง ได้แก่ บริเวณชายแดนที่ติดต่อกับประเทศเมียนมาร์ มีเทือกเขาตะนาวศรีและภูเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อนในเขตพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง จอมบึง ปากท่อ และกิ่ง อำเภอบ้านคา

4.2 พื้นที่ราบลุ่ม ได้แก่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการเพาะปลูกหรือประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองราชบุรี โพธาราม และบ้านโป่ง

4.3 พื้นที่ราบต่ำ ได้แก่บริเวณตอนปลายของแม่น้ำแม่กลอง คลองดำเนินสะดวก และแม่น้ำอ้อมด้านจังหวัดสมุทรสงคราม ในเขตพื้นที่อำเภอบางแพ วัดเพลง และดำเนินสะดวก ซึ่งมีคูคลองเชื่อมโยงถึงกันกว่า 200 สาย

5. สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดราชบุรี ตั้งอยู่ในเขตที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ แต่เนื่องจากมีเทือกเขาตะนาวศรีกั้นอยู่ จึงทำให้ได้รับลมมรสุมจากอินเดียไม่เต็มที่ โดยเฉพาะอำเภอติดต่อกับเทือกเขาตะนาวศรี

ได้แก่ อำเภอสวนผึ้ง จอมบึง ปากท่อ และกิ่งอำเภอบ้านคา ทำให้มีปริมาณฝนตกน้อย ฝนส่วนใหญ่จะถูกพัดเลยไปตกในแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำแควน้อยและแม่น้ำแควใหญ่ในจังหวัดกาญจนบุรี โดยจะมีปริมาณฝนตกหนักในช่วงเดือนมิถุนายน และเดือนกรกฎาคม สำหรับปริมาณน้ำฝนที่ตกเฉลี่ยในรอบ 5 ปี (2540-2544) มีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดวัดได้ 1,397.4 มม. ส่วนอุณหภูมิต่ำสุดของจังหวัดราชบุรีไม่ร้อน และไม่หนาวนัก โดยในปี 2545 มีอุณหภูมิอยู่ระหว่าง 19.8-37.2 องศาเซลเซียส

6. เขตการปกครอง

จังหวัดราชบุรีแบ่งการปกครองออกเป็น 9 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอโพธาราม อำเภอบ้านโป่ง อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอบางแพ อำเภอวัดเพลง อำเภอปากท่อ อำเภอจอมบึง อำเภอสวนผึ้ง และกิ่งอำเภอบ้านคา 104 ตำบล 963 หมู่บ้าน

การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองออกเป็น 9 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอโพธาราม อำเภอบ้านโป่ง อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอบางแพ อำเภอวัดเพลง อำเภอปากท่อ อำเภอจอมบึง อำเภอสวนผึ้ง และกิ่งอำเภอบ้านคา 104 ตำบล 963 หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งการปกครองออกเป็น 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 3 เทศบาลเมือง 20 เทศบาลตำบล และ 93 องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวนประชากรทั้งสิ้น 830,275 คน เป็นชาย 408,255 คน และเป็นหญิง 422,020 คน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

1. งานวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยว

อุไรพรรณ ปางอุดมทรัพย์ (2544: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษาชุมชนบ้านทุ่งสูง จังหวัดกระบี่ พบว่า มีปัจจัยที่บ่งชี้ถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่ 4 ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านลักษณะพื้นที่ ปัจจัยด้านการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว ปัจจัยด้านกิจกรรมและการจัดการการท่องเที่ยว และปัจจัยองค์กรชุมชน ทำให้ทราบว่าศักยภาพของชุมชนบ้านทุ่งสูง จังหวัดกระบี่ มีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีระดับศักยภาพในปัจจัยด้านองค์กรชุมชนสูงสุด มีระดับศักยภาพในปัจจัยด้านลักษณะพื้นที่และปัจจัยด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง และมีปัจจัยด้านกิจกรรมและการจัดการนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับต่ำสุด

อรอนงค์ ฤชาฤทธิ (2545: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ศักยภาพของตำบลสัมปทวนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่าตำบลสัมปทวนมีระดับคะแนนศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเฉลี่ยเท่ากับ 2.22 แสดงให้เห็นว่าตำบลสัมปทวนมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับปานกลางโดยกลุ่มประชากรตัวอย่างให้ระดับความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตำบลสัมปทวน โดย

พิจารณาจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ดังต่อไปนี้ 1) ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ 2) ปัจจัยพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 3) ปัจจัยด้านระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 4) ปัจจัยด้านความพร้อมของคนในชุมชนต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และ 5) ปัจจัยด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และจากการเปรียบเทียบความแตกต่าง ในการประเมินระดับความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และกลุ่มนักท่องเที่ยวพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากการศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่าปัจจัยด้านระบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เป็นองค์ประกอบในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตำบลสัมปทวนเมื่อนำมาจัดลำดับความสำคัญในการที่จะพัฒนาหรือบริหารจัดการแล้ว สามารถลำดับได้ดังนี้ 1) ด้านระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 2) พื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 3) ความพร้อมของชุมชน 4) ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และ 5) ด้านลักษณะทางกายภาพ

อิทธิพล ไทยกมล (2545: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง สักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางหญ้าแพรก จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ปัจจัยบ่งชี้เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประกอบด้วย ปัจจัยลักษณะพื้นที่ ปัจจัยด้านการจัดการการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม จากปัจจัยดังกล่าว เมื่อนำมาประเมินศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า ชุมชนตำบลบางหญ้าแพรกมีศักยภาพในระดับปานกลาง

นาคยา ธนพลเกียรติ (2547: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมในอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมในความคิดเห็นของผู้ชำนาญการเฉพาะด้านหรือผู้ทรงคุณวุฒิ เรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อย คือ การบริหาร การตลาด ทรัพยากรและการบริการ สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมจากการเก็บข้อมูลจากเกษตรกร แล้วทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนคือ การตลาด การบริการ และทรัพยากร ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมแยกตามองค์ประกอบการท่องเที่ยว คือ ทรัพยากรและการตลาดมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นปัจจัยที่มีผลต่อการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมในอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา คือ การตลาด ทรัพยากร และการบริการ

นิคม วงศ์นันตา (2548: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่สาใหม่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ถึง 5 แห่ง ได้แก่ ดอยผาหลวง ป่าดงซึ้ง บ่อน้ำหม้อ-หิน ดินน้ำแม่สา น้อย และป่าฟื้นฟูเฉลิมพระเกียรติฯ ส่วนการประเมินศักยภาพในการจัดแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ผลการวิจัยพบว่าชุมชนบ้านแม่สาใหม่มีศักยภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวระดับปานกลาง ในประเด็นการให้การรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยว แต่ในประเด็นการจัดการด้านการให้การศึกษ

สิ่งแวดล้อมและ การจัดการที่มีความร่วมมือและสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ผลการวิจัยพบว่ามีศักยภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวระดับน้อย

ณชพงศ จันจุฬา (2548: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนเกาะศรีบอยาในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำนานาชาติปากแม่น้ำกระบี่ พบว่า ปัจจัยที่แสดงถึงศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเกาะศรีบอยามี 7 ปัจจัย โดยเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ปัจจัยด้านความสามารถของชุมชนในการจัดการด้วยตนเอง ปัจจัยด้านการให้บริการการท่องเที่ยว ปัจจัยด้านการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ปัจจัยด้านความโดดเด่นของกิจกรรมการท่องเที่ยวในรอบปี ปัจจัยด้านพื้นที่ ปัจจัยด้านผู้นำ และปัจจัยด้านการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว จากการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวมชุมชนเกาะศรีบอยามีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีศักยภาพสูงสุดในปัจจัยด้านความโดดเด่นของกิจกรรมการท่องเที่ยวในรอบปี

รติกา อังกูรและคณะ(2549 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสถานการณ์ และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันรวมทั้งศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความเป็นชนชาติไทยและ ศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ ผลการวิจัย 1) สถานการณ์และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน พบว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติโดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษา หาคำรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต และความงดงามในศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีความวิจิตรอลังการ และแตกต่างจาก ชาติอื่นๆ สำหรับรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นการเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถาน การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และการเที่ยว ชมความงดงามของศิลปหัตถกรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อย่างไรก็ตามแม้ว่าการท่องเที่ยวจะมีความสำคัญด้านบวกต่อเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม แต่การดำเนินการด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมาพบว่าแต่ละจังหวัดมีปัญหาสำคัญ ซึ่งเป็นผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ต้องได้รับการแก้ไขโดยด่วนที่คล้ายคลึงกัน หากแต่มีความละเอียดอ่อนที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพราะแต่ละท้องถิ่นต่างก็มีลักษณะเฉพาะทั้งในวิถีการดำเนินชีวิต และลักษณะทางสังคมที่ต่างกันปัญหาหรือผลกระทบที่เกิดขึ้น ได้แก่ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุงและพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด ปัญหาการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ปัญหาด้านบุคลากรในอุตสาหกรรมบริการด้านการท่องเที่ยว ปัญหาด้านการบริหารจัดการในชุมชนปัญหาการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี

และการลดคุณค่าดั้งเดิมของศิลปวัฒนธรรม 2) แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นที่สื่อกลางในการถ่ายทอดความเป็นชนชาติไทย จากการศึกษาพบว่าแต่ละจังหวัดต่างก็มีศักยภาพและความโดดเด่นในลักษณะที่ใกล้เคียงกันทั้งในเรื่องความเป็นมา และความเก่าแก่ของประวัติศาสตร์โบราณสถานความมีเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตและความงดงามในศิลปวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นที่สนใจและนิยมมาเที่ยวชมทั้งในกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ และนักท่องเที่ยวชาวไทย ขณะเดียวกันยังมีความหลากหลายในเรื่องชาติพันธุ์และมีการรวมกลุ่มของวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งจากศักยภาพดังกล่าวซึ่งถือเป็นจุดแข็งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัด อย่างไรก็ตามจากการศึกษาได้เสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยภาพรวมไว้หลายประเด็น ได้แก่ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาเป็นแกนหลักในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว การกระจายอำนาจการบริหารจัดการแก่ชุมชนและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม ความชัดเจนของนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การทบทวนศักยภาพขีดความสามารถและข้อจำกัดของการท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง การกำหนดมาตรฐานการรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว และการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว 3) แนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยว สำหรับการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ในฐานะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวพบว่าส่วนใหญ่ยังไม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของตนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนขององค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) อย่างไรก็ตามในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวนั้น พบว่าส่วนใหญ่มีการบริหารจัดการโดยอาศัยการมีส่วนร่วม ในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินงานในหลายลักษณะ ตั้งแต่ร่วมคิดกิจกรรม ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุนทุนและแรงงาน และร่วมติดตามประเมินผล

บุญกวม มิตรเมืองไชย (2549: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ศักยภาพของบ้านปากหลาที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเมืองหล้า แขวงอุดมไชย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ส.ป.ป.ลาว) พบว่า ชุมชนบ้านปากหลามีทรัพยากรทางธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์ มีศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ถึงระดับน้อย ประเด็นสำคัญที่ควรปรับปรุงพัฒนา คือ การสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่ชุมชน การจัดรูปแบบเพื่อการเรียนรู้ การให้มีป้ายบอกเส้นทาง ป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวให้ชัดเจนมากขึ้น ชาวบ้านมีศักยภาพความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยร่วมมือกันจัดตั้งชมรมการท่องเที่ยวโดยเชิงนิเวศมีโครงสร้างที่ชัดเจน การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและระบบสัญจรที่สำคัญได้รับการปรับปรุงพัฒนา คือ สถานที่จอดรถ ทางเดินเท้า ทางเดินป่า ทางรถจักรยานมีความปลอดภัยและสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ สถานที่ให้บริการ สถานที่พักผ่อน การจัดการความปลอดภัย และป้ายสื่อความหมาย พบว่าเป็นประเด็นที่สำคัญมากที่ควรได้รับการก่อสร้าง

สุกัญญา กิมเปี่ยม (2551: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติเห็นว่า พระราชวังสนามจันทร์ มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก โดยองค์ประกอบสำคัญที่นำมาเป็นเครื่องบ่งชี้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว 4 ด้าน คือ มีความเหมาะสมของปัจจัยจูงใจหลักทางการท่องเที่ยว ด้านปัจจัยจูงใจทางด้านธรรมชาติ โดยเฉพาะในเรื่องของความร่มรื่นของสถานที่ การจัดสวน และบรรยากาศโดยรอบของพระราชวัง ด้านประวัติศาสตร์และศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องของการเห็นคุณค่าและความสำคัญใน 5 ด้าน คือ 1) ด้านประวัติศาสตร์ พระที่นั่งพิมานปฐม พระที่นั่งอภิมหัยฤดี พระที่นั่งวัชรนิรมยา พระตำหนักทับแก้ว 2) ด้านสถาปัตยกรรม พระที่นั่งพิมานปฐม พระที่นั่งวัชรนิรมยา 3) ด้านประติมากรรม พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เทวรูปพระคเณศ ณ เทวาลัยคเณศร์ 4) ด้านจิตรกรรม ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ณ ห้องพระเจ้า พระที่นั่งพิมานปฐม 5) ด้านศาสนา การที่ห้องพระเจ้าและเทวาลัยคเณศร์ อยู่ในแนวเดียวกับองค์พระปฐมเจดีย์ เมื่อมองจากบริเวณระเบียงด้านหน้าพระที่นั่งพิมานปฐม นับเป็นพระอัจฉริยภาพ ที่เน้นให้เห็นความสำคัญของสถานที่ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของบรรยากาศของความเป็นพระราชวัง มีความเหมาะสมของปัจจัยประกอบ โดยเฉพาะในเรื่องของการจัดเจ้าหน้าที่ตรวจตราเป็นระยะ ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะในเรื่องของความสะอาดของสถานที่ ปัจจัยทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม โดยเฉพาะในเรื่องของสภาพของถนนและทางเดินเท้าภายในพระราชวังสนามจันทร์ ส่วนเจ้าหน้าที่ มีความคิดเห็นว่า พระราชวังสนามจันทร์ มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก ในความเหมาะสมของปัจจัยจูงใจทางการท่องเที่ยว ทางด้านประวัติศาสตร์และศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องของการเห็นคุณค่าและความสำคัญใน 5 ด้าน ซึ่งมีความคิดเห็นเหมือนนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติดังกล่าวข้างต้น ส่วนทางด้านธรรมชาติ และทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ปัจจัยประกอบ ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ปัจจัยทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม พระราชวังสนามจันทร์ มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว อยู่ในระดับปานกลาง

2. งานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมและแรงจูงใจ

นิคม ประเมโท (2543 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยที่จูงใจนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า 1) นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดอุดรธานี ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุ 21-30 ปี มีอาชีพเป็นพนักงาน/ลูกจ้างบริษัท และมีรายได้มากกว่า 10,000 บาท 2) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด มีวัตถุประสงค์ของการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวที่มากับครอบครัว นิยมพักผ่อนในตัวจังหวัดอุดรธานีมากที่สุด รองลงมาพักผ่อนในโรงแรม และนิยมท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติส่วนมากที่เลือกมาที่แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากที่สุด รองลงมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ตามลำดับ 3) นักท่องเที่ยวเห็นว่า ปัจจัยจูง

ใจให้เข้ามาท่องเที่ยวอันดับแรก คือ ความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว รองลงมาเป็นความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว ต้องการศึกษาศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่น่าสนใจ และมีบริษัทบริการนำเที่ยวให้เลือกมากมาย ตามลำดับ

สุชาดา นิ่มหิรัญวงศ์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการท่องเที่ยวภายในประเทศของผู้สูงอายุ จำแนกตามแหล่งท่องเที่ยว และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการท่องเที่ยวภายในประเทศของผู้สูงอายุ ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการท่องเที่ยวภายในประเทศในระดับปานกลาง โดยมีความต้องการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากที่สุด มีความต้องการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานในระดับปานกลาง และมีความต้องการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมในระดับน้อย

จารุวรรณ แสงจันทร์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับสูง ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี คือ การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 วัตถุประสงค์หลักในการเดินทาง และความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อายุและรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน คือ นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกใช้บริการธุรกิจท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมน้อย นักท่องเที่ยวบางคนขาดจิตสำนึกในการร่วมรักษาสิ่งแวดล้อม ชุมชน ขาดงบประมาณและบุคลากรในการดูแลสภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้เจ้าหน้าที่และประชาชนในชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงทำให้ขาดข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับนักท่องเที่ยว

สุภา นานาแซง (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาและเปรียบเทียบปัจจัยจูงใจในการท่องเที่ยวจังหวัดหนองคายของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยจำแนกตามรายได้และระดับการศึกษาและเพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่า 1) นักท่องเที่ยวเห็นว่า ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยวและบริการ และด้านทำเลที่ตั้งเป็นปัจจัยจูงใจในการท่องเที่ยวจังหวัดหนองคายอยู่ในระดับมาก ส่วนปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว และด้านการสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์จูงใจในการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีระดับการจูงใจอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว บรรยากาศ สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว มีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตย

ประชาชนลาว และเดินทางไปจังหวัดอื่นได้ง่าย มีการคมนาคมสะดวกปลอดภัย มีบริการด้านการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ 2) นักท่องเที่ยวที่มีรายได้แตกต่างกันมีปัจจัยโดยรวมและอยู่ในด้านต่างๆ จูงใจในการท่องเที่ยวจังหวัดหนองคายที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักท่องเที่ยวที่มีรายได้มากกว่าเห็นว่าปัจจัยดังกล่าวจูงใจในการท่องเที่ยวมากกว่านักท่องเที่ยวที่มีรายได้น้อยกว่า 3) นักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีปัจจัยโดยรวมและในด้านต่างๆ ยกเว้นการสื่อสาร เป็นปัจจัยจูงใจในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีเห็นว่าปัจจัยดังกล่าวจูงใจในการท่องเที่ยวมากกว่านักท่องเที่ยวที่ระดับการศึกษาอื่นๆ

ศิริพันธุ์ รักเรียนราบ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่พำนักชั่วคราวในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ความสำคัญกับปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจในด้านจุดมุ่งหมายในการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนมากที่สุด เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่กระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากงานประจำ และเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เคยเป็นอยู่ ส่วนปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจน้อยที่สุดของนักท่องเที่ยวชาวไทย คือ จุดมุ่งหมายในการท่องเที่ยวเพื่อการมีเพศสัมพันธ์น้อยที่สุด ส่วนแรงจูงใจในการท่องเที่ยวด้านอื่นๆ คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการเดินทาง ด้านการบริการ ด้านการประชาสัมพันธ์ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาติให้ความสำคัญในระดับใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังพบว่า การประชาสัมพันธ์มีส่วนช่วยทำให้นักท่องเที่ยวเกิดแรงจูงใจที่จะมาท่องเที่ยวมากขึ้น โดยผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ภาครัฐควรส่งเสริมสร้างเครือข่ายในการประชาสัมพันธ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้รู้จักประเทศไทยมากขึ้น

3. งานวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว

อารีวรรณ เสริมวิลาสกุล (2547: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า 1) นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวที่ประวัติศาสตร์พิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นเพศชายและเพศหญิงจำนวนเท่ากัน ส่วนใหญ่มีอายุ 21-28 ปี สถานภาพโสด การศึกษาระดับปริญญาตรี ประกอบอาชีพเป็นพนักงานเอกชน มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน 2) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เคยมาท่องเที่ยว จำนวน 2-3 ครั้ง มักจะเดินทางในช่วงเดือนกรกฎาคม-กันยายน โดยมากับกลุ่มเพื่อนจำนวน 1-5 คน ใช้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะในการเดินทาง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่พักค้างคืน เหตุจูงใจในการเดินทางมาจากเพื่อนหรือญาติ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความต้องการกลับมาท่องเที่ยวใหม่ และมีเหตุจูงใจในการเดินทางกลับมาเนื่องจากความสวยงามของสถานที่ 3) นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญต่อปัจจัยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านสินค้าและบริการ ด้านราคา ด้านทำเลที่ตั้ง ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการ และด้านลักษณะทางกายภาพ ส่วนปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาดนักท่องเที่ยวยุติให้ความสำคัญอยู่ในระดับปานกลาง นักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาแตกต่างกันให้ความสำคัญต่อปัจจัยการส่งเสริมการตลาดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักท่องเที่ยวที่มี

อาชีพแตกต่างกันให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านกระบวนการ และด้านลักษณะทางกายภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ให้ความสำคัญต่อปัจจัยด้านราคา ด้านทำเลที่ตั้ง และด้านบุคลากรไม่แตกต่างกัน นักท่องเที่ยวที่มีเพศแตกต่างกันให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านราคาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ให้ความสำคัญต่อปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ด้านทำเลที่ตั้งด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการ และด้านลักษณะทางกายภาพไม่แตกต่างกัน

สมภาพ คล้ายวิเชียร เกษสุดา บวรณพินศักดิ์ และกัญธิมา นาคินชาติ.(2550 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ โดยมีวัตถุประสงค์อยู่ 4 ประการ คือ ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ศึกษาจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ และศึกษายุทธศาสตร์พึงพา เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ผลจากการศึกษาพบว่า 1) จากการสำรวจเชิงลึกเกี่ยวกับที่อยู่ ที่มา และจำนวนเชือกของช้างพบว่า มีช้างอยู่ที่ อำเภอเขวาสี และอำเภอเมือง จ.ชัยภูมิ จำนวน 6 เชือก อำเภอจอมพระ อำเภอเขวาสินรินทร์ อำเภอเมือง อำเภอชุมพลบุรี และอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 84 เชือก อำเภอสตึก และอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 84 เชือก รวมทั้งสิ้นจำนวน 175 เชือก 2) ส่วนใหญ่จะประสบปัญหาเรื่องการไม่มีพื้นที่เลี้ยงช้าง เนื่องจากป่าไม้ถูกทำลาย ป่าไม้ที่มีบางส่วนก็เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล จึงเป็นสาเหตุให้มีอาหารช้างไม่เพียงพอ ทำให้ออกเร่รอนตามเมือง บ้างก็ออกรับงานแสดงตามปางช้างต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามโอกาสในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวก็มีจุดแข็งในด้านของความโดดเด่นของวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และจากการสอบถามประชาชนในพื้นที่ เจ้าหน้าที่แหล่งท่องเที่ยว ความรู้ช้างมีทัศนคติเชิงบวกต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ซึ่งกล่าวว่าทำให้เกิดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน ฐานะทางเศรษฐกิจ และการเกิดอาชีพที่หลากหลายจากการมีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนตนเอง โดยตรงเพิ่มมากขึ้น 3) แนวทางการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ เสนอออกเป็น 3 แนวทาง ดังนี้คือ 1) แนวทางการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว 2) แนวทางการพัฒนาตลาดท่องเที่ยว 3) แนวทางการพัฒนาความพร้อมทางการท่องเที่ยว 4) สำหรับการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านมียุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในภาคอีสานตอนใต้ 3 แนวทาง ดังนี้ 1) การเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางสัญจรโบราณของชาวเขมร ซึ่งในสมัยโบราณ พาหนะที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์ ได้แก่ วัว ม้า และช้าง 2) การเดินทางท่องเที่ยวตามรอยการโจรกรรมโบราณวัตถุเขมร ซึ่งเป็นการจำลอง เส้นทางขนส่งโบราณวัตถุเขมรออกนอกประเทศ ดังที่ทราบภาคอีสานใต้ของประเทศไทย ถือว่าเป็นเส้นทางหนึ่งที่นักโจรกรรมนิยมลักลอบขโมยโบราณวัตถุผ่านทางมา 3) การเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางจาริกแสวงบุญซึ่งปรากฏศาสนสถานที่มีรูปแบบทางศิลปกรรมลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันระหว่างศาสนสถานในภาคอีสานใต้ของประเทศไทยกับศาสนสถานในสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย

จุฑามาศ คงสวัสดิ์ (2550 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองโบราณอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในบริเวณเมืองโบราณอุทอง และศึกษาถึงระดับความคิดเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองโบราณอุทอง ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่และมัคคุเทศก์ ผลการวิจัยพบว่า 1) นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 20 ปีมีจำนวนมากที่สุด การศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี นักเรียน นักศึกษามีจำนวนมากที่สุด ส่วนใหญ่ไม่เคยมาท่องเที่ยว การเดินทางมาครั้งนี้เป็นครั้งแรก และเดินทางมาจากภาคกลาง ประเภทกลุ่มเดินทางคือมากับกลุ่มเพื่อน ใช้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะในการเดินทาง และตัดสินใจท่องเที่ยวโดยพิจารณาจากสื่อประชาสัมพันธ์ที่เป็นการแนะนำจากเพื่อนมากที่สุด 2) นักท่องเที่ยวเห็นว่าแรงจูงใจในการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากจำนวน 5 ด้าน โดยเรียงจากลำดับมากไปหาน้อย ดังนี้คือ ด้านบริการ ด้านสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว ด้านการเดินทาง ด้านจุดมุ่งหมายในการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ตามลำดับ และสุดท้ายมีแรงจูงใจอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ การทดสอบสมมติฐานพบว่า นักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ แตกต่างกันมีระดับแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองโบราณอุทอง ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่และมัคคุเทศก์มีระดับความคิดเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองโบราณอุทอง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 5 ด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้คือ ด้านกายภาพหรือภูมิทัศน์ ด้านความปลอดภัย ด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ด้านแหล่งเรียนรู้ และด้านความสะดวกหรือบริการพื้นฐาน

ณัฐชัย ไชยรัตน์ (2551 : 55-72) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวบนพื้นที่เสี่ยงภัยธรรมชาติธรณีพิบัติสึนามิบริเวณหาดกมลา จังหวัดภูเก็ต เพื่อศึกษาสถานการณ์ ศักยภาพ รูปแบบปัญหาในการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว และนำหลักเงื่อนไขเกณฑ์ มาตรฐานสำหรับพื้นที่เสี่ยงภัยสึนามิมาวิเคราะห์หาความเหมาะสมของการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว เพื่อลดความเสียหายจากคลื่นสึนามิ ในอนาคต วิธีการศึกษาประกอบด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านแผนที่ การใช้ประโยชน์ที่ดิน แผนที่และมาตรการลดและบรรเทาภัยสึนามิที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ผลที่ได้นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่หาดกมลามีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่ริมชายหาด จากการสนับสนุนของหน่วยงานรัฐบาลที่ต้องการสร้างรายได้เข้าประเทศจากการท่องเที่ยวหลังการฟื้นฟูพื้นที่หลังประสบเหตุการณ์คลื่นสึนามิ ส่งผลให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ตและหาดกมลา มีประชากรกลับเข้ามาประกอบอาชีพในพื้นที่เหมือนก่อนเกิดเหตุการณ์สึนามิ รูปแบบการท่องเที่ยวหลักของหาดกมลาคือการท่องเที่ยวบริเวณริมชายหาด ภายในชุมชนหาดกมลามีการพัฒนาที่พักอาศัยสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักอาศัยระยะยาว ทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งขัดแย้งกับหลักการป้องกันภัยเพื่อลดความเสียหายจากธรณีพิบัติสึนามิในอนาคต อีกทั้งยังมีการปรับปรุงผังเมืองรวมจังหวัดภูเก็ตหลังเกิดธรณีพิบัติสึนามิให้สามารถ

ขยายการพัฒนาพื้นที่ได้มากขึ้น โดยเปลี่ยนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรมมาเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย หนาแน่นน้อย ซึ่งขัดกับหลักเงื่อนไขการพัฒนาพื้นที่เสี่ยงภัยที่ควรมีการหลีกเลี่ยงการพัฒนาพื้นที่ให้น้อยที่สุด ทำให้มาตรการลดและบรรเทาความเสียหายจากคลื่นสึนามิไม่ได้มาตรฐานตามหลักการบนพื้นที่เสี่ยงภัย จึงควรมีมาตรการหรือกฎหมายควบคุม เพิ่มเติมเพื่อบังคับให้แผนปฏิบัติเกิดผลในพื้นที่ เพื่อลดและบรรเทาความเสียหายจากคลื่นสึนามิในอนาคตให้แก่นักท่องเที่ยวและประชากรในชุมชนให้สามารถท่องเที่ยวและดำรงชีวิตด้วยความมั่นใจว่าสามารถหลบภัยสึนามิได้เมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินขึ้น แนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวบนพื้นที่เสี่ยงภัยธรณีพิบัติสึนามิบนหาดกมลา จึงควรมีการวางแผนพื้นที่ตามศักยภาพของพื้นที่ แบ่งพื้นที่ตามเกณฑ์การใช้ที่ดิน ได้แก่ พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว พื้นที่เพื่อร้านค้า สถานประกอบการ และพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยให้เป็นสัดส่วน เพื่อควบคุมพื้นที่พร้อมสร้างมาตรการลดความเสียหายจากคลื่นสึนามิ เช่น การก่อสร้างอาคารที่สามารถรับแรงคลื่นสึนามิตามหลักของวิศวกรรม การวางแผนเส้นทางหลบภัยสึนามิ การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสึนามิแก่ประชาชน ฯลฯ พื้นที่ว่างที่ยังไม่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณหาดกมลามีศักยภาพในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมที่เหมาะสมกับคุณสมบัติของดินบริเวณพื้นที่ราบเชิงเขากมลา ที่สามารถประยุกต์พื้นที่เกษตรกรรมผสมผสาน การท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่พักอยู่อาศัยระยะยาว เป็นการแสดงถึงวิถีชีวิตของเกษตรกรรมเดิมของหาดกมลา

พื้นที่พา มาลา และ ลายอง ปลั่งกลาง (2553 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาชุมชนอำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า เพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านของชุมชนบ้านแพรงที่สืบทอดกันมา และเพื่อศึกษาหาแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนบ้านแพรงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือคือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกต กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ผู้นำทางศาสนา นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และหน่วยงานเอกชน รวบรวมข้อมูลโดยการสนทนาพูดคุย จัดเวทีย่อยในชุมชน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแยกแยะจัดหมวดหมู่ อธิบายบรรยายและนำเสนอรายงาน ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อแรก พบว่าชุมชนอำเภอบ้านแพรงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีการขุดพบโบราณวัตถุเครื่องเคลือบ เครื่องปั้นดินเผาจำนวนมาก และพบสมุดข่อยโบราณตามวัดเก่าของชุมชนที่มีบันทึกกล่าวถึงบ้านแพรงตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำลพบุรีสายเก่า ความเป็นอยู่ตามวิถีการเกษตร มีหัตถกรรมสำคัญคือ พัดสาน มีตำนาน มีความเชื่อที่จารึกในสมุดข่อยที่ถูกเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานบ้านแพรงที่สามารถสืบค้นได้ถึงปัจจุบัน ที่ชาวชุมชนและสถาบันการศึกษาในชุมชนได้ร่วมจัดกิจกรรมนำเสนอแก่บุคคลภายนอกให้รู้จักในงาน “วันรักษ์บ้านแพรง” ส่วนผลวิจัยด้านวัตถุประสงค์ข้อสอง พบว่า ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะมีคุณค่าทางการศึกษา มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีความปลอดภัย แต่ยังมีขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดศักยภาพความพร้อมของบุคลากรอยู่บ้าง แต่สามารถพัฒนาได้ ซึ่งงานวิจัยนี้ได้เสนอแนวทางพัฒนาศักยภาพไว้ประกอบด้วย การจัดการบริหารในรูปแบบ

คณะกรรมการ พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และจัดการทางการตลาดตามความต้องการ และความพร้อมของชุมชน ก็จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาว

1.4 งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชื่น ศรีสวัสดิ์ (2550 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีวัฒนธรรมของชุมชนชาวกวยในเขตอีสานใต้และลาวใต้ โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) เพื่อสำรวจสภาพทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่มีลักษณะเด่น ของชุมชนชาวกวย (ส่วย) ในเขตอีสานใต้และลาวใต้ 2) เพื่อศึกษาความเชื่อมโยง สัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวกวยในเขตอีสานใต้และลาวใต้ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 3) เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวกวย (ส่วย) ในเขตอีสานใต้และลาวใต้ และ 4) เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพา เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้และลาวใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนชาวกวยในเขตอีสานใต้ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี และบางส่วนของจังหวัดมหาสารคาม รวมทั้งหมดประมาณ 474,486 คน โดยมีอยู่หนาแน่นในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดสุรินทร์ ส่วนในลาวใต้มีอยู่ประมาณ 45,498 คน ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในแขวงสาละวันและจำปาสัก ลักษณะเด่นของชุมชนดังกล่าว คือ แนวคิด ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพ เช่น การเลี้ยงช้าง และการทอผ้า 2) ชุมชนชาวกวยทั้งในเขตอีสานใต้และลาวใต้ มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในทางประวัติศาสตร์ทางชาติพันธุ์และทางวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาในตระกูลมอญ-เขมร มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกัน โดยมีการอพยพมาจากภาคเหนือของประเทศอินเดีย แถบเทือกเขาหิมาลัยด้วยกันเมื่อประมาณ 3,500 ปีก่อน และมีการกระจายกันอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งในเขตอีสานใต้และลาวใต้ด้วย 3) แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวกวย อาจทำได้ โดยการสำรวจสภาพชุมชนที่มีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรม และขึ้นบัญชีไว้อย่างเป็นทางการเป็นระบบในรูปแบบของฐานข้อมูลในคอมพิวเตอร์ แล้วเผยแพร่ให้กับธุรกิจท่องเที่ยว โดยผ่านการประชุมสัมมนาในรูปแบบของเอกสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ และอินเทอร์เน็ต ได้รับรู้และเข้าใจในแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน ทั้งต่อนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว 4) แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการพึ่งพาในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน สามารถทำได้โดยการประสานความร่วมมือกันระหว่างประเทศที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน เช่น การอำนวยความสะดวกในการเดินทางโดยไม่ต้องมีวีซ่า (VISA) ระหว่างกัน การให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางทั้งของประเทศตนเองและประเทศเพื่อนบ้านที่มีแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะเดียวกัน และการใช้บัตรการเดินทางท่องเที่ยวร่วมกันของกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

วิไลลักษณ์ กิตติบุตร (2550 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนาชุมชนไทลื้อ อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) การศึกษาศักยภาพ

ของชุมชนไทลื้อ และหาแนวทางพัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทลื้อ 2) เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลดอยสะเก็ดและสถานที่ท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลวงเหนือ การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ผลการวิจัยพบว่า 1) แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไทลื้อ มีศักยภาพสูง มีสิ่งดึงดูดใจทั้งธรรมชาติ ภูมิอากาศ สถานที่ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี มีสิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึงได้สะดวก 2) ศักยภาพของชุมชนไทลื้อในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชนและสมาชิกชุมชนต่างมีจิตสานึกร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีการวางแผนปฏิบัติงาน มีการวิเคราะห์ ควบคุม แก้ไขปัญหา แต่ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และขาดงบประมาณสนับสนุน 3) ด้านการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลดอยสะเก็ด และสถานที่ท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลวงเหนือ โดยการประชาสัมพันธ์ทั้งทางเอกสาร การลงใน Website ของเทศบาลตำบลดอยสะเก็ด งานประเพณีสงกรานต์ และงานประเพณีฮ่อเป็ง 4) หลังการพัฒนา โดยการศึกษาฐานการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่บ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมืองหลวงน้ำทา ประเทศลาว และที่สิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ทุกฝ่ายได้เรียนรู้สองบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนของตน และนำความรู้ที่ได้รับมาปรับปรุงพัฒนาการบริหารจัดการเพื่อให้ทุกฝ่ายในชุมชนได้มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์โดยทั่วถึง

พรทิพย์ เจริญกิจไพศาล (2553 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญในจังหวัดปทุมธานี และเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี ในด้านทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมอญ ความคิดเห็นของภาคเอกชน ภาคประชาชน และนักท่องเที่ยว เกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี ตลอดจนพฤติกรรม และทัศนคติของนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย มีทั้งสิ้น 418 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแผนยุทธศาสตร์จังหวัด แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำนวน 10 คน ผู้ประกอบการด้านการบริการการท่องเที่ยวเอกชน และมีผู้ประกอบการด้านที่พัก จำนวน 10 คน ประชาชนในอำเภอเมือง และอำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี จำนวน 75 คน และนักท่องเที่ยวที่ เดินทางมาท่องเที่ยว ในอำเภอเมือง และอำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี จำนวน 321 คน โดยมีรายการตรวจสอบทรัพยากร แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยสรุปได้ว่า จังหวัดปทุมธานีมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง โดดเด่นด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวมอญ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ได้แก่ วัดมอญ เตาโอ่งอ่าง เครื่องปั้นดินเผา ตุ่มสามโคก ตลอดจนด้านประเพณี เทศกาล ได้แก่ งานสงกรานต์ งานแห่เสาหงส์ขังตะขาบ

และวิถีชีวิตของชุมชนชาวมอญได้แก่ อาหารการกิน การแต่งกาย แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในจังหวัดปทุมธานี ควรเน้นการพัฒนาคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญ อนุรักษ์และถ่ายทอด ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ให้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง แนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนชาวมอญ ควรพัฒนาด้านการคมนาคม โดยการปรับปรุงถนน และพัฒนาเส้นทางเดินเท้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงถึงกันตลอดจนพัฒนาด้านบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก โดยการให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว ควบคู่กับการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นรินทร์ สังข์รักษาและคณะ (2555 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาและยกระดับ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างยั่งยืน ในจังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการให้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวตาม แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 2) พัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้นแบบ 3) ศึกษาการ เทียบเคียงชุมชนที่จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว 4) ศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดย กระบวนการมีส่วนร่วมแบบภาคีเครือข่ายอย่างยั่งยืน และ 5) ศึกษาการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมของจังหวัดราชบุรี การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีการวิจัยและพัฒนา ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วม ดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 2 ออกแบบและพัฒนา เครื่องมือ ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้ และขั้นตอนที่ 4 การประเมินและปรับปรุง เครื่องมือที่ใช้เป็น แบบสอบถาม แนวทางการสัมภาษณ์ระดับลึก และแนวทางการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วย โปรแกรมสถิติคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า 1) การให้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.08$, $\bar{X}=4.16$) ตามลำดับ 2) การพัฒนารูปแบบการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้นแบบ ได้รูปแบบมีชื่อเรียกว่า “RATCHABURI Model” ได้แก่ 1) R = Research (การวิจัยการท่องเที่ยว) 2) A= Action Learning (การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้) 3) T=Technology (การใช้เทคโนโลยี) 4) C= Community of Practice (ชุมชนนักปฏิบัติ) 5) H= Horizontal (องค์กรแนวราบ และเครือข่าย) 6) A= Awareness (ความตระหนักรู้) 7) B=Best Practice (การปฏิบัติที่เป็นเลิศตามแนวทาง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง) 8) U=Universal (การท่องเที่ยวสู่สากล) 9) R=Responsibility (ความรับผิดชอบต่อ ชุมชน) 10) I=Identity (การสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่น) 3) ผลการเทียบเคียงปัจจัยแห่งความสำเร็จ ได้แก่ “บวร”บ้าน วัด โรงเรียนในการมีส่วนร่วม มีผู้นำเข้มแข็ง สมาชิกร่วมมือ โครงสร้างองค์กร เทคโนโลยี ความรู้ ทักษะ/ความสามารถ การจัดการ วัฒนธรรมองค์กร จิตอุทิศ และทุนชุมชน ส่วนปัจจัยความล้มเหลว ได้แก่ ความอิจฉา ความขัดแย้งกันของสมาชิกและชุมชน การขาดความร่วมมือ และผลประโยชน์ 4) แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการตั้งอยู่บนพื้นฐานเดิม ของชุมชน ยึดหลักภูมิสังคม ผลประโยชน์ของชุมชน และความคุ้มค่ามากกว่าความคุ้มค่า และ 5) เส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดราชบุรี ประกอบด้วย 4 รูปแบบคือ เส้นทางครึ่งวัน หนึ่งวันแบบไป

เข้าเขียนกลับ (นิยมมากที่สุด) และแบบค้างคืน และแบบสองวันสองคืน กำหนดเส้นทางอุ่ออารยธรรมและไหว้พระ วิถีชีวิตชาติพันธุ์ตัวตนคนราชบุรี เริ่มจากวัดคงคารามจนสุดท้ายเมืองโบราณและจิปาละภัณฑ์สถานบ้านคูบัว

งานวิจัยต่างประเทศ

เซบาลอส ลาสคูเริน (Celballos Lascurain. 1998: 111-112) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องความคิดเห็นของผู้ประกอบการต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณอ่าวรอกซ์ เมืองซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็น ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความคิดเห็นของผู้ประกอบการ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ประกอบการบริเวณอ่าวรอกซ์ เมืองซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย จำนวน 240 ราย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ อัตราร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้ประกอบการต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่ในระดับต่ำ ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของผู้ประกอบการ คือ ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การได้รับการอบรม เกี่ยวกับการท่องเที่ยว หรือสุขภาพสิ่งแวดล้อม ระดับการศึกษา และการให้คุณค่าต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีผลต่อความคิดเห็นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ปาร์คเกอร์ (Parker. 1999: 1118-1119A) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวของเยาวชนในเมืองของเกอร์ (Younger) มลรัฐนิวยอร์ก (New York) ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในสถานที่ท่องเที่ยว โดยทำการสำรวจกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชน อายุระหว่าง 12-20 ปี จำนวน 480 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลความแปรปรวนทางเดียว โดยพิจารณาเกณฑ์ค่าความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซ็นต์ ผลการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูง มีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในสถานที่ท่องเที่ยวถูกต้องมากที่สุด จากการทดสอบทางสถิติพบว่า ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมแตกต่างกันมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถานที่ท่องเที่ยว แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เฮงจี้และชู (Heung and Chu 2000) ได้วิจัยเรื่อง ความพอใจของนักท่องเที่ยวเอเชียและนักท่องเที่ยวชาวตะวันตก ที่มีต่อคุณภาพของการให้บริการของโรงแรมในฮ่องกง การวิจัยในครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัย 7 ประการ เกี่ยวกับคุณสมบัติของโรงแรม 33 แห่งในฮ่องกง ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเอเชียและนักท่องเที่ยวชาวตะวันตก ปัจจัยทั้ง 7 ประการ ได้แก่ คุณภาพของการให้บริการของพนักงานโรงแรม คุณภาพห้องพัก คุณภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ทั่วไปของโรงแรม การให้บริการด้านธุรกิจติดต่อสื่อสาร การรักษาความปลอดภัยของโรงแรม และสุดท้ายคือ การให้บริการโทรศัพท์สายตรงไปต่างประเทศ โดยจากการวิจัยพบว่าความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเอเชียจะเน้นไปที่

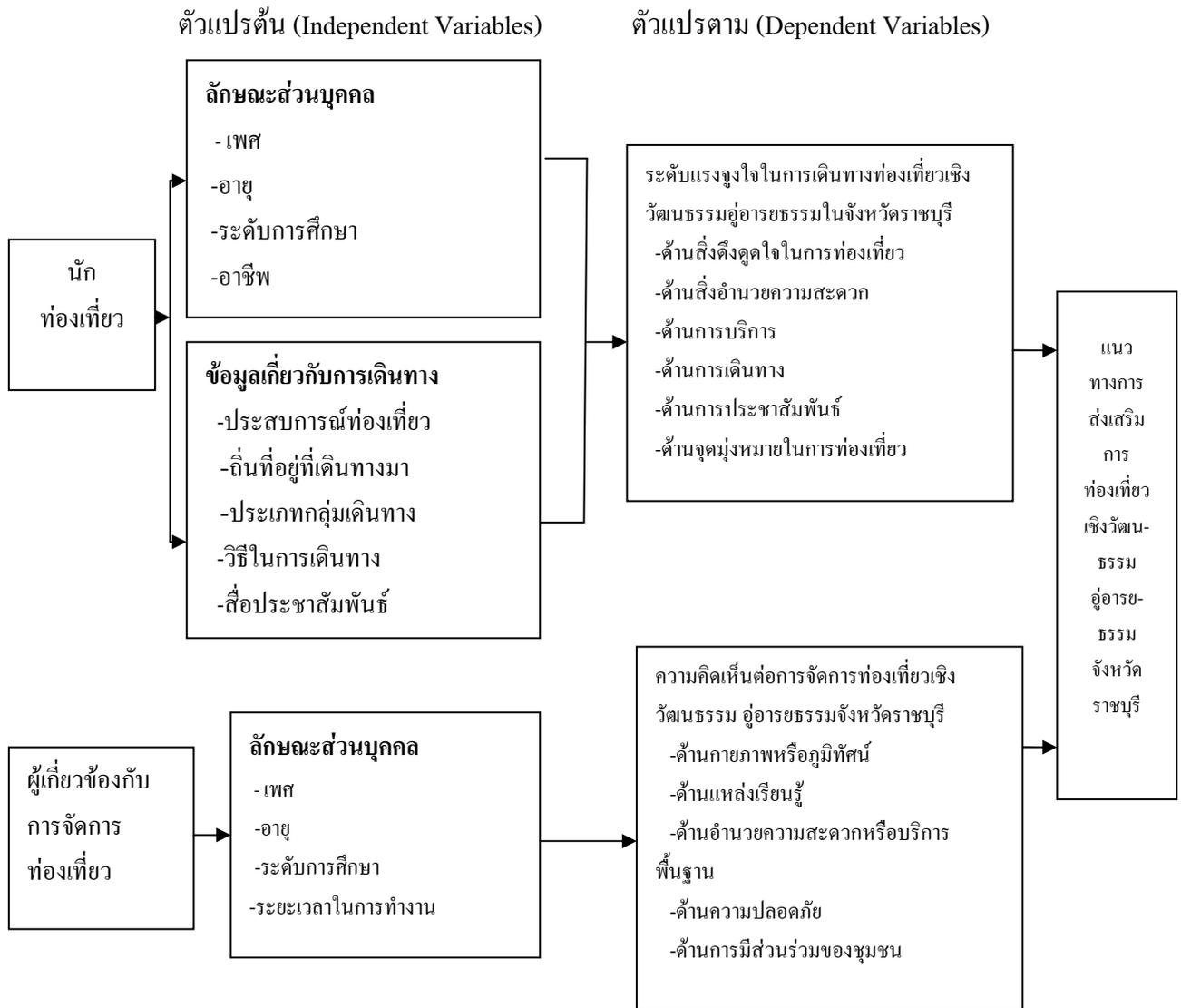
ปัจจัยในด้านความคุ้มค่าของราคาเป็นหลัก ในขณะที่ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจะขึ้นอยู่กับปัจจัยในด้านคุณภาพของห้องพักเป็นสำคัญ

แอนนิเบล โจซี,ลีโอนาโด จันควอราและ หลุยส์ฟีลิป(Annibal Jose, Leonardo Junqueira and Luiz Felipe 2001) ได้ศึกษาโซ่อุปทานอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ธุรกิจต่าง ๆ คือ ธุรกิจโรงแรม ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจภัตตาคาร สิ่งนันทนาการต่าง ๆ โดยการศึกษาครั้งนี้ได้นำแนวคิดด้านการจัดการโซ่อุปทาน (SCM) ในด้านต่าง ๆ มาอธิบายในโซ่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้แก่ ด้านการจัดการลูกค้าสัมพันธ์ ด้านการจัดการการบริการลูกค้า ด้านการจัดการอุปสงค์ ด้าน Customer Order Fulfillment ด้านการจัดการการไหลของการปฏิบัติการ ด้านการจัดซื้อจัดหา ด้านพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการพาณิชย์กรรม ด้านการย้อนกลับในโซ่อุปทาน

กระทรวงการท่องเที่ยวสาธารณรัฐมัลดีฟส์ (Ministry of Tourism, Republic of Maldives.2004: online) ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ประจำปี 2004 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเดินทางท่องเที่ยวเกาะมัลดีฟส์ และเพื่อศึกษาแบบแผนการท่องเที่ยว และการใช้จ่ายในระหว่างการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวเลือกเกาะมัลดีฟส์เป็นจุดหมายปลายทาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อท่องเที่ยวทะเลเป็นหลัก ทั้งนี้ร้อยละ 30 ของกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์นี้ เป็นกลุ่มที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการฮันนีมูน นอกเหนือจากกิจกรรม การท่องเที่ยวทางทะเล สปา และกิจกรรมเพื่อสุขภาพเป็นปัจจัยที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่กำลังได้รับ ความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับผลสำรวจในปี1999 ส่วนผลการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการให้บริการของธุรกิจท่องเที่ยว พบว่า การให้บริการของสนามบิน อยู่ในระดับดี มีความพึงพอใจในระดับมากต่อการบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในเมืองเมล 37 (Male) ซึ่งเป็นเมืองหลวงของมัลดีฟส์ และมีความเห็นว่าบริการที่ได้รับมีความคุ้มค่า เมื่อเทียบกับเงิน ที่ใช้จ่ายไป โดยร้อยละ 95 จะแนะนำให้ผู้รู้จักเดินทางมาท่องเที่ยวที่มัลดีฟส์

จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัย สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ประกอบด้วย 1)กลุ่มนักท่องเที่ยว ตัวแปรต้น ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคล ประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทาง ได้แก่ ประสบการณ์ท่องเที่ยว ถิ่นที่อยู่ที่เกิดทางมา ประเภทกลุ่มเดินทาง วิธีในการเดินทาง และสื่อประชาสัมพันธ์ ส่วนตัวแปรตาม ได้แก่ ระดับแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อู่อารยธรรมในจังหวัดราชบุรี ได้แก่ ด้านสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการบริการ ด้านการเดินทาง ด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านจุดมุ่งหมายในการท่องเที่ยว 2) กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว ตัวแปรต้น ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาในการทำงาน ส่วนตัวแปรตาม ได้แก่ ความคิดเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อู่อารยธรรมจังหวัดราชบุรี ได้แก่ ด้านกายภาพหรือภูมิทัศน์ ด้านแหล่งเรียนรู้ ด้านอำนวยความสะดวกหรือบริการพื้นฐาน ด้านความปลอดภัย และด้านการใช้ชุมชนมีส่วนร่วม ดังแผนภูมิที่ 8

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ 8 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย